MA'MÜRATÜ'L-AZİZ (ELÂZIĞ) VİLAYETİNDEKİ KASABA VE KÖY OKULLARININ DURUMU

MF-MKT 1473 NUMARALI ARŞİV BELGESİNİN TRANSKRİPSİYONU

FERİT ERCAN YARGUN

sonçağ akademi

MA'MÜRATÜ'L-AZİZ (ELÂZIĞ) VİLAYETİNDEKİ KASABA VE KÖY OKULLARININ DURUMU ("MF-MKT 1473 NUMARALI ARŞİV BELGESİNİN TRANSKRİPSİYONU)

FERİT ERCAN YARGUN

2025

Bu çalışma Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakın Çağ Tarihi Anabilim Dalında hazırlanan "MF-MKT 1473 numaralı arşiv belgesinin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir

Kitabın Adı : MA'MÜRATÜ'L-AZİZ (ELÂZIĞ) VİLAYETİNDEKİ KASABA VE KÖY OKULLARININ DURUMU
Yazar : Ferit Ercan YARGUN

1. Baskı : Temmuz 2025 ANKARA

Yayın Koordinatörü : Ceyda ŞEREFLİOĞLU
Yayın Yönetmeni : Selva ALİM
e-ISBN : 978-625-5585-88-2
Yayın No : 2899

© Ferit Ercan YARGUN

Tüm hakları yazarına aittir. Yazarın izni alınmadan kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, çoğaltılması yapılamaz. Yalnızca kaynak gösterilerek kullanılabilir.

SONÇAĞ AKADEMİ

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/49 İskitler 06070 ANKARA

T / (312) 341 36 67 - GSM / (533) 093 78 64

www.soncagyayincilik.com.tr

soncagyayincilik@gmail.com

Yayıncı Sertifika Numarası: 47865

BASKI VE CİLT MERKEZİ

UZUN DİJİTAL MATBAA, SONÇAĞ YAYINCILIK MATBAACILIK TESCİLLİ MARKASIDIR.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/48 İskitler 06070 ANKARA

T / (312) 341 36 67

www.uzundijital.com

uzun@uzundijital.com

ÖN SÖZ

Ma'müratü'l-Aziz (Elâzığ) Vilayetindeki Kasaba ve Köy Okullarının Durumu adlı bu kitabımızda öncelikle "MF-MKT 1473 Numaralı arşiv belgesinin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Daha sonra transkripsiyonu yapılan belge Latinize edilerek yorumlanmıştır. Transkripsiyon metninin yorumlanması için birçok kaynaktan yararlanılmıştır. Latinize edilen metnin yorumu genişletilerek Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet dönemine kadar eğitime verilen önem, eğitim sisteminde yapılan değişiklikler ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Ma'müratü'l-Aziz'e bağlı olan köy ve kasabalar ile ilgili bilgiler teftişe gelen müfettişlere verilmiştir. Ma'müratü'l-Aziz (Elâzığ) Vilayetindeki Kasaba ve Köy Okullarının Durumu adlı kitabımızda gezilen köy, kasaba ve okulların genel durumu, halkın eğitime verdiği önem ayrıntılı olarak yer almaktadır.

İçindekiler

ÖN SÖZ ii

GİRİŞ 2

BİRİNCİ BÖLÜM 20

1. MF-MKT 1473 NOLU BELGENİN TRANSKRİPSİYONU 20

İKİNCİ BÖLÜM 88

2. MF-MKT 1473 NOLU BELGENİN DEĞERLENDİRİLMESİ 88

MA'MÜRATÜ'L-AZİZ (ELÂZIĞ) VİLAYETİNDEKİ KASABA VE KÖY OKULLARININ DURUMU 88

SONUÇ 121

KAYNAKÇA 126

GİRİŞ

Eğitim kurumlarının, bir ülkenin kalkınması ve ilerlemesinde, kültür ve medeniyetin nesilden nesle aktarılarak sürekliliğinde ve hatta insanları sürekli değişen hayata hazırlamada önemli bir rolü vardır. Kısaca, bir toplumdaki siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik yapıdaki değişim ve gelişmede eğitim kurumlarının payı büyüktür.[1] Türk eğitim sistemi olarak incelendiğinde, ilk eğitim sisteminin Selçuklular döneminde kurulmaya başlandığı, Osmanlı döneminde ise en gelişmiş düzeyine ulaştığı görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda çağdaş anlamda eğitim kurumlarının kurulduğu ve bilimsel nitelikte eğitimin verilmeye başladığı dönem ise Tanzimat Dönemidir. Siyasi açıdan 1839' da I. Abdülhamit'in tahta çıkışı ve Gülhane Hatt-ı Hümayun 'unun ilan edilmesi ile başlatılarak, II. Abdülhamit'in tahta çıkışı (1876) ile sınırlandırılan Tanzimat Dönemi Türk eğitim tarihinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır.[2]

Osmanlı'da çocuklar eğitime beş yaşında her mahalle ve kasabada bulunan sıbyan mekteplerinde başlamaktaydılar. Bu mekteplerde genellikle okuma-yazma, Kur'an-ı Kerim, Hadis ve temel bilgilerle birlikte günlük hayatta kullanılabilecek basit matematik gibi dersler veriliyordu. Bu mekteplerde muallim denilen hocalar ders vermekteydiler.[3] Bir de eğitimin üzerinde en çok yoğunlaştığı mederesler vardı. Medreselerde verilen eğitim dini ağırlıklı olsa da medresenin niteliğine göre fenni ilimler de verilmektedir. Örneğin "Süleymaniye medresesi" içinde "tıp" alanına özel bir bölüm bulunmaktadır. Fatih döneminde medreseler, okunan kitap üzerine sınıflandırılmıştır. Daha sonraları ikinci bir sınıflama, müderrislerin gündelik ve rütbelerine göre yapılmıştır. "Elifba, İlmihal, Kur'an, yazı, dört işlem, geometri, mantık, Belagat, Arapça" okutulan temel dersler olmuştur. Bu derslerin yanı sıra medreselerde "tıp, matematik, fizik, kimya" gibi ilimler de okutulmuştur. Fakat bu 'akli' ilimler de büyük ölçüde 'nakli' nitelikteydi. Osmanlı medreselerinin benimsediği türdeki 'ilmin' temeli cehalet devrine son veren (Allah'ın sözü olan) Kur'an idi.[4] Cumhuriyet öncesi çocuk ve gençlere ilişkin olarak eğitim alanında çok önemli bir dönüşüm de 1908'de başlayan II. Meşrutiyet döneminde yaşanmıştır. Dönüşümün en büyük tetikleyicisi ise 1912- 1913 yıllarındaki Balkan savaşları yenilgisi olmuştur. Fakat II. Meşrutiyet dönemindeki savaşlar ve çeşitli sosyal felâketler

[1] ÜREKLİ, Fatma (2002): 'Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemleri ve Kurumları', Manas Üniversitesi Koomduk İlimler Jurnali, Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.382

[2] 3 BULUÇ, Bekir, (1997): 'Tanzimat Döneminde İlköğretim', Çağdaş Eğitim Dergisi, Sayı:232, S.36-39, Ankara

[3] HIZLI, Mefail, (2008): 'Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler', Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:17, Sayı:1, S.25, Bursa

[4] TEKELİ, İlhan, İLKİN, Selim (1993): 'Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Öğretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü', Ankara

nedeniyle eğitimde yeni düzenlemeler yapılamamıştı. Artık tamamen farklı, çağdaş ve modern bir eğitim sistemine geçiş ise Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir[5]

1. 1869 Maarif Nizamnamesi

II. Mahmut'tan başlayarak Tanzimat devrinde devam eden süreç içinde eğitim sisteminde önemli bir mesafe alındı. Yalnız yapılan değişiklikler bir plan ve program dâhilinde değil tamamen günün şartlarını ve devrin yöneticilerinin isteğiyle yapılıyordu. Şura-i Devlet Maarif dairesince hazırlanan nizamname, Fransız eğitim sistemine göre oluşturuldu. Bir anlamda XIX. yüzyılın ilk döneminde gerçekleştirilen yenilikler nizamname ile belirli bir hukuki temele oturtulmuş oldu. Nizamnameye göre, ilk kez vilayetlerde maarif teşkilatının kurulması ön görüldü. Buna göre mahalle ve köylerde sıbyan mektepleri, beş yüz haneli kasabalarda rüştiyeler, bin haneli kasabalarda idadiler ve vilayet merkezlerinde ise sultaniler kurulacaktı. . Bunların üzerinde de meslek ve ihtisas mektepleri veya Darülfünunun yer alması öngörülmekteydi. Nizamnamede öngörülen niteliklerde ilk Darülfünun 1870′de açıldı. Fakat Darülfünun (İlmiyenin de baskısıyla) 1871′de kapandı. 1874′de yeni bir Darülfünun kurulduysa da kalıcı olamadan 1880′da kapanmak zorunda kaldı. Nizamnamede ilköğretim de dâhil, bütün okullar gayrimüslimlere açılırken, hangi din ve mezhepten olursa olsun okula alınan çocukların, ilkokulda mecburi olarak Türkçe, rüştiyeden itibaren de kendi dilinde eğitim alabileceği vurgulanmıştı. Bu durum ortak eğitim yapılması için sınırlı, fakat önemli bir adımdı. Ali Paşa, bu ortak eğitim ile Hıristiyan çocukları ile Müslüman çocuklarının birlikte, birbirlerine daha saygılı ve hoşgörülü yetişmelerinin temininin sağlanacağını düşünüyordu. Kanun-i Esasinin 15. 16. ve 114. maddeleri eğitimle ilgiliydi. Amaç meşrutiyet ülküsüne uygun yeni gençler yetiştirmekti. Sultan Abdülhamit yeni bir sistem getirmek, yeni bir anlayışı hâkim kılmak yerine 1869 Nizamnamesinin gereğini yerine getirmek için çaba gösterdi. Yapılan yeniliklerle Tanzimat döneminden itibaren daha çok merkezde kalan eğitim kurumları bu dönemde yaygınlaşmaya çalıştı. Rüştiyeler, idadiler ve sultanilerden oluşan ilk ve orta öğrenim kurumları tüm imparatorluğa hızla yayıldı.[6] Esasen 1869 Maarif Nizamnamesi ile aşağıdaki yenilikler amaçlanıyordu:

1. İlköğretimi zorunlu hale getiriyordu.
2. Okulları muhtelif kısımlara ve derecelere ayırıyordu.

[5] AKYÜZ, Yahya, (2011): 'Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler', Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, Cilt:1, Sayı:

[6] DEMİR, Şerif, (2015): 'XIX.Yüzyıl Osmanlı Eğitim Sisteminde Yaşanan Değişimler', Uluslar Arası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı.13, S.442-443

3. Bin evden fazla yerleşim yerlerinde idadi açılıyor, 500 ev bulunan kasabalarda rüştiye açılması hedefleniyordu. Sıbyan okulları ise her köyde ve mahallede bulunacaktı. Ayrıca İstanbul'da bir Darülfünun açılması tasarlanıyordu.
4. Eğitim-öğretim işini bir düzene koymaya çalışıyordu.
5. Öğretmenlerin iyi yetişmeleri ve itibarlarının artırılması için çareler arıyordu.
6. Maarif Nezareti teşkilatında da yenilikler getiriyor, vilayet maarif meclisleri teşkil ediyordu.
7. Öğrencileri daha iyiye motive edecek yeni kaide ve usuller getirmeye çalışıyordu.
8. Eğitim-öğretim giderleri için halkın da maddi katkıda bulunması için tedbirler alıyordu.
9. İlmi faaliyetlerde bulunan kurum ve kuruluşların yaygınlaştırılması amaçlanıyordu.
10. Eğitimin maddi yönü için halkın yardımı isteniyordu.[7]

2. Osmanlı Devleti Döneminde Ma'müratü'l-Aziz

2.1. Ma'müratü'l-Aziz'in Tarihi

Elâzığ, Doğu Anadolu da tarihi Harput Kalesi'nin bulunduğu tepenin eteğinde kurulmuş bir şehirdir. Deniz seviyesinden 1067 metre yükseklikte bulunan şehir hafif meyilli bir zemin üzerindedir. Elâzığ'ın yerleşim yeri olarak tarihi yeni olmakla beraber bölgenin tarihi oldukça eskidir. Bu nedenle Elâzığ tarihinin, Harput'un tarihi ile birlikte ele almamız gerekir. Mevcut tarihi kaynaklara göre Harput'un en eski sakinleri milattan önce 2000 yıllarından itibaren Doğu Anadolu'ya yerleşen Hurriler'dir. Yine tarihi kayıtlara göre Hurriler'den sonra bölgenin Hitit hâkimiyeti altına girdiğini görmekteyiz. Çok uzun sürmeyen Hitit hâkimiyetinden sonra milattan önce 9. asırdan itibaren Doğu Anadolu'da devlet kuran Urartular Harput'ta uzun süre hüküm sürmüştür. Bugün bile tarihi heybetiyle ayakta duran Harput Kalesi Urartu devrinin izini taşımaktadır. Kalede kaya içine oyulmuş merdivenler, tünel ve hücrelere su yolu bulunduğu tespit edilmiştir. Milattan önce 9. asırdan beri bu kalesiyle müstahkem mevki olarak bilinen Harput, 4000 yıllık maziye sahiptir. Harput isminin ilk hecesi olan Har, taş (kaya) anlamına, son hecesi olan put (bert) ise kale anlamına gelmektedir. Günümüz Türkçe 'si ile taş kale anlamını taşımaktadır. Harput tarihini derinliğine incelediğimizde milattan sonra 1. asırdan 3. asra kadar zaman zaman Romalıların siyasi ve askeri nüfusunda kaldığını görmekteyiz. Ancak

[7] ALTIN, Hamza, (2008):'1869 Maarif-i Umumi Nizamnamesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri', İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13:1, S.275

Romalıları Anadolu'dan çıkarmak için uzun ve çetin mücadeleler veren Pontus kralı Mithradates devrinde ve ondan sonraki zamanlarda birtakım eller değiştirdiği de bilinmektedir. Bununla beraber, Miladi 3. asırda, imparator Dioclatianus zamanından itibaren Harput bölgesi tamamen Roma İmparatorluğuna bağlanmıştır. Daha sonra Sasanilerle, Bizanslılar arasında devam eden harplerde daima ihtilaf hududu olarak görülen ve zaman zaman Sasanilerin, zaman zaman Bizanslıların hâkimiyetine girerek el değiştiren Harput'ta Bizans hâkimiyetinin ilk devresi 7. asrın ortalarına rastlar. Ancak Hz. Ömer zamanında Suriye ve Irak'ı ele geçiren Arapların 7. asrın ortalarına doğru Harput ve çevresini de zapt ettiklerini görüyoruz. Bu şekilde başlayan Arap hâkimiyeti 10. asrın ortalarına kadar devam etmiştir. Romalılar devrinde olduğu gibi, Araplar devrinde de Harput'ta etkin bir ize rastlanmıştır. Bölge, daha çok Bizans ve Arap siyasi ve askeri gücünün gövde gösterilerine sahne olmuştur. Harput'un Bizanslıların hâkimiyetine ikinci defa geçişi 10. asra rastlar. Bizanslıların İslam alemine karşı giriştikleri büyük seferlerin ilk hedefi daima Harput olmuştur. Nitekim, ilk taarruzda Bizanslılar Harput'u ele geçirmişler ve burada bir vilayet teşkilat kurarak kaleleri tahkim etmişlerdir. Bizans tarihinde Harput, bugünkü söyleyişe çok yakın olarak "Harpote" diye geçmektedir. Aslında Harput bölgesi de "Mezopotamya" olarak adlandırılmaktadır. Harput'ta Bizans hâkimiyeti aşağı yukarı 11. asrın sonuna kadar devam etmiştir.

2.2. Harput'un Türkler' in Eline Geçiş

Harput ve çevresi tarihin en eski devirlerinden beri bir yerleşim merkezi olma özelliğini korumuştur. M. Ö. 4 ve 3 binli yıllarda Subarların bu çevrede yaşadıkları, madeni ilk işleyen kavim olan Subarların Fırat ismini de verdiği bölge dahilinde yapılan arkeolojik kazılar da ortaya çıkmıştır.[8] Subarlardan sonra sırasıyla Hititler ve Urartular bu bölgeye hâkim olmuşlardır. Urartuların hâkimiyetine M. S. 1. yüzyıl içerisinde Roma Devleti son vermiş ve bölgeyi ele geçirmişlerdir. Roma İmparatorluğunun hâkimiyeti, İran tarafından sürekli olarak tehdit edilmişse de 7. yüzyıla kadar bu hâkimiyeti devam ettirmiştir. Bu yüzyılda Hz. Ömer'in halifeliği döneminde bölgeye gelen Arap Orduları Harput'u kuşatarak şehri ele geçirmişlerdir. Arap fethinden sonra Harput 10. yüzyıla kadar Müslüman olan Hamdan oğullarının elinde kalmıştır.[9] Arap hâkimiyetinin son bulmasıyla birlikte bölgede meydana gelen otorite boşluğu uzun sürmemiş Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Türkmen grupları Harput ve çevresini de ele geçirmişlerdir. Emir Çubuk komutasındaki Türkler bölgeye

[8] AKSIN, Ahmet (1999), "19. Yüzyılda Harput", Cere Ofset ve Matbaacılık, s. 20, Elâzığ.
[9] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 20

geldiklerinde Harput ve çevresine, Bizans Devletinin Maraş eski Garnizon komutanı olan Philateros Brakhamios (Filaret) isimli bir Ermeni hâkimdi. Bu Ermeni komutanı mağlup ederek safdışı bırakan Türkmen beyi Emir Çubuk çevredeki diğer yerleşim bölgelerini de ele geçirerek Çubukoğulları Beyliğini kurmuştur. Bu beyliği kurmaktan daha önemli bir unsur ise bölgedeki Türk iskanının düzenli bir şekilde başlaması olmuştur. Bu bakımdan Emir Çubuk Harput ve çevresinin Türkleşmesinde çok önemli bir görevi ifa etmiştir denilebilir. Çubukoğulları Beyliğinin Harput'taki hâkimiyeti 1113 yılında son bulmuştur. Bu tarihte kendi hâkimiyet sahası olan Suruç'tan askerleriyle birlikte Harput'a gelen Artuklu hanedanından Belek Gazi bölgeye tamamen sahip olarak Çubukoğulları hâkimiyetine son vermiştir. Artuk oğullarının birliğini de sağlayan ve çok iyi bir asker ve komutan olan Belek Gazi, Haçlılara karşı birçok zafer kazanmış ve haklı bir şöhret elde etmiştir. Belek Gazi 1124 yılı Suriye seferinde Menbiç Kalesini muhasara ederken şehit olmuştur. Kendisinden sonra devletin başına gelen akrabaları Artuklu birliğinin dağılmasını önleyememiş, Harput ve çevresindeki Artuklu hâkimiyeti 1234'de Selçukluların eline geçmiştir. 1243 yılında Selçuklular ve Moğollar arasında meydana gelen Kösedağ savaşının Selçuklular aleyhine sonuçlanması neticesinde Harput ve çevresi de diğer Anadolu şehirleri gibi Moğol hâkimiyeti altına girmiştir. Bölgedeki Moğol hâkimiyeti 14. yüzyılın başlarına kadar İlhanlılar vasıtasıyla devam etmiştir. Bu tarihlerde İlhanlı Devletinin otoritesi zayıflamaya başlayınca Harput ve çevresi Dulkadiroğulları, Timur, Kadı Burhanneddin, Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri arasında mücadele sahası haline gelmiştir. Bu mücadeleler neticesinde 1339 tarihinde Harput ve çevresi Dulkadiroğulları Beyliğinin hâkimiyeti altına girmiştir. Mumlukluların tabiliği altında olan Dulkadiroğulları'nın bu devlet ile arasının açılması sonucunda Harput 1366 tarihinde üç ay boyunca Memlukluların muhasarasına maruz kalmıştır. Mumluklular bu muhasaradan bir netice alamamışlar ve geri dönmüşlerdir. Bu tarihten sonra Harput'un bir süre Kadı Burhanneddin Devletinin hâkimiyeti altına geçtiği belirtilmekte ise de bu konu hakkında kesin bir bilgi yoktur. [10]

Dulkadiroğulları Beyliğinin zayıflamasıyla birlikte bölgenin hâkimiyeti için mücadele eden Akkoyunlu Devletinin hükümdarı Uzun Hasan 1465 yılında Harput'u ele geçirmiştir. Akkoyunlu Devleti hâkimiyeti altında kaldığı 40 yıl boyunca Harput, bu devletin önemli merkezlerinden biri olmuştur.[11] 1507 yılında Safevi Devleti tarafından ele geçirilen Harput 1516'ya kadar 9 yıl boyunca bu devletin idaresinde kalmıştır. 1514 yılında Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'in Safevilere karşı kazandığı Çaldıran Meydan Muharabesini müteakip Osmanlılar tarafından Doğu Anadolu Bölgesini Safevilerden arındırma hareketi başlatılmıştı.

[10] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 21-22
[11] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 22.

Bu bölgede Safevilerin ellerinde bulunan birçok şehir gibi Harput'ta 1516 baharında Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir.[12]

2.3. Osmanlı Döneminde Ma'müratü'l-Aziz Vilayeti 'nin İdari Taksimatı

Ma'müratü'l Aziz Sancağı	1-Ma'müratü'l-Aziz Kazası
	2-Arapgir Kazası
	3-Eğin Kazası
	4-Keban Madeni Kazası
Malatya Sancağı	1-Malatya Kazası
	2-Akçadağ Kazası
	3-Hısnımansur Kazası
	4-Kahta Kazası
	5-Behisni Kazası

1888 tarihinde Dersim vilayeti lağvedilerek Ma'müratü'l-Aziz vilayetine bağlanmıştır. Böylelikle M. Aziz üç Sancak ve on sekiz kazadan oluşan bir vilayet halini almıştır.[13]

2.4.XIX. Yüzyılda Harput'a Bağlı Köyler

İdari taksimatın en küçük birimi diyebileceğimiz köyler, idari taksimatın yanında sosyal, kültürel, iktisadi ve etnik açıdan da büyük önem arz ederler. Zira Osmanlı toplumunun büyük bir kısmı tarımla uğraşmakta ve dolayısıyla köylerde meskûn bulunmakta idi. Bu bakımdan devletin ekonomik yükünü büyük oranda köyler çekmekteydi. Elimizdeki mevcut kaynaklara göre Harput'a bağlı bulunan bu köyleri çeşitli tarihleri kapsayan aşağıdaki listelerde vermeye çalışacağız.

1835-1840[14]

1. Adedi Köy'ü	2. Ağavat Mezra'ası	3. Ağçakal'a Köy'ü	4. Ağınsı Köy'ü
5. Ağmezra Köy'ü	6. Ağvan Mezrası	7. Ahur Köy'ü	8. Akçabağ Köy'ü
9. Alaca Köy'ü	10. Alıncık Köy'ü	11. Alişam Köy'ü	12. Alpavut Köy'ü
13. Arguvan Mezrası	14. Arındık Köy'ü	15. Asidere Köy'ü	16. Aşvan Köy'ü
17. Atikan Köy'ü	18. Avcılı Köy'ü	19. Avsiya Köy'ü	20. Balan Köy'ü
21. Balluca Köy'ü	22. Baskil Köy'ü	23. Berdan Köy'ü	24. Bervi Köy'ü
25. Beşki Köy'ü	26. Bızmişen Köy'ü	27. Birvan Köy'ü	28. Bişirto Köy'ü
29. Boyraz Köy'ü	30. Bulduk Mezrası	31. Cib Köy'ü	32. Cünd Köy'ü

[12] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 23.
[13]2 AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 36.
[14] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 44.

33. Çakmak Köy'ü	34. Çataloğlu Mezrası	35. Çekan Köy'ü	36. Çekman Köy'ü
37. Çekü Köy'ü	38. Çorçuk Köy'ü	39. Çorçutlu Köy'ü	40. Çölmek Köy'ü
41. Çöteli Köy'ü	42. Çulçapur Köy'ü	43. Dadayiç Köy'ü	44. Daldik Köy'ü
45. Dambüyük Köy'ü	46. Diçikan Köy'ü	47. Dişidi Köy'ü	48. Dolan Köy'ü
49. Ebil Mezrası	50. Ekrüz Köy'ü	51. Elbistan Köy'ü	52. Ertminik Köy'ü
53. Erzürük Köy'ü	54. Eyubağı Köy'ü	55. Fatmalu Köy'ü	56. Genefik Köy'ü
57. Genepi Köy'ü	58. Germili Köy'ü	59. Gezinler Köy'ü	60. Goran Köy'ü
61. Göl Köy'ü	62. Gölcük Köy'ü	63. Görgüşan Köy'ü	64. Gurbet Mezrası
65. Güdayik Köy'ü	66. Günay Köy'ü	67. Habisan Uşağı	68. Habusu Köy'ü
69. Haceri Köy'ü	70. Hacı Mehmedli	71. Hacıseli Köy'ü	72. Haftahisar Köy'ü
73. Hal Köy'ü	74. Halfecik Köy'ü	75. Halsanlı Köy'ü	76. Hamedi Köy'ü
77. Han Köy'ü	78. Hanibrahimşah	79. Har Köy'ü	80. Harabto Köy'ü
81. Harbatu Köy'ü	82. Hatunköy	83. Havik Köy'ü	84. Hedi Köy'ü
85. Helezür Köy'ü	86. Helindir Köy'ü	87. Hersenk Köy'ü	88. Hırhik Köy'ü
89. Hinisor Köy'ü	90. Hoğu Köy'ü	91. Hoh-ı Süfla	92. Hoh-ı Ulya
93. Holvenk Köy'ü	94. Hori Köy'ü	95. Hoş Köy'ü	96. Hozektek Köy'ü
97. Hozri Köy'ü	98. Hüseynik Köy'ü	99. Içme Köy'ü	100. Ilbasan Köy'ü
101. Ilimil Köy'ü	102. Irıngil Köy'ü	103. Kabasakal Köy'ü	104. Kamışlı Köy'ü
105. Kinederiç Köy'ü	106. Koçkal'a Köy'ü	107. Konak Köy'ü	108. Konakalmaz K.
109. Korkutlu Köy'ü	110. Koruk Köy'ü	111. Kozluk Köy'ü	112. Köğank Köy'ü
113. Könk Köy'ü	114. Körpe Köy'ü	115. Kurddere Mezra	116. Kurdikan Köy'ü
117. Kuyulu Köy'ü	118. Kürdamlik Köy'ü	119. Kürk Köy'ü	120. Malatacık Köy'ü
121. Malatacık Abdal	122. Malato Köy'ü	123. Mesti Köy'ü	124. Meşki Köy'ü
125. Mığı Köy'ü	126. Miyadun Köy'ü	127. Mollakendi K.	128. Mornik Köy'ü
129. Munzuroğlu K	130. Mürü Köy'ü	131. Mürüdü Köy'ü	132. Nalan Uşağı K.
133. Nekerek Köy'ü	135. Nekri Köy'ü	136. Norşun Köy'ü	137. Nurali Köy'ü
138. Nurdikan Köy'ü	139. Nüştek Köy'ü	140. Obuz Köy'ü	141. Oksüz Uşağı K.
142. Pağnikler Köy'ü	143. Pekinik Köy'ü	144. Pelte Köy'ü	145. Perçerç Köy'ü
146. Perdik Köy'ü	147. Pıncirik Köy'ü	148. Pırnos Köy'ü	149. Piran Köy'ü
150. Pirinçci Köy'ü	151. Samahto Köy'ü	152. Sanuk Köy'ü	153. Sarıkamış Köy'ü
154. Sarılı Köy'ü	155. Sarını Köy'ü	156. Sarıyakub Köy'ü	157. Sarnılı Köy'ü
158. Sarpulu Köy'ü	159. Sefernik Köy'ü	160. Seli Köy'ü	161. Sofular Köy'ü
162. Sori Köy'ü	163. Sün Köy'ü	164. Sürsürü Köy'ü	165. Şabanlu Köy'ü
166. Şahaplı Köy'ü	167. Şefkatlü Köy'ü	168. Şemsi Köy'ü	169. Şeyhhacı Köy'ü
170. Şeyhkatil Köy'ü	171. Şeyhömerli K.	172. Şeyhsuvar Köy'ü	173. Şintil Köy'ü
174. Şiro Uşağı Köy'ü	175. Şit Uşağı Köy'ü	176. Şüşnaz Köy'ü	177. Tadım Köy'ü
178. Temte Köy'ü	179. Tengrivermiş K	180. Tepecik Köy'ü	181. Teştek Köy'ü
182. Tilenzit Köy'ü	183. Tilk Köy'ü	184. Tülon Köy'ü	185. Uçağaç Köy'ü
186. Ungüzek Köy'ü	187. Vartınik Köy'ü	188. Vertetil Köy'ü	189. Yalnıztoros K
190. Yenice Köy'ü	191. Yılangeçüren K	192. Zağfiran Köy'ü	193. Zalını Köy'ü
194. Zar Köy'ü	195. Zarato Köy'ü	196. Zarik Köy'ü	197. Zenteriç K.

1835-1840 yılları arasında Harput'a bağlı 190 köy 7 mezra bulunmaktadır.

1840-1850 [15]

1-Ağ Mezra'a	2-Ağavat Mezrası	3-Ağınsı Köy'ü	4-Ahur Köy'ü
5-Alaca Köy'ü	6-Alıncık Köy'ü	7-Alişam Köy'ü	8-Alpavut Köy'ü
9-Arındık Köy'ü	10-Aşvan Köy'ü	11-Avcılar Köy'ü	12-Avsiya Köy'ü
13-Balluca Köy'ü	14-Beravat Köy'ü	15-Bervi Köy'ü	16-Beşki Köy'ü
17-Bızmişen Köy'ü	18-Birvan Köy'ü	19-Bişirto Köy'ü	20-Bulduk Köy'ü
21-Bulutlu Köy'ü	22-Caferi Köy'ü	23-Cib Köy'ü	24-Cünd Köy'ü
25-Çakmaklar Köy'ü	26-Çeko Köy'ü	27-Çırçır Köy'ü	28-Çölmekler Köy'ü
29-Çöteli Mezrası	30-Çöteli Köy'ü	31-Çulçapur Köy'ü	32-Dadeş Köy'ü
33-Daldik Köy'ü	34-Dambüyük K	35-Dişidi Köy'ü	36-Ebutahir Köy'ü
37-Ekrüz Köy'ü	38-Elbistan Köy'ü	39-Elfekes Köy'ü	40-Erzürük Köy'ü
41-Eskiköy	42-Etminik Köy'ü	43-Eyubağı Köy'ü	44-Fatmalı Köy'ü
45-Gedel Köy'ü	46-Genefik Köy'ü	47-Germili Köy'ü	48-Gezin Köy'ü
49-Gezin Mezraları	50-Goran Köy'ü	51-Gölcük Köy'ü	52-Görgüşan Köy'ü
53-Güdayik Köy'ü	54-Güdayik Mezrası.	55-Günay Köy'ü	56-Gürane Köy'ü
57-Gürbakar Köy'ü	58-Gürpınar Köy'ü	59. Habusu Köy'ü	60-Haceri Köy'ü
61-Hacıseli Köy'ü	62-Haftahisar Köy'ü	63-Hal Köy'ü	64-Halbur Köy'ü
65-Halfecik Köy'ü	66-Halifecik Köy'ü	67-Hamedi Köy'ü	68-Hane Köy'ü
69-Hane-i Ibrahime	70-Hanköy Köy'ü	71-Har Köy'ü	72-Harapto Köy'ü
73-Hatunköy	74-Havik Köy'ü	75-Helezür Köy'ü	76-Helezür Köy'ü
77-Helindir Köy'ü	78-Hendek Köy'ü	79-Hersenk Köy'ü	80-Hırhırik Köy'ü
81-Hinisor Köy'ü	82-Hoğu Köy'ü	83-Hoh Köy'ü	84-Hoh-ı Ulya Köy'ü
85-Hohlar Köy'ü	86-Holvenk Köy'ü	87-Hori Köy'ü	88-Hoş Köy'ü
89-Hozektek Köy'ü	90-Hüsenk Uşağı Köy'ü.	91-Hüseynik Köy'ü	92-Içme Köy'ü
93-Iğiki Köy'ü	94-Il Mezrası	95-Ilimil Köy'ü	96-Iringil Köy'ü
97-Kabasakal Köy'ü	98-Karaçalı Köy'ü	99-Karaçor Köy'ü	100-Karaman Köy'ü
101-Karasenk Köy'ü	102-Karıngid Köy'ü	103-Karisli Köy'ü	104-Kartal Uşağı K.
105-Kasırgı Köy'ü	106-Kehli Köy'ü	107-Kesikköprü K.	108-Kesrik Köy'ü
109-Keşretli Köy'ü	110-Keydan Köy'ü	111-Kınık Köy'ü	112-Kıraç Köy'ü
113-Kışla Köy'ü	114-Kinederiç Köy'ü	115-Koçkal'a Köy'ü	116-Konakalmaz K.
117-Kopar Uşağı K.	118-Koruk Köy'ü	119-Kozluk Köy'ü	120-Kozluk Köy'ü
121-Köğank Köy'ü	122-Könk Köy'ü	123-Körpe Köy'ü	124-Körpınar Köy'ü
125-Kulu Köy'ü	126-Kurddere Mezra.	128-Kuyulu Köy'ü	129-Kuzgun Köy'ü
130-Kürdamlik-i Şi.	131-Kürdemlik Köy'ü	132-Kürk Köy'ü	133-Ma'ide Köy'ü
134-Malatacık Köy'ü	135-Malatacık-ıSağir	136-Malatacık-ıSefer	137-Malato Köy'ü
138-Mercumud Köy'ü	139-Mığı Köy'ü	140-Mihak Köy'ü	141-Miyadun Köy'ü
142-Miyadun-ı Şimal	143-Molla Ali Mezra	144-Mollakendi Köy'ü	145-Mornik Köy'ü
146-Munzuroğlu Köy'ü.	147-Mürü Köy'ü	148-Mürüdü Köy'ü	149-Nekerek Köy'ü
150-Norşun Köy'ü	151-Nurali Köy'ü	152-Obuzlar Köy'ü	153-Pağnik Köy'ü
154-Pekinik Köy'ü	155-Pekinik Mezra	156-Pelte Köy'ü	157-Pelut Köy'ü
158-Perçerç Köy'ü	159-Perdik Köy'ü	160-Pıncirik Köy'ü	161-Pırnos Köy'ü
162-Piran Köy'ü	163-Pirinçci Köy'ü	164-Poyraz Köy'ü	165-Vartınik Köy'ü
166-Vertetil Köy'ü	167-Yağanlar Köy'ü	168-Yenice Köy'ü	169-Zağfiran Köy'ü
170-Zarato Köy'ü	171-Zarik Köy'ü	172-Yılankaçıran K.	

1840-1850 yılları arasında Harput'a bağlı 165 köy 7 mezra bulunmaktadır. 1835- 1840 yılları arasında Harput'a bağlı köy sayısı 197 iken bu yıllarda köy sayısı 172'dir.

15 YILMAZÇELİK, İbrahim, (1987): '392 Numaralı Harput Şer'iyye Sicili, A.Ü.İ.T.E., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara

2.5.Ma'müratü'l-Aziz'in Sancak Yönetimi

Osmanlı idari yapısının temelini Eyalet-sancak esası oluşturmaktadır. Bu sistem eyaletlere bağlı sancaklar, sancaklara bağlı adli bir birim olan kazalar ve kazalara bağlı idari yapının en küçük birimi olan köylerden oluşmaktaydı. Eyalet yönetimi Beğlerbeyi, Sancak idaresini ise Sancakbeyi üstlenmekteydi. Beğlerbeyi Eyalet sınırları içerisindeki tüm sancakların hem mülki gerekse de askeri idarecisi durumunda idiler.

Osmanlı'nın klasik dönem olarak adlandırılan döneminde hal bu şekilde iken 17. yüzyıldan itibaren yönetim biçimi kısmen değişmeye başlamıştır. Artık harp gücünün oluşturulmasında tımarlı sipahilerin yerini, Eyalet Valilerinin tasarrufunda olan, yani onların baktıkları askerler almıştır. [25]Sistemin bu hale gelmesi artık Osmanlı Devleti'ni sürekli meşgul etmeye başlamış bu asırdan itibaren idari sistemde sürekli değişimler yapılmış, yeniliklere yönelinmiştir. Ancak yapılan bütün değişikliklere rağmen bir türlü eski düzenin muntazam şekli sağlanamamıştır. [16]

Harput, Diyarbakır Eyaletine bağlı bir hâkimiyetine girdikten (1516), Maden-i Hümayun Emanetinin kurulmasına kadar (XVIII. yüzyılın ikinci yarısı) olan dönemde Harput Sancağının idari statüsü pek değişikliğe uğramamıştır. Ancak bu Emanetin kurulması ve Diyarbakır Valilerinin aynı zamanda Maden-i Hümayun Emini de olmasından sonra[17] Harput Sancağı oldukça önem kazanmaya başlamış, şehir olarak hızlı değişmeler göstermiştir. Özellikle Ergani ve Keban gibi iki önemli maden bölgesinin ortasında olması sebebiyle Diyarbakır valileri XIX. yüzyılın birinci çeyreğinden itibaren bazı tarihlerde, Harput'ta ikamet etmeye başlamışlardır.[18] Nitekim Maden-i hümayun ve Harput'un Diyarbakır Eyaletine bağlı olarak kalması 1845 tarihine kadar sürmüş, bu tarihten sonra büyüklüğünden dolayı Harput müstakil bir eyalet haline getirilmiştir. Maden-i Hümayun da yeni oluşturulan Harput Eyaletine bağlı bir sancak olmuştur. [19]

2.6.Mehmet Reşit Paşa

Harput'ta ikamet etmeyi ilk tercih eden Vali Mehmet Reşit Paşadır. Mart 1834 tarihinde ber vech-i muhassıllık Sivas, Divriği ve Çorum Sancakları Mutasarrıfı olan M. Reşit Paşa'ya aynı zamanda Diyarbakır Valiliği ve Maden-i Hümayun Eminliği de tevcih edilmiştir.[20] Böylelikle ilk defa Sivas ve civarındaki bölgelerin Diyarbakır ve civarıyla birleştirmiştir.

Mehmet Reşit Paşa Diyarbakır'da bulunduğu sırada sıtma hastalığına

[16] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 50
[17] TIZLAK, Fahrettin, (1987) '398 Numaralı Harput Şer'iyye Sicili 1814-1839, Fırat Ünv. Sos. Bil. Ens. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, S.234, Elazığ; AKSIN, Ahmet, 218 Numaralı HŞS. , S.1
[18] AAKSIN, Ahmet, 218 Numaralı HŞS. , s.433-448
[19] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 51.
[20] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 51.

yakalanmış ve bir süre sonra 11 Kasım 1839'da vefat etmiştir.[21]

2.7. Hafız Mehmet Paşa

M. Reşit Paşa'nın ölümünden sonra 28 Kasım 1836 yılında Kütahya ve Karahisar- ı Sahip Mutasarrıfı Hafız Mehmet Paşa Diyarbakır valiliğine ve Maden-i Hümayun eminliğine atanmış[33], 26 Aralık 1836 tarihinde Harput'a gelerek görevine başlamıştır[22]

2.7. Sadullah Paşa

28 Temmuz 1839 tarihinde yayınlanan Takvim-i Vekayi nüshasından anlaşıldığı üzere, bu tarihte Diyarbakır, Urfa Eyaletleri ve Maden-i Hümayun Emaneti'nin idaresi, Sivas, Divriği ve Amasya sancaklarını içine alan Sivas müşirliğinden ayrılmış ve Diyarbakır müşirliği ihdas edilmiştir. Bu yeni müşirliğin başına da Sadullah Paşa tayin edilmiştir.[23] Bilindiği üzere 1839 tarihinde Tanzimat Fermanının ilanı ile birlikte yeni idari düzenlemelere yönelinmiştir. Bu düzenlemelerle eyalet valilerinin yetkileri sınırlandırılmış, sancak yönetiminde kaymakam, kaza yönetiminde ise kaza müdürleri ön plana geçmişlerdir.[24] Ancak Harput sancağının da dahil olduğu Diyarbakır eyaletinde Tanzimat'ın uygulanması hemen gerçekleşmemiştir. Tanzimat'ın bu bölgede uygulandığı tarih 1845 olup,[25] bu tarihten itibaren Harput'un idari yapısında önemli değişiklikler yapılmıştır. Sadullah Paşa 17 Haziran 1840 tarihine kadar bu görevini sürdürmüştür. Ancak hakkında yapılan şikâyetiler sonucu zikredilen tarihte görevinden alınmıştır.[26]

2.8. Zekeriya Ahmet Paşa

Sadullah Paşa'dan sonra, Diyarbakır Müşirliği ve Maden-i Hümayun Emini unvanıyla bu göreve 2 Ağustos 1840 tarihinde Zekeriya Ahmet Paşa atanmış ve Harput'a gelerek görevine başlamıştır. Zekeriya Ahmet Paşa Diyarbakır Müşirliğine bağlı kazalardan haksız vergiler aldığı gerekçesiyle görevinden 1 Kasım 1841 tarihinde alınmıştır.

2.9. Vecihi Paşa

Bu tarihten sonra Diyarbakır Müşirliği ve Maden-i Hümayun Eminliği Vecihi Paşa'ya verilmiştir. Vecihi Paşa bu görevi Ağustos 1843 tarihine kadar sürdürmüştür.

[21] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 54.
[22] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 54.
[23] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 54.
[24] YILMAZÇELİK, İbrahim;XIX.Yüzyılda Diyarbakır, s.339
[25] YILMAZÇELİK, İbrahim;XIX.Yüzyılda Diyarbakır, s.339
[26] YILMAZÇELİK, İbrahim;XIX.Yüzyılda Diyarbakır, s.340

2.10. İsmail Paşa

Vecihi Paşa'dan sonra bu görev eski Ankara Müşiri İsmail Paşa'ya tevcih edilmiştir.[27]

3. Ma'müratü'l-Aziz'in Eyalet Yönetimi

Yukarıda Diyarbakır'ın 1845 yılında Tanzimat'a dahil edildiğinden bahsedilmişti. Yine aynı dönemde yani 1845 yılında Harput Kazaları ayrı bir mutasarrıflık haline getirilmiş ve yeni bir idari yapıya kavuşmuştu. Bunun da en büyük sebebi Tanzimat Fermanının getirdiği yeni düzenlemelerin Diyarbakır ve Harput'a tatbik edilmeye başlanmasıdır. Bilindiği gibi Tanzimat'la birlikte getirilen yeniliklerin İstanbul'dan başlayarak tedricen bütün ülke sathına yayılma politikası benimsenmişti.[28]İşte yaklaşık altı yıl sonrada Diyarbakır ve çevresi

3.1.Ömer Faiz Paşa

Tanzimat esaslarına dahil ediliyordu. Bu bölgenin Tanzimat'a dahil edilmesiyle birlikte Harput ve Maden-i Hümayun kazaları ayrı bir mutasarrıflık haline getiriliyordu. Mutasarrıflığa ise 20 Eylül 1845 tarihinde Kocaeli Sancağındaki kaymakamlık hizmetindeki başarılarından övgüyle söz edilen Ömer Faiz Paşa mir-i miranlık rütbesi ile tayin edilmiştir.[29] Ömer Faiz Paşanın Mutasarrıf olarak atandığını belirten hükümde Harput'un o dönemde Anadolu Ordu-yı Hümayun'nun merkezi olduğunu ve Tanzimat'a dahil edildiğini de görüyoruz.[30]

Yaklaşık on yıldır Diyarbakır Eyaleti valilerinin gerek coğrafi konumu gerekse Maden kazalarına yakınlığı sebebiyle oturmayı tercih ettikleri ve Anadolu Ordu-yı Hümayun'nun merkezi olan Harput, artık ileride görüleceği üzere kısa bir süre sonra bu özelliklerinden dolayı eyalet merkezi haline gelecektir.

3.2.Ali Paşa

15 Mart 1846 tarihinde Harput ve Maden-i Hümayun kazaları mutasarrıflığına eski Şam mutasarrıfı Ali Paşa tayin edilmişti[31], ancak 1 Nisan 1846 tarihli bir irade de Ali Paşa'nın bu görevde başarısız olacağı kanaatine varılarak, bu atamadan vazgeçilmiş ve bu göreve Aydın Eyalet Müşiri Yakup Paşa atanmıştır.[32]Ancak Ali Paşa'nın bu görevini on beş gün dahi olsa yapmış olduğu;15 Mart 1846 tarihli Harput ve Maden-i

[27] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 55
[28] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 58
[29] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 58
[30] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 58
[31] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 60.
[32] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 60.

Hümayun Kazaları Mutasarrıfı Ali Paşa'ya diye başlayan faiz düzenlemesi ile ilgili bir hükümden anlamaktayız. [33]

3.3. Yakup Paşa

Yukarıda belirttiğimiz 1 Nisan 1846 tarihli Yakup Paşa'nın atandığına dair irade, Harput ve Maden-i Hümayun 'un idari yapısı hakkında da bilgileri içermektedir.

3.4. Samakolu Hüsrev Paşa

Yakup Paşa'nın Harput valiliğinden ayrılmasının nedeni Selanik Müşirinin görevden alınması ve yerine Yakup Paşa'nın getirilmek istenmesidir. Nitekim Yakup Paşa bu göreve atanmıştır. [34]Yakup Paşa bu bakımdan Harput'taki görevini 8 Mayıs 1846 tarihine kadar sürdürmüştür. Haziran ayından itibaren Harput Valisi olarak Samakolu Hüsrev Paşa görev yapmaya başlamıştır. 7 Eylül 1846 tarihinde Hüsrev Paşa bu tarihlerde vefat etmiştir. [35]

3.5. Ali Paşa

Samakolu Hüsrev Paşa'nın yerine daha önce 15-30 Mart tarihleri arasında on beş gün Harput Valiliği görevinde bulunmuş olan eski Şam Mutasarrıflarından Ali Paşa tekrar Harput Eyaleti ve Maden-i Hümayun Kazaları umur-ı mülkiyesi nezareti inzimamıyla valiliğe tayin edilmiştir[49]. İlk valilik atamasında Harput'un idaresindeki güçlükler göz önüne alınıp kendisinin yetersiz olacağı ileri sürülerek on beş gün sonra görevden alınan bir kişinin altı ay kadar kısa bir süre sonra tekrar Harput'a vali olarak atanması da oldukça ilgi çekicidir.

3.6. Mustafa Sabri Paşa

28 Kasım 1847 tarihinde Harput Eyaleti valiliğine Mustafa Sabri Paşa atanmıştır. [50]Mustafa Sabri Paşa'ya 14 Şubat 1848 tarihinde müşirlik unvanı da verilmiştir.

Mustafa Sabri Paşa'nın Harput valiliğindeki görevi 10 Mart 1849'a kadar sürmüştür. Yaklaşık bir buçuk yıl süren valiliği müddetince daha ziyade Tanzimat'ın uygulanması için çaba sarf etmiştir. Bu bakımdan onun zor bir dönemde valilik yaptığını söyleyebiliriz. Sabri Paşa'nın görevinden azledilmesinin sebebi de hakkında yapılan birtakım şikâyetiler ve yolsuzluk iddiaları olmuştur. Bu iddiaların araştırılması neticesinde

[33] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 60.
[34] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 61
[35] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 61

söylenenlerin doğru olduğu da anlaşılmıştır. [36]

3.7. Yusuf Paşa

Mustafa Sabri Paşa'nın azliyle birlikte onun yerine 10 Mart 1849 tarihinde eski Maraş valilerinden Yusuf Paşa tayin olunmuştur.

Yusuf Paşa döneminde Harput'ta yine huzursuzlukların devam ettiği görülmektedir. Tanzimat'ın getirdiği birtakım mali düzenlemeleri bahane ederek bazı bölgelerde yönetime karşı ayaklanmalar meydana gelmiştir. Bunun yanında Kura-i Şer 'iye usulü ile asker almalar bu dönemde de devam etmiştir. [37]

3.8.Osman Nuri Paşa

Yusuf Paşa'nın 20 Ağustos 1850'de ölmesinden sonra yerine 3 Eylül 1850 tarihinde eski Şam valilerinden Osman Nuri Paşa tayin edilmiştir. Aradaki 14 günlük süre içerisinde ise Harput valiliğine Harput Defterdar Şakir Efendi'nin vekalet ettiğini görüyoruz.

Osman Nuri Paşa'nın görev yaptığı dönemde, Diyarbakır Eyaleti dahilindeki, Dersim Sancağı Harput Eyaletine daha yakın olmasından dolayı Harput'a dahil edilmiştir. Bu belgede yer alan Dersim'in Harput Eyaletine bağlanmasının sebebinin sadece mesafe açısından yakın olması cümlesi elbette tam açıklayıcı bir bilgi vermemektedir. Ancak bu dönemde Dersimde aşiretlere mensup eşkıyaların yaptıkları bu isyanları devlet bastırmakta hayli güçlük çekmiştir. Her ne kadar bu bölgede buna benzer olaylar sık sık oluyor ise de son olarak 1850 sonbaharında başlayan isyan hareketli 1851 yılının sonunda bastırılabilmiştir. [38] Büyük bir ihtimalle Dersim'de cereyan eden bu tür eşkıyalık olaylarının daha süratle bastırılabilmesi için Harput'a bağlanması uygun görülmüştür.

3.9. Ragıp Paşa

Osman Nuri Paşa görevini 1851 yılının ekim ayı başlarına kadar sürdürmüştür. Bu tarihten sonra Harput valiliği görevine Aydın valisi Ragıp Paşa atanmıştır. Ragıp Paşa'nın atanmasından Nuri Paşa da olduğu gibi Maden-i Hümayun 'un mali sorumluluğunu üstleneceğine dair ibare vardır.[39]

3.10. Kızılhisari Ömer Paşa

[36] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 61

[37] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 68.
[38] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 69.
[39] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 69.

Ragıp Paşa bir süre sonra, 1852 yılının aralık ayında, Diyarbakır Eyalet valiliğine tayin edildiği için Harput valiliği görevinde uzun süre kalmamıştır. 1852 yılı aralık ayı içerisinde Harput valiliğine ise Selanik valisi Kızılhisari Ömer Paşa tayin edilmiştir.

3.11. Mehmet Ziya Paşa

1854 yılının şubat ayı sonlarında Ömer Paşa görevinden alınmış yerine eski Adana valilerinden Mehmet Ziya Paşa atanmıştır. Maden-i Hümayunun mali idaresi ise yine Harput Eyaleti valisine verilmişti. [40]

3.12. Mehmet Reşit Paşa

Mehmet Ziya Paşa'dan sonra, Aralık 1854 tarihinde Harput valiliğine Mehmet Reşit Paşa atanmıştır. Ancak Reşit Paşa'da bu görevde uzun süren kalamamış 1855 yılının ocak ayı sonlarına doğru Erzurum valisi ile becayişleri yapılmıştır. [41]

3.13. İsmail Paşa

Bu tarihten sonra yani 1855 yılı ocak ayının sonlarına doğru Harput valiliğine Erzurum valisi İsmail Paşa tayin edilmiştir. [42]

3.14. Arif Paşa

İsmail Paşa bu görevini Ekim 1855 tarihinde azledilene değin sürdürmüştür. Bu tarihten sonra Harput valiliğine Şam Valisi ve Arabistan Ordu Müşiri Arif Paşa tayin olunmuştur.

Arif Paşa döneminde de daha önce de tamirat gören vali konağı 20. 200 kuruş masrafla yeniden tamirat görmüştür. [43]

3.15. Cemal Paşa

Arif Paşa da Harput valiliği görevinde uzun süre kalmamış, 1856 yılının sonlarına doğru görevinden azledilmiş ve yerine Biga Mutasarrıfı Cemal Paşa atanmıştır. Cemal Paşa kış şartlarından olsa gerektir ki Harput'a ancak 22 Nisan 1857 yılında gelmiş ve atandığına dair fermanı okutmuştur.

---

[40] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 70
[41] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 70
[42] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 70.
[43] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 70.

3.16. Ali Rıza Paşa

Cemal Paşa'nın 1858 yılının ekim ayında istifa etmesiyle Harput Eyaleti valiliğine Ali Rıza Paşa Atanmıştır.

Ali Rıza Paşa'nın Diyarbakır Eyaleti valiliğine tayin olunmasından sonra1859 yılı ortalarında Veysi Paşa Harput valiliğine tayin olunur. [44]

3.17. Veysi Paşa

Veysi Paşa görevini 1861 yılının başlarına kadar sürdürdükten sonra Harput valiliğine Yusuf Paşa atanmıştır. Yusuf Paşa Harput valiliği görevini 1863 yılının başlarına kadar sürdürmüş ve bu tarihten sonra Harput valiliğine Ahmet İzzet Paşa tayin edilmiştir. 19 Ağustos 1865 tarihinde İzzet Paşa Konya valiliğine tayin olunmuş ise de tayini durdurularak tekrar Harput valiliği görevine atanmıştır. [45]

3.18. Ahmet İzzet Paşa

Ahmet İzzet Paşa'nın valilik yaptığı dönem içerisinde Harput'ta büyük gelişmeler olmuştur. Bunlardan en önemlisi Harput şehrinden aşağı ovaya doğru yaşanan göçün en son noktasına gelinmesidir. Bu dönemde Harput eski itibarını tamamen kaybetmiş ve şehir tüm resmi ve özel kurumlarıyla aşağı ovaya taşınmıştır. Harput ise bir kasaba niteliğine bürünmüş ve bu tarihten sonra harap olmaya yüz tutmuştur. Ahmet İzzet Paşa Harput Eyaleti Meclisinde aldığı bir kararla Ağavat Mezrası adı verilen ovada oluşan şehrin ismini Padişah Abdülaziz'in ismine izafeten Mamuratül-Aziz olarak değiştirilmesini uygun bulmuş ve bu teklif Meclis-i Vala'da da görüşülerek tastik görmüş, bu hususta irade çıkmıştır. [46]

Ahmet İzzet Paşa'dan sonra Ma'müratü'l-Aziz Eyaleti 1867 vilayet nizamnamesinin uygulanmasıyla birlikte tekrar Diyarbakır vilayetine bağlı bir sancak haline getirildi. Mamüratü'l-Aziz'in Diyarbakır'a bağlanmasıyla ilgili belgeyi tespit edememize rağmen elimizdeki mevcut diğer belgelerden bu uygulamayı öğrenebilmekteyiz. 28 Haziran 1875 tarihli bir irade kaydında ise…Ma'müratü'l-Aziz Sancağının büyüklüğü be her türlü imara açık olmasından dolayı Diyarbakır vilayetinden tefrik edilip müstakil bir mutasarrıflık haline… dönüştürüldüğünden ve müstakil mutasarrıflık haline getirildiğinden bahsedilmekte mutasarrıflığına da eski Filibe

[44] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 70

[45] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 71.

[46] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 71.

Mutasarrıfı Hasan Bey Efendinin 12. 500 kuruş maaşla atandığı belirtilmektedir. [47] Yine 27 Ekim 1879 tarihli bir tahriratta Ma'müratü'l-Aziz Sancağı Mutasarrrıfı terimi geçmektedir.

Ma'müratü'l-Aziz müstakil mutasarrıflıktan sonra 1879 tarihinden itibaren vilayet haline getirilerek mutasarrıf yerine valiler vasıtasıyla idare edilmeye başlanmıştır. 31 Ocak 1884 tarihli bir belgedeki Ma'müratü'l-Aziz Vilayeti Valisi ibaresinden bu urumun bu tarihde de devam ettiğini görmekteyiz. Ma'müratü'l-Aziz'in vilayet statüsü artık hiç değişmeden Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiştir.[48]Ancak şehrin ismi zamanla telaffuzundan olsa gerek önce El- Aziz'e daha sonraları ise Elâzığ'a dönüşmüştür.

4. Ma'müratü'l-Aziz'in Nüfusu

1518-1907 Yılları Arasında Harput Şehrinin Nüfusu[49]

Tarih	Müslim	%	G. Müslim	%	Toplam
1518	3775	62	2287	38	6062
1523	4729	57	3630	43	8350
1566	7247	54	1250	46	13437
1646	3750	75	1812	25	5000
1691	2109	53	2800	47	3921
1821	6500	70	3000	30	9300
1835	7000	67	3400	36	10400
1881	8000	65	4100	35	12100
1883	8600	53	7700	47	16300
1892	21683	70	8956	30	30639
1897	8736	58	6334	42	15070
1906	9222	60	6563	40	15785

1927 nüfus sayımı sonuçlarına göre Elâzığ'da 140. 400 kişi yaşamaktadır. Bu dönemde Elâzığ nüfusunun %18,6'sı kentlerde, %81,4'ü kırsalda yaşamaktadır. 1927'de Türkiye'de km²'ye 17. 89 kişi düşerken, Elâzığ'da km²'ye 13. 70 kişi düşmektedir. 1927 yılında Elâzığ'da 2. 000 gayrimüslim yaşamaktadır. 1927'de Elâzığ'da 1. 781 özürlü bulunmaktadır. İlde okuryazarlık oranı %4,85'tir. Nüfusun %62,4'ü işsiz veya mesleği bilinmeyen grubunda yer almaktadır. Çalışan nüfusun %83,5'i tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu veriler bile ilin kalkınamadığını ve uzun yıllar boyunca da kalkınamayacağını göstergesidir. Kalkınmanın olmayışı sadece endüstrileşmemek

[47] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 158.

[48] BAYKARA, Tuncer, (1988); Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş, S.138-141, Ankara

[49] AKSIN, Ahmet (199), a.g.e, s. 178.

anlamında değil her anlamdadır. Çünkü ilde yaşayan nüfusun nitelikleri de yetersizdir. İlde yetişmiş insan gücü çok sınırlıdır. Bu da kalifiyeli insandan çok kas gücüne dayalı iş yapacak nüfusun olduğunun bir göstergesidir. 1927 verileri il nüfusunun her türlü yatırıma muhtaç olduğunu göstermiştir. Özellikle eğitim alanında çok fazla yatırıma ihtiyaç olduğu görülmüştür. Sanayi, endüstri ve ticaret sektörlerinin de devlet yatırımları olmadan gelişemeyeceği de ortaya çıkmıştır. Zaten modern nüfus sayımlarının amacı da nüfusun gelecekteki ihtiyaçlarının hangi alanlarda olacağı ve bu alanlara yapılacak yatırımların tespitidir. [50]

II. Mahmud döneminde 1830 yılında bütün devleti kapsayacak şekilde bir nüfus sayımının yapılması kararlaştırılmıştır.[51] Bu sayımda askerlik hizmetine alınmalarından olsa gerek sadece erkek nüfus sayılacaktı. Gereken talimatnameler çıkartılıp, sayım hazırlıklarına başlandı. İlk olarak sayım sonuçlarının değerlendirilmesi için Ceride Nezareti kuruldu. Sancak merkezlerinde ise bu nezarete bağlı olarak çalışacak olan Defter Nazırlıkları Kurumu oluşturuldu.[52]

5. Ma'müratü'l-Aziz'in Sosyal Hayatı

Osmanlı Devleti'nde üretim faaliyetlerine katılan insanların hepsi, bağlı bulundukları sanayi dalında, ekonomik, mali, idari ve sosyal etkileri bulunan bir teşkilatın üyesidirler [53] Konumundan ötürü tarihin her döneminde önemli bir yerleşim merkezi olan Elâzığ ve Harput bölgesi, canlılığını günümüze kadar sürdürerek gelişen zengin bir kültür varlığına da sahip olmuştur. Kalesi, mektep ve medreseleri, camileri, hamamları ve sanatkarlarıyla ünlü geçmişiyle bugünün Elâzığ'ını meydana getirmiş olan Harput kültürü, örf-adetleri, gelenek-görenekleri, türküleri, manileri, musikisi, yemekleri, el sanatları, halk oyunları ve giyim kuşamlarıyla son derece zevkli ve göz alıcıdır.

Türk müzik kültürü içerisinde kendine has bir yeri olan Harput halk müziği, diğer yörelerimizin halk müziğinden farklı olarak klasik müzik aletleriyle icra edilmektedir. Türkülerinin sözlerinin bir kısmı Divan edebiyatımızın ünlü şairlerinin eserlerinden, bir kısmı ise yörede yaşanan olaylardan çıkmıştır. Sadece Harput yöresine ait ve mahalli isimlerle anılan 12 tane makam bulunmaktadır. Elâzığ, halk dansları yönünden yurdumuzun en zengin yörelerinden birisidir. Mahalli inceliğin bir sembolü olarak giyilen sade ve zarif elbiseleri, oyun figürlerindeki uyumu ile haklı bir şöhrete sahip olmuştur.

---

[50] SERTEL, Savaş, (2015):1927 Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Elâzığ Nüfusu, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:25, Sayı:1, S.316,

[51] KARAL, Enver Ziya (1997) ; Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831, s. 45, Ankara.

[52] AKSIN, Ahmet- KARAKAŞ, Erdal (2002); "Nüfus İcmal Defterlerine Göre 19. YY. Arabgir", OTAM, s.15, Ankara

[53] AKSIN, Ahmet (2001); "19. Yüzyılın Başlarında Bursa Şehir Esnafı", Türk Dünyası Araştırmaları, s.157. Ankara.

Dünya çapında "Mumlu Dans" olarak tanınan ve ilin simgesi haline gelen "Çayda Çıra" oyunu başta olmak üzere diğer halk dansları sırasıyla; Halay, Ağır Halay, Üç Ayak, Temür Ağa, Keçike, Bıçak, Delilo, Büyük Ceviz, Tanzara, Nure'dir. Ata sporu olan cirit bölgede hala yaygındır. [54]

Mahalli kıyafetleri (Harput Şalvarı) denilen üst kısmına gömlek, üstüne yelek giyilir, bele renkli kuşak sarılır. Kadınlar (geyme) "blüz", ince yün çorap ve pullu papuç giyerler. Altta şalvar üzerine giyilen üçetek, bele takılan gümüş kemer, başa geçirilen fes ve bunu örten oyalı yazma (Hotoz)dur. El sanatları çok ileri gitmiştir. Dokumacılık, (halı ve kilim), ahşap, taş, bakır ve gümüş işçiliği ve ipekçilik meşhurdur. Elâzığ'ın zengin bir halk edebiyatı vardır. Divan şairleri çoktur. Hacı Reşid Efendi, Ömer Naimi Efendi, Hacı Hayri Bey, Harputi Âşık Caferi başlıcalarıdır.

Elâzığ mutfağı, lezzetli yemekleri ile Türk mutfağında önemli yer tutar. Tarhana, erişte, kurut, kelleçoş, lobik, içli köfte, Harput köftesi, ışkın yemeği, taş ekmeği, patile, ekşili köfte, ışgene, döğme çorbası ile zengin bir mutfağa sahiptir. Ayrıca kış aylarının vazgeçilmez ikramı olan orcik (cevizli sucuk) Elâzığ'la özdeşleşen bir isim haline gelmiştir. Orcikli şeker de Elâzığ'a has bir şekerleme türüdür

Elâzığ'ın çedene kahvesi meşhurdur. Şifa kaynağı lezzetli bir kahve olan çedene, bölgede yetişen menengiç ağacının meyvesinin kavrulup, ezilmesinden elde edilir. [55]

[54] T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü, (2011): Elazığ, S.32-33, Ankara

[55] https://www.turkcebilgi.com/elaz%C4%B1%C4%9Fn%C3%BCfus ve sosyal hayat

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MF-MKT 1473 NOLU BELGENİN TRANSKRİPSİYONU

MA'MÜRATÜ'L-AZİZ (ELÂZIĞ) VİLAYETİNDEKİ KASABA VE KÖY OKULLARININ DURUMU

Sayfa: 1

(1) Hüve

Nisan'ın On Yedinci Pazarirtesi Günü Keban Kasabası'na Muvâsalat İtdim.

Teftîşât ve Tedkîkâtım Ber-vech-i Âtîdir.

1- Mekteb üç dershâneli olub nîm fevkânî tabanı ve tavanı tahtalı pencereleri camlıdır. Binâ eski ise de üç yüz dokuz ve on sıralarında iyi bir ta'mîr yapılmış ve o târîhden şimdiye kadar ta'mîr de görmemiş oldığından muhtâc-ı ta'mîrdir. Binâ esâsen dar bir 'arsada inşâ edildiğinden tevsî'e gayr-ı müsâ'iddir. Bağçesi de yokdur. Bağçe olacak civârında 'arsa varsa da teb'îd idilmiş Süryani Kilisası'nın vakfıdır.

(**Yanda Şerh**) Muhtâc-ı ta'mîr olan mahalleri ta'mîr idilmişdir

2-Levâzım-ı Dersiyye - : Levâzım-ı dersiyyeden kısm-ı küllîsi mevcûd olub noksânlarını da ikmâl itmeğe 'azm-i kat'î ile çalışmakdadırlar.

(**Yanda Şerh**) Baş mu'allim gayyûr bir genc oldığından ikmâl-i nevâkısa çalışmakdadır

3- Mu'âmelât-ıHesâbiyye **- :** Virilen mesârif-i mütereffikayımâ-vuzı'a-lehine sarf itmiş oldığına dâ`ir mu'allimin elinde senedât mevcûd ise de usûl-i defterîye tatbîken defteri tanzîm itmediğinden o sûretle defter tanzîmi ve defterin sûret-i tanzîmine 'â`id usûlu irâ`e idilmişdir.

4- Mektebin Kütübhâne ve Müzesi- **:** Ma'ârifden gönderilen kütüb ve resâ`il teclîd itdirilmiş ve bir i'tinâ-yı mahsûsla kütübhânemsi bir dolaba vaz' idilmişdir müze için hîç bir teşebbüsâtda bulunmadığından mahsûlât-ı mahalliyeden ve dağlarında bulunan nebâtı ve ma'denlerinden bir müzenin teşkîli ve bunun tekâmüle icrâ'ı esbâbının mutlakâ fi'iliyyâta kalbi husûsu tenbîh ve lâzım gelen turûk-ı teshîliyye irâ`e idilmişdir.

5- Bu husûsa dâ`ir ne bir defter tutmuş ne de o mahallin harîtasını yaparak mektebe ta'lîk itmiş. Bu iki mevâddın ehemmiyeti ve derece-i luzûmu mu'allimîne tefhîm idilerek tedârik ve tehiyyesi çârelerine tevessülleri vesâyâsı ve 'aksi hâlinde tecziyelerine tavassut idileceği tehdîdleri îfâ olunmuşdur

(**Yanda Şerh**) İhsâ`iyyât cedveli tutması lüzûmu tenbîh ve ihtâr olunmuşdur

6- Mu'allim ve Mu'allime **- :** Yigirmi iki yaşında olan ve Elaziz Dârü'l-mu`allimîn'inden me`zûn bulunan 1 Kânûn-ı Sânî sene 329 târîhinde vazîfesine

mübâşeret eyleyen Keban ibtidâ`î ‘umûmîsi baş mu‘allimi Muhammed Efendi evli olub ma‘âşı beş yüzhalk arasında mazhar-ı hürmetdir. Dîğer mu‘allim Feyzi Efendi yigirmi üç yaşında Dârü’l-mu`allimîn me`zûnu ve iki yüz elli guruş ma‘âşlı bir senelik mi‘allim olub bekâr halk arasında mazhar-ı hürmetdir

İnâs mu‘allimesi Nuriye Hanım on sekiz yaşında ve Çemişgezek İnâs İbtidâ`isi’nden me`zûn olub iki yüz guruş ma‘âşlı fî 1 Teşrîn-i Sânî sene 331 târîhinde hidmet-i ma‘ârife girmiş halk arasında hürmet ve ta‘zîm kazanmış bir mu‘allimedir.

7- Mu‘allimin Mektebe İ‘tinâsı - **:** Gerek mu‘allim ve gerekse mu‘allime mekteblerine fevka’l-‘âde dikkat ve ihtimâm itmisler ise de mektebin inşâsı gayet eski olup bu müddet zarfında ta‘mîr de görmediğinden idilen ihtimâm ve dikkatler hebâ`en mensûr olmuşdur. Binâ`en-‘aleyh mektebin ta‘mîre fevka’l-‘âde ihtiyâcı vardır.

8- Mu‘allimin Talebeye İ‘tinâsı - **:** Talebenin nezâfetine, terbiye-i diniyye ve bedeniyyesine fevka’l-‘âde dikkat ve i‘tinâ gösteren mu‘allim efendi evliyâ-yı etfâli tergîb ve teşvîk iderek yeknesak elbise yapdırmış ve kâ`im-makâm-ı kazânın himem-i ma‘ârif-perverânesiyle bî-kes ve bî-kudret olanlara da topladılan i‘âne ile elbise tedârik itdirilmiş mekteb dolabı cidden bir intizâma konılmışdır.

Sayfa: 2

(2)

9- Mu‘alimin Levâzım-ı Dersiyeye İ‘tinâsı - **:** Mu‘allim Efendi mevcûd levâzım-ı dersiyeyi muhâfaza itdiği gibi noksânlarının ikmâline sa‘y ve gayret itmektedir.

11- Mu‘allimin Tedriâta **i‘tinâsı** - **:** Mu‘allîm programa tatbikân tedrisâta himmet ve talebeye ifâza-i ma‘lûmâta gayret itmişlerse de yalnız hesâb ve hendese derslerinde lâyıkıyla terakki gösterememişler Türkçe dersinde de arzu olduğu nisbetde bir eser feyz-i ibrâz edememişlerdir.

12- Mu‘allimin Usûl-**i** Tedrisiye İ‘tinâsı - **:** Bu kasaba mektebi mu‘allimleri Darü'l-mu‘allimin'den me’zûn olduklarından ve orada usûl-i cedîde-i tedrîs itdiklerinde

ve ma‘ârif müdîri beyin her ders hakkında vukû‘bulan ihtârât ve işârâtını takdîr ve o suretle de ‘âmil bulunduklarından dolayı usûle âşinâdırlar.

13- Mu‘allimin Muhâfaza-i Haysiyyete i‘tinâsı - **:** Bu kasabada bulunan mu‘allimîn ve mu‘allime şeref ve haysiyyet-ı zâtiyyelerini muhâfaza itmiş ve itmekde bulunmuşlardır.

14- Hey’et-i İhtiyâriyrnin Ma‘ârife Hidmeti - **:** Mecbûriyyet-i tahsiliye bu kasabada tatbîk idilememiş ve tatbîki seferberliğin hitamına ta‘lîk edilmişdir. Kasaba da yetmiş altı zükûr altmış bir inâs sinn-i tahsîlde olub bunlardan otuz sekiz zükûr yiğirmi beş inâs devâm itmekde küsûr kalanlarının pederleri ‘askerde olduğundan hânelerinin umûr ve husûsâtı ru’yetle iştigâl itmektedirler.

15- Mu‘allimin Mektebin Terakkiyâtına ‘âid Mütâla‘ât - **:** Tatbikât-ı zırâ‘iyyeyi

câmi‘ olacak kasabanın hâricinde ve mükemmel bir mevki‘de inşâ edilecek altı sınıflı bir mekteb yapılmasını arzu idiyor.

16- Mu‘allim ve Mu‘allimenin Şahsına ‘âid Mer‘iyyâtı - : Mu‘allimin mer‘iyyât-ı şahsiyyesi yokdur. Muvakkat-ı usûl olan mu‘allim hanım tasdîk-i asâlerini arzu itdiğinden tervîci cihetine gidileceği söylenilmişdir.

(Yanda Şerh) Esnâ-yı ta‘tîlde ve merkez vilayete gelerek bi'l-imtihân ehliyetnâme alması mu‘allimeye yazılmış ise de ahvâl-i hâzıra dolayısıyla gelememişdir.

17- Mu‘allimin Hey’et-i İhtiyâriye Hakkında Şikâyâtı - : Yokdur.

18- Mu‘allimin Köylünün Islâhına Müte‘allik Terakki Teşebbüsât ve Te’sîrâtı Olmuşdur - : Mu’allimînin bulundukları mahall kasabadır. Burada ise hâkim, müderris, hatîb vardır. Darü'l-mu‘allîmin'den çıkan efendiler bunlar mevcûd iken câmi‘de nush u pende, mecmu‘-ı nâsda ıslâh-ı hâle dâir bir şey söyleyemezler. Çünkü, ıslâh-ı ahvâle dâir hitâbı ahâli dâima büyük tanılan, sakal ve sarığı bulunan zâtdan bekler. Velev farz-ı muhâl olarak o zâtın telkinâtı hatâ olsa bile onunla ‘âmil olurlar da fesli genç bir mu‘allimin haklı, sahîh, doğru bir felsefesini kabûl-i nefslerine güç gelir. Binâen- ‘aleyh yeknesak elbise yapdırtmak husûsundaki teşebbüsleri semeredâr olmuşdur.

19- Gice, Cum‘a Mektebi - : Yokdur.

20- Mekâtib-i Husûsiye - : Yokdur.

21- Köy’ün, Kasabanın Mevki‘-i İdâri ve Tabi‘iyyesi - : Ma‘muratü'l-‘aziz Livasına tâbi‘ olan ve merkez livaya elli kilometro mesâfede bulunan bu kasaba na‘alili ziyâret, yahûd Kal‘eboynu nâmında bir dağın eteğinde ve bir sath-ı mâ’il üzerindedir. Şarkında Kameroğlu, cenubunda… garbında Nemri dağları ile muhât ve mahdûddur. Seyelân çok olduğundan insân ve hayvân telef eylediğinden nâşi cenûbunda bulunan dereye Bokluçay ta‘bîr ederler. Garbında on dakikalık mesâfede Fırat Nehri cereyân itmekde ve bir kayıkla öte tarafa geçilmekdedir. Havası kurâ-yı sâireye nisbetle vahîm suları ağır ve şerbe gayr-i sâlihdir. mütemevvilâtın kısmı yaz kış sularını Fırat'dan getirdirler. Fukarâ gürûhu zarûri o pınarların gayr-i sâlih şerb iderler. Demiryolu yokdur. Merkez livaya şose ile merbûtdur. Yüz yiğirmi üç hâneden ‘ibâret olan bu kasabanın nüfûs-ı mevcûdesi dört yüz yiğirmi dört nüfûsdur. Sıtma ‘illetinden başka keyifsizliği yokdur. Bu ‘illete karşı teceddüd ve tarafdâr ve fikirlileri derhâl Solfato’nunu tedârikine muhâfaza-kârân kısmı da çiğ iplik okudub koluna bağlamak içün hatîb efendinin minbere çıkmasına ve o günün gelmesine intizâr iderler.

22- Kasabanın Mevki‘-i Medenisi - **:** Evleri kerpiçden evlerinin sakfları toprakdan ve ekseriyetle iki katdan ‘ibâretdir. Pencereleri camlı ve tavanları tahtalı ise de tabanları toprakdır. Sokakları . . . geniş ve oldukca muntazamdır. Kasabada iki câmi‘-i şerîf vardır. Birisi kârgîr diğeri ahşâb ve kerpiçdir. Ahşâb da bir kıymet ve inşâsı hakkında bir târîhi yoksa da kârgîr olanın sam‘at-ı mimâriyesi... ‘ukûldür. Bu câmi‘-i şerîfi binâ

itdiren sadr-ı esbâk El-Hâc Yusuf Ziya Paşa'dır. Câmi‘-i şerîfin havlisine girecek kapunun üzerinde şu‘aculu bi’s-salâvât kable’l-fevt ‘ibâresi yazılı

1212

Câmi‘-i şerîf havlisine yiğirmi bir merdiven ile iniliyor. Havlinin garb cihetinde demir divânın

Sayfa: 3

Sağında beş musluklu ortasında büyük bir şadırvanlı mütemmem teşkil bir pınar vardır. Bu pınarın etrafında sandâlivârî kesme taşdan ma‘mûl yine aynı şekilde oluverecek mahaller mevcuddur. Pınarın üzeri ahşâbdan gâyet müzeyyen sun‘i çiçeklerle ma‘mûl tahtalarla mestûrdur. Pınarın üzerindeki taşda şu kıt‘a

Bu müşerref mescîdi kıldı ….

Emin Ağaya var bunda menâfi‘

Allaha hidmetini etme zâyi‘

Sevâb buldu müşerref oldu câmi‘

Harere ez‘afü’l-‘ibâre Hâfız Halil kâtib tabi Mehmed Emin sa‘âdet-i hümâyûn

1193 yazılmışdır.

Bu pınarın garb tarafında kargîrden konak bir kütübhâne ile gerisinde üçü fevkânî ve üçü tahtânî olmak üzere altı koğuşluk yerde dershâne mevcûddur. Kütübhânesinde bazı âsâr mevcûd olduğu haber verildi ise de kütübhânenin anahtarı müftüde olub o zât da… gitdiğinden mevcûd kişinin esâmisi alınamamışdır.

Yusuf Ziya Paşa câmi‘-i şerîfinin cümle kapusundaki kı‘ta

Bu makâmı kıldı cenâb-ı hazret Yusuf Ziya

Bizzât mevlâ idi cenâb-ı tevfik …. .

Ede makbûl hayr-ı ziyâde ‘izzetde hüdâ

Eyleye rûz-ı cezâda hem şefâ‘at-ı Mustafa

Zât-ı validesinin verdi şeref …. yerlere

Câmi‘ musir oldu işbu kitâb-ı musaddak hâliyâ

Hakk hatâsın ile … zât-ı şerîfin dehrde

Kim bu câya sıdk-ı himmet eyledi ol kibriyâ

Heb görenler bârekallah dediler bu ma‘bede

Bir müferrah câmi‘ oldu beyt-i mukaddes-i …

Geldi bir ‘izzet dedi itmâmına târîhini

Kâbetü’l-‘ulyâya benziyor bu makâm ‘ayân-ı fezâ

Şudur. Câmi‘-i şerîfin cümle kapusunun sağ tarafında bulunan taşdaki kıt‘a

El-Hac derviş Ahmed Paşanın

Sa‘y ile itmâm etdi binâyı

Ehl-i İslâmın hayr u du‘â etmesin

Bir fâtihâ ile kim yâd ederse

Oldu sebebi İbrahim ‘izzet etdi

Buldu revâk-ı envâr cemâ‘at

Sıdk ile etdi kalbinde baht

Şâd ola ruhu me‘âdâ-yı cennet

Câmi‘-i şerîfin ikinci cümle kapusunun üzerinde bulunan taşdaki kıt‘a

Lütf u kerem ma‘deni hazret-i Yusuf Paşa

Bunda yohsa edicek niyâz

Ref‘ edüb iki elin söyledi ‘izzet-i sânım

Oldu feyz ü keremi çünküm mesdûl

Bârekallah dedi kim gelüb etse du‘â

Asafa bu eserin eyleye makbûl Mevlâ

Minarenin kapusundaki taşda

Ya heme ya kayyûm ya zü'l-celâli ve’l-ikrâm

Yazılıdır.

Câmi‘-i şerif dört direk üzerine mebnâdır. Yerde büyük dikmeleri küçük olmak üzere dokuz kaydı vardır. Biri erkeklere diğeri kadınlara mahsûs olarak iki de yek diğerinden ayrı mahfili mevcûddur. On dokuzluk metro tûl ve on dokuz metro arşın ve ‘ale’t-tahmin o kadar irtifâ‘da bulunan bu câmi‘ İzmitde

Sayfa: 4

Ezmine-i sâbıkada terakki ve tekâmül iden fenn-i mi‘mârinin bir …. zî-şi‘ârı ıtlâkına el-hakk şâyestedir. Büyük kubbenin etrafında alçı ile hak idilmiş gayet muntazam ve etrafı çiçeklerle müzeyyen esmâ’ü’l-hüsnâ ile Ayetü’l-kursîsûre-i şerîfesi muharrer ve ‘aşere-i mübeşşirenin ism-i pâkları da yine alçı ile çiçekler arasında mahkûkdur.

Câmi‘in mihrâbı, minberi taşdan olub envâ‘ dürlü renklerle telvîn ve pek güzel nakışlarla da tezyin olunmuşdur. Kandillerin bulunduğu mahallerde ve kandillerin aralarında devekuşu yumurtası büyüklüğünde yetmiş kadar heft renkde çiniler vardır ki bunların üst tarafları eski zamânın fincan zarfları gibi ağacdan ma‘mûl ve içinden geçen tellerle kandil demirine merbût ve alt taraflarında ihtizâz eden ipin püsküllerle başkaca revnâk ve letâfet bahş olunm‘akdadır. 320 senesinde bu kasabaya gelen ve câmi‘-i şerifi ziyâret eyleyen âsâr-ı ‘atîke mütehassısı bir ecnebi çinilerden intihâb etdiği üç çiniye otuz beş lira virdiği halde virilmemiş Türkçe bilen bu mütehassıs bu çinilerin kıymetleri çok olduğunu beyân ederek muhâfazasına i‘tinâ edilmesini tavsiye eylemiş olduğunu hatîb-i câmi‘ söylemekdedir.

Câmi‘-i şerîfde sadrü’l-esbâk Yusuf Ziya Paşa’nın hatt-ı destiyle muharrer birkaç levhası vardır. Ve müşârün-ileyhin nâmına izâfe idilmiş on kadar da şam‘dan mevcûddur.

Müşârün-ileyhin celi yazı ile yazdığı levhalardan biri

Yâ hazret-i Bilal-i Habeşî

Tuğrâ-yı garrâ-yı hümâyûna müşâbih olan bir bir levhası da

Muhammed Mustafa Sallallahu aleyhi ve sellem'dir

Diğer bir levhasında

Çün hadisinde buyurdu mühr-i binâ ol Mustafa

İktidâdır ki mescidi kıldım binâ

Hep alışım gurûr ve hatâdır kıl 'inâyet yâ kerîm
Rahmet bî-adınadır i'timâdım dâ'imâ

Hüsn-i zandan gayri neyim var …. . rüstem-i nehyi

Nâil-i 'afvınla şâd u harm it yevmü'l-cezâ

Her kusûruyla itmek diler bu mescidi

Der 'izzine gider ol rû-yı seniyye Yusuf Ziya

Câmi'-i şerifin târîh-i inşâsı 1210'dur bin iki yüz ondur. Fakat diğer bir divarında tebârikallahu 'ib'aded-bâd 1209'da yazılıdır. Mübârek bâd, sa'âdet bâd, makâm-ı mescidü'l-'ibâd bu kasaba kabristânında yeniçeri bir çok zararlar vardır. Mürur-ı zamânla ekserisinin yazısı okunmuyor. Birinin kitâbesinde

nâm-ı Ahmed yeniçerizâde idüb serdâr yazdı kitâbe irişdi birin 'ömre bâd-ı sarsar.

Kılub hicret-i nüvvâbın oldu rehber kılındı târîhi ebcedle imlâ günâhun 'afv ide âharda mevlâ yazılıdır.

Kurtköy Mahallesindeki câmi'-i şerîfe muttasıl ve kârgirden ma'mûl murabba'ü'ş-şekl derûnunda iki merkad var bu zaviyenin tış kapusu üzerinde şu kıt'a

'âlem-i bâlâdan irdikde nidâ-yı râci'î

Da'vet-i rıdvân hakka can atub itdi şitâb

Merkadın kılsun münevver hem-dem eylesün hûr

Merci'în cennât-ı Aden itsün hüdâ el-yevmü'l-hesâb

Dâver-i maderine 'ömr virsün hüdâ

Nice erkek ile olsun cihânda kâmyâb

Fâtihâ ihsân iden 'âlemde rûh-ı pâkına

Merkadın anın dahi Pertev kılsun hüdâ

'azm idüb bağ-ı canânaemîne gonca-dil

Emr-i hakk budur ki küsûru taş kırıldığından okunamamış

1207

Sayfa: 5

Kapan- sa'abü'l-mürûr taşlık mahallerde virilen bir isim olub Keban bunun mahfûfudur. Bu kasaba vaktiyle Diyârbekir Eyâletine merbût imiş buradan geçmekde olan kârubân katırın birisi kumlukda debelenir. Semerinin arasında bir parça gümüş girer vaktaki kârubân Diyârbekir'e muvâsalat ider. Orada katırın semeri üzerinden alınub tımar

idildiği bir sırada semerden yere düşen o gümüş parçası orada bulunan bir kuyumcunun nazar-ı dikkatini celb ve o parçanın gümüş olduğunu o vaktin eyâlet valisine ‘arz ider. Bir hey’et Keban’a kadar gönderülür. Netîce-i keşifde zengin gümüş ma‘denleri bulunduğu tebeyyün iderç. İstihsâl eidilen irâde üzerine ma‘denler işlendirilür. Ve toz hâlinde çıkan bu gümüş doğruca mukırr-ı saltanat-ı seniyyeye gönderülür. Bu hâl doksan üç muhârebe-i zâilesine kadar devâm ider. Ve ma‘dende Me‘âdin-i Hümâyûn müdîri nâmına bir çok zevât bulunmuş ve hatta me‘âdin-i hümâyûn emînliğinde iken ‘uhde-i istihsaline sadâret-i tevcîhiye buyurululan sadr-ı esbâk Yusuf Ziya Paşa’da bir müddet burada ifa-yı hüsn-i hidmet itdiği ve bu zât başka bu kasabada icrâ-yı hükm-i nüfuz eylemiş olan me‘âdin-i hümâyûn emînlerinden biri uyku esnâsında iken nasılsa yolda geçmekde bulunan bir kârbânın peşinin katırı boynundaki çıngırak sedasından uyanub uykusu kaçmış bundan dolayı hiddet iderek katır sâhibini kazığa urmuş ve sâirleri bu gibi icrâatda yekdiğerini tafavvukda bulunmuş oldukları ahâlinin cümle-i menkûlâtındandır. Ahâlinin içdiği su çeşme, dere suyudur. Çeşme suyunda kireç fazla olduğundan ve dere suları da birkaç menba‘dan çıkdığından dolayı şurubu salih değildir. Düğünlerde ufak çalgı, davul bulunur. At oynadılur. Halay tutarlar. Mesafelere üç gün akşam sabah yemek virirler. Ve gelini erkek ata bindirirler ki ilk çocuğu oğlan olsun kısrağa kat‘iyyen bindirmezler. Ta‘ziyeleri üç gündür. Zengin olanları üç gün fukaraya yemek yedirirler. Milliyetleri Türk, mezhebleri hangi din ve milliyetlerine merbûtiyetleri pek mükemmeldir. Ahâlinin bir kısmı me’mûriyetle ba‘zıları ticâretle mütebâkisi zirâ‘atla iştigâl iderler. Bu kasabada evvelce cehrî nâmında bir nev‘ boya ağaçları yetişdirmek ve o suretle müstefîd olmak ticâretini yaparlarken Avrupa boyalarının ucuzluğu yüzünden bunun ticaretiyle iştigâl idenler bu ticâreti terk iderek ekincilik ile iştigâle başlamışlar. Ve ekinciliği fevka’l-‘âde terakki ve tekâmül itdirmiş hatta kasabada iki bin liraya karîb bir meblağ celbine muvaffak olmuşlarsa da seferberlik i‘lânı üzerine ahâlinin ‘‘askere gitmesi ve koza alanların yedd-i vâhide inhisâr itmesi vesâit-i nakliyenin fıkdânı yüzünden bu menba‘ ticâretde tedrîci-i kavl itmiş ve şimdi hiç kalmamış dimekdir. Panayırı yokdur. Civârında dağları ma‘den kuyuları harâbesi vardır. Yetmiş kadar dükkânı varsa da Ermenilerin teb‘îdinden nâşî bu mevcûd on beşe itmişdir. Üç ‘aded hanı olub bunlarda harâbeye yüz tutmuşdur. Bşr de hamamı vardır. Hamam muntazam olub fakat vâridâtı mesârifâtına tekâbül itmediğinden mu‘attaldır.

23- Zirâ‘at-: arpa, buğday, mısır, nohud, mercimek, pamuk ve sebzenin envâ‘î bulunur. Usûl-i cedîde-i zirâ‘atdan hiç birisi girmemişdir.

24- Eşcâr-: etrafında dağları çıplaktır. Yarım sa‘ât mesafedeki ormanlardan eşcâr-ı müsmire ve gayr-i müsmireden ihtitâb iderler. Tut, erik, badem, ayva, nar, incir, armud, elma, Şam şeftalisi, limonarmudu, ve abbas armudu her tarafça meşhurdur.

25- Hayvânât**-:** at, kısrak, öküz, inek, koyun, keçi vardır. Bunların südünden,

yağından, yoğurdundan, peynirinden, etinden, postundan istifâde ederler. Dağlarında kurt, tavşan, dağ keçisi, sansar, keklik bulunur. Ve Fırat'dan duvrak balığı, köpek balığı, yılan balığı, kaya balığı mevcûddur.

26- Zena'at-**:** peynir yaparlar, gül yağı çıkaramazlar. Yalnız gül suyu çıkarabilirler. Sanâyi'-i sâireden hiçbir şey yokdur. Kadınları gayet zarîf çorab dokurlar ki buranın çorabı her tarafda meşhûr ve makbûldür. Fabrikası yokdur. Bir 'aded un değirmeni vardır.

27- Ticâret-: ticâretleri meyveye münhasırdır. İstihsâl itdikleri meyveleri vilâyete, Arabkir'e, Eğin'e götürürler. Ve oradan da bütün malzemeyi kasabaya getirirler.

Fi 19 Nisan sene 333

Sayfa: 6

Nisanın on sekizinci salı günü Haydi Karyesine muvâselet itdim. Teftişât ve tedkîkâtım ber- vech-i âtîdir

1-Mekteb binâsı-: sekiz arşun tûl ve 'arzında üç metro irtifâ'ında murabba'ü'ş-şekl fevkânî, tabanı tahtanisiz pencereleri camlıdır. Bu koğuşun ittisâlinde yine fevkânî müstatîlü'ş-şekl bir de mu'allim odası yapılmış ise de bu da noksândır. Mu'allim ''askere alındığından ve ahâlide nasılsa mektebe bakmadığından kışın yağan yağmur kâmilen mektebin içine dolmuş hatta alt kata kadar nüfuz eitmişdir. Ta'mîre şiddetle muhtâcdır. Hey'et-i ecnebiyeyi celb iderek mektebin ta'mîrini kendilerine söyledim. Ve yapdıracaklarına dâ'ir va'ad-kavî de aldım. Mekteb câmiûin ittisâlinde binâ idilmiş olduğundan bağçesi yokdur. Ve tavsî' idilecek 'arsaya da mâlik değildir. Fakat sulhü müte'âkib hem yeniden mekteb yapdırmak ve hem de mekteb civârında bağçe olacak bir 'arsa tedârik idüb virmek köylü ve hey'et-i ihtiyâriyenin cümle-i ta'ahhüdündendir. Mu'allimlerin silah altına alınmaları ve ma'âşlarını tâm olarak ahz u istifâ eylemeleri ve bu yüzden yerlerine velev vekâleten olsun bir diğerinin gönderilememesi ve ahâlisinin son derecede lakayd ve ihtimâlkâr bulunması ba'zı mekâtib binâlarının harâbetine sebebiyet vermişdir. Haydi Karyesine bi'z-zât gidilerek mektebin tamâmına b'akdırılması ve sıvaları tecdîd itdirilmişdir.

2-Levâzım-ı dersiye- Ma'ârifden gönderilen levâzım-ı dersiyeyi mu'allim efendi mektebine fevr ve hey'et-i ihtiyâriyeye teslîm itmeyerek ''askere gider. 'avdetinde bunların ekserisini zâyi' olmuş gördü. Zâyi olmayanların muhâfazasına mahsûs mektebde ne bir dolab ne de bir dolab olabilecek pencere olduğundan evinde hıfz eylemekdedir. Şâkirdânın kitâbları noksân ise de ikmâli tenbîh olunmuşdur. Geçen sene dersiye içinde mu'allimin terhisi üzerine levâzım dersiyeden noksân olanları ikmâl idilmiş ise de emr-i ahîr mûcebince mu'allim tekrâr silah altına alınmışdır.

3-Mu'allimât-ı hesâbiye-: bu kaleme bir de usûl ve numunesine gayr-i muvâfık

nâ-tamâm ketebe defteri vardır. Defâtir-i sâire yokdur. Esbâbı soruldukda kendisinin ma‘âşının ‘adem-i kifâyesine ve köylünün de bu gibi mesârif –i mirîyeyi virememekde olduklarından tutulamamışdır. Tedâriki ile tutulması tenbîh olunmuşdur.

4-Mektebin kütübhâne ve müzesi-: Me‘ârif müdîriyet-i ‘aliyyesinden gönderilen keteb ve risâil-i mevcûd olub bunları bir kütübhâne teşekkül mergûb ve muntazamına ircâ‘ itmeği düşünememiş aldığı kitâbları kendi memlukü gibi hânesine götürerek orada muhâfaza eylemiş bu usûl-i muhâfazanın mektebinde icrâsı lâzım geleceği ve bunun için bir kütübhâne inşâ itdirilmesi esbabinâ çalışılması tavsiye olunmuş mahalli mahsûlâtından ve ma‘denlerden teşkili icâb iden müzenin bir an evvel husûlü çaresine tevessül idilmesi de ayrıca ve ekîden tenbîh olunmuşdur.

6-İhsâiyyât- İhsâiyyâta ‘âid hiçbir cedvel yokdur. Mu‘allim efendi yeni terhis olduğundan bu husûsdaki noksânını henüz ikmâl idememiş ve numunesi veçhile cedvel tutması tenbîh olunmuşdur.

7-Mu‘allim-: yirmi beş yaşında ulâ darü’l-fünûndan me’zûndur. Üç yüz guruş ma‘âşı vardır. Mu‘allimliğe intisâb ideli dört sene dir. Halk arasında mazhar-ı hürmetdir.

8-Mu‘allim mektebine i‘tinâsı-: Mu‘allim efendi i‘lân-ı seferberide ‘askere alındığından ve 19 Mart sene 333 târîhinde terhis edildiğinden bu müddet zarfında binânın hüsn-i muhâfazası ahâli-i kurânın dün himmetine bırakılmış bulundukları pek çokları ‘‘askere gitmiş bir kısımları jandarmada bulunmuş ve kısm-ı diğeri de berâ-yı ticâret Amerika’ya gitdiğinden umûr-ı kurâ beli bükülmüş ihtiyârlara sinni ednâ-i tecâvüz etmemiş çocuklara kaldığından bunlarda mektebe bakmal vazîfesini unutduklarından mekteb yağmurların, berflerin te’sîriyle pek de zedelenmiş ta‘mîre şiddetle ‘arz-ı ihtiyâc edecek bir derkeye itmişdir.

9-Mu‘allimin talebeye i‘tinâsı-: mu‘allim efendi talebenin nezâketine terbîye-i bedeniyeve diniyesine fa‘âl ve çevîk olmalarına i‘tinâ itmişdir.

10-Mu‘allimin levâzım-ı dersiyeye i‘tinâsı-: mevcûd olan levâzım-ı dersiyeyi hüsn-i suretle muhâfaza itmiş ise de noksânlarının ikmâline dâ’ir hiçbir teşebbüsâtda bulunmamışdır.

11-Mu‘allimin tedrîsâta i‘tinâsı-: mu‘allim ‘askerden yeni terhis olunduğundan ve talebe de iki kadar serseriyâne gezdiğinden dolayı gerçi mektebde âsâr-ı terakki arzu olduğu nisbetde yoksa da mu‘allimdeki ciddiyet ve mesleğine olan meyl ve muhabbet âtîde bu mektebi feyz-dâr ideceği ümid olunur.

Sayfa: 7

12-Mu‘allim tedrîsâta aşinâ mıdır-: üç senelik darü’l-mu‘allimin me’zuniyeti olan mu‘allim efendi hesâb, elifba, sarf dersleri müstesnâ olmak üzere diğer derslerde usûl-i tedrîsiye vâkıfdır. Bu derslerde talebeye layıkı veçhiyle ifâze-i ma‘lûmât idememiş hesâbdan i‘mâl-i erba‘ayı bitiren devre-i mutavassıta ikinci sınıf efendileri ‘âdi bir cem‘i

yapamamış sarfdan sorulan basit su'âllere cevâb virememişdir. Elifba dersi geri olmağla beraber ta'kîb-i usûlde talebeyi şahrâh getürememişdir. Mu'allim efendi darü'l-mu'allimin me'zûnlarından bulunduğu cihetle erbâb-ı iktidardan ise de hîn-i teftîşde yeni terhis idilmiş olduğundan bi't-tabi' ez-zamân içinde çok eser terakki gösteremez.

13- Mu'allimin muhâfaza-i hasîniye i'tinâsı-: iyi ve güzeldir.

14- Hey'et-i ihtiyârinin mesârife hidmeti-: her köyde olduğu gibi burada da mecbûriyet-i tahsîliye tatbîk idilememiş ve seferberlik devâm itdiği müddetçe tatbîk idileceği kanâ'ati hâsıl olmuşdur. Kırkı oğlan ve kırkı kız olmak üzere seksen 'aded sinn-i tahsîlde bulunan çocuğun bu karyede bulunacağı ve bu yekûndan kırk kadar erkek çocuğu devâm idiyor. Küsur erkek ve kız çocukları devâm itmiyorlar. Bu erkek çocukların 'adem-i devamına sebeb-ı hakîki kendi umurlarını ru'yet idecek velîlerinin muhârebede bulunmasından onların boş kalan yerlerini ve tesviye idilmeyüb yüz üstü bırakılan işlerini bu çocuklar görmekde olduklarındandır. Kız çocuklarına gelince: kızların erkeklerle birlikde okumasına belki ma'ârifce mümâna'at idiliyor. …. biri bu teşebbüs-i nâfi'den mahrum bır'akdı. Mâdâmki müsâ'ade ve lütf buyuruluyor. Kızlarımızı da fimâ-ba'd göndereceğimizi va'ad ve te'mîn ideriz diye mütâla'ada bulunmuşlardır. Mikdâr-ı ma'iyetini tecâvüz itmemek şartıyla kızların da kabul idilmesi mu'allime yazılmışdır.

15- Mu'allimin mektebin terakkiyâtına 'âid mutâla'atı-: talebenin program ve i'zâma muvâfık kitâbları olmadığından ve merkez vilayetde kitâbcı bulunmadığından kitâb tedâriki müşkîlâtı bi'n-netîce mektebin tedennisini bâdî oluyor. Bu halin izâlesine ve esbabının icrâsına bezl-i himmeti arzu idiyor. Kitâb listeleri kazâlara ve köylere gönderilmiş ve kitâblara doğrudan doğruya sipârişâtda bulunmaları tebliğ olunmuş ise de ba'zı köy mu'allimleri mahrum-ı teşebbüs olduklarından kendilerine mu'âvenet idilmekdedir.

16- Mu'allimin şahsına 'âid mer'iyyât ve mutâlibi-: yiyecek, giyecek tedârik idemediğinden es'ârın 'alâsından evrâk-ı n'akdiyenin düşmesinden aldığı ma'âşın kendisini idâreye gayr-i kâfi bulunduğundan çekmekde olduğu zaruret ve sefâlete nihâyet verilmesiistirhâmında bulunur.

17- Mu'allimin hey'et-i ihtiyâriye hakkındaki şikâyâtı-: yokdur.

Mu'allimin köylünün ıslâh-ı hâline müte'allik ne gibi teşebbüsâtı olmuşdur-: yokdur.

18- Köy'ün mevki'-i idâri ve tabi'iyyesi-: Mamuratülaziz Livâsına mülhâk, Keban Kazâsına merbûtdur. Livâya altı kazâya dört sâ'atdir. Karye-i mezkûre bir dere kenarında ve bir sath-ı mâ'il üzerinde mebni olub şimâlinde Damardi, şarkında Kilodi, cenubunda Sorhum Dağlarıyla muhâtdır. Havası sâf ve suyu sağlamdır. Bu iki kuvvetin bahş itdiği in'âm sayesinde bu karyede nadiren humma-keyfsizliği ve çocuklarda sıtma ve göz ağrısı hastalıkları bulunur. Ne yol ve ne de demiryolu geçmiyor. Yüz dokuz hâne beş yüz on bir

nüfûsdan ‘ibâret olub nüfûs tezâyüd eylemekdedir.

23-Köy’ün mevki‘-i medenisi-: sokakları dar, i‘vicâclı olan bu karyenin binâları kerpiçden ve kısmen ahşabdan olub ‘umûmî fevkânî ve şerâit-i mahmiyeye mutâbıkdır. Mektebin ittisâlinde kerpiçden bir câmi‘-i şerîf varsa da fenn-i mi‘mârisi hâ’iz-i tavsif değildir. İ‘âne-i ahâli ile vücuda gelmiş 1194 târîhinde ta‘mîr idilmişdir. Ziyâretgâhları yokdur. Menba‘ suları müte‘addid olub yapılı muntazam kör pınar nâmınyla bir çeşmesi vardır ki suyunun ağırlığından dolayı bu nâm verilmişdir. Erkekleri entâri ta‘bîr idilen iki pişli bir kumaş sırtlarına başlarına da fes ve üzerine yazma bağlayarak kadınlar ekseriyetle kırmızı kumaşdan fistân ve başlarına beyazdan i‘zâr örterek kıyâfet-i mahsûseyi muhâfaza ve idâme ediyorlar. Nisbeten misâfir-perver ve garîb-nüvâzdırlar. Düğünlerde davul çaldırmak, tüfenk atmak, at oynatmak, güleş tutmak, halay çetmek ‘âdet-i milliyedendir. Milliyetleri Türk mezhebleri Hânefi olub milliyetlerine merbûtiyetleri mükemmeldir. İ‘tikâdları muhkem ise de Benî İsrail hurâfeleri zihinlerinde pek büyük yer işgâl eylemişdir. Meşgûliyetleri zirâ‘atdir. Panayırı, târîhi harâbesi, dükkân ve hamamı yokdur.

23-Zirâ‘at-: arpa, buğday, köşne, mercimek ekerler. Feyz ve bereketin mebzûl olduğu seneler bire sekiz nisbetinde mahsul alınm‘akda ve alınan mahsûl ihtiyâc-ı mahalliyi idâre ve te’mîn itmediğinden

Sayfa: 8

hâricden zahîre celb olunmakdadır. Kendi yiyecekleri nisbetinde pek cüz’i mikdârı da sebze alırlar. Başka zirâ‘atleri yokdur.

24-Eşcâr-: Kilodi Dağında pek cüz’i meşesi varsa da ihtiyât-ı mahalliyeye gayr-i kâfi olduğundan bağcelerinde bulunan eşcâr-ı müsmire ve gayr-i müsmireden ihtiyât itmekdedirler. Eşcâr-ı müsmiresi dut, erik, badem, cevizden ‘ibâretdir.

Dutdan besdil, pekmez i‘mâl iderler. Eriğin yarma ve eşbabiyesini yaparlar. Bademi cevizi hârice sevk idüb satarlar.

25-Hayvânât-: öküz, inek, koyun, keçi, merkeb, tavuk vardır. Arâzisi dar ve dağlık olduğundan öküzün ‘adedi ona baliğ olmuyor. Mer‘âsı dağ olub ineğin gidüb gelmesine …. yakından inek ‘adedi de azdır. En çok koyun, keçi beslerler. Bu hayvânâtın etinden, südünden, yağından, kuzu, oğlağından istifâde iderler.

26-Zena‘at-: sanâyi‘ zirâ‘iyeden hiç yapan yokdur. Erkekleri jandarma, zirâ‘ ve kısmen berâ-yı ticâret Amerika’ya giderler. Kadınları yün eğirir ve çorab dokurlar. Nâdiren bez dokuyan kadın da bulunuyor. Su ile tedvir idiliyor üç değirmeni vardır.

27-Ticâret-: cevizleri mebzûlen bulunduğu zamân buğday ile mübâdele itmek üzere El-aziz’e getürüler. Bütün malzemelerini hâricden celbi derler. 18 Nisan sene 333

Nisanın on dokuzundu ceharşenbe günü Keban’ın Denizli Karyesine muvâsalat itdim teftîşât ve tedkîkâtım ber-vech-i âtidir

1-Mekteb binâsı-: karyenin vasatında fevkânî iki koğuşu hâvî bir dershâne inşasına teşebbüs itmişler ve üzerini örterek ikmâl-i inşasına pek cüz'i bırakmışlarsa da araya giren seferberlik sâ'ikasıyla bu cüz'i nevâkıs-ı ikmâl idilememiş mekteb seyyâr bir halde kalmışdır. Bir ay oturduğu evde iki ayı tamâm idememiş bir hânede üç ay 'ale'd-devâm bulundurulmamış gerek seyyâr suretiyle öteye beriye devr iderek gezen ve gerekse nâ-tamâm kalan mektebin bağçesi olmadığı gibi tavsî' idilecek 'arsası da yokdur. Hey'et-i ihtiyâriyeyi celb iderek mektebin behem-hâl ikmâl-i inşâsını, ve çocukların ötede beride sefîl ve sergerdân gezmekden kurtarılmasını kendilerine teblîğ ve tefhim itmese de son derece de hâkim-fermâ olan zaruret ve sefâletden dem urarak sulh-i i'âde ve 'askerde bulunan akrabâ ve ta'allükâtımız terhis olunmadıkça bu nevâkısın ikmâli mümkin olamayacağını beyân. Suyu az ve civârında 'arsa bulunmayan mektebe bağçe tedâriki de kâbil değildir. Karye ahâlisinin fakr u zaruretleri son derecede olduğu gibi şu zamânda usta ve malzeme tedâriki de müte'accel olduğundan mekteb binâsının ikmâli inşââtı ferdâ-yı harbe ta'allük idilmişdir.

2-Levâzım-ı dersiye-: levâzım-ı dersiyeden üç sıra bir mu'allim kürsüsü Avrupa, Asya, Afrika, Memâlik-i Şâhâne-i Osmanlı vatanı haritalarıyla ders-i müfredât programı mekâtib-i ibtidâiye ta'limâtnâmesi, tedrîsât-ı ibtidâiye mecmû'asının 12, 13, 16, 18, 22, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34 numaralı nüshaları mevcûd olub diğerlerini selefden teslîm almadığını beyân idiyorsa da 'ale'l-usûl keyfiyetden ya ma'ârif müdîriyetini yahud selefim müfettiş Abdulkadir Efendi'yi resmen haberdâr itmek lâzım gelirken bu cihetleri nazar-ı dikkate almamış ve noksân olanlarının ikmâline dâir teşebbüsât-ı ciddiye ve lâzımesi görülememiş olduğundan ma'ârif müdîriyet-i 'aliyyesine takdim itdiğim tezkire üzerine arada zâyi' idilen tedrîsât-ı ibtidâiye-i mecmû'aları tazmin-i tekerrürü hâlinde tecziyelerine gidileceği teblîğ olunmuşdur.

3-Ma'âmelât-ı hesâbiye-: bu karye mektebinde yalnız yoklama defteri mevcûd olub künye ve defâtir-i sâire yokdur. Esbâbını talebeden para alamadığına ve ma'âşının terâkimde kalub verilemediğine verilse bile yüz elli guruş ma'âşâtdan defter ve sâire tedâriki mecbûri olmadığından ve kâğıd bulmak gayet müşkil olduğundan beyân-ı ma'zeret itmiş kendisine kâğıd verilerek ve numunesi irâe idilerek tanzîmi emr olunmuşdur.

4-Mektebin kütübhâne ve müzesi-: mektebde kütübhâne yokdur. Mekteb bir hânede bir ay oturmadığından müze tedâriki de teşekkül olduğunu mu'allim-i hâzır beyân idilürse de bu müşkili iftihâm itmek mümkin olduğu kadar müze tedârik eylemek husûsları mu'allim efendiye ekîden tenbîh olunmuşdur.

Sayfa: 9

5-Mektebin bulunduğu mahall-i ahâlisince müsta'mel ve yalnız o mahale mahsûsTürkce lügatlar ile medlûllerini ve halkiyâta dâir ma'lûmât-ı kâfiyyeyi muhtevi

muntazam birer defterin ve o kasaba veya Köy'ün mevki'i ile hududunu irâe ider. Bir harîtanın mektebde bulundurulmasına i'tinâ idilecekdir. -: defter tutmuş ve tanzîm itmemişdir. Kâğıdın bu yokluğu bu cedvele de teşmîl itdirmek istiyor.

6-İhsâiyyât-: kâğıdın fıkdânından dolayı tutmadığını söylüyor.

7- mu'allim-: yirmi dört yaşında bulunan ve üç senelik darü'l-mu'alliminden çıkan ve yedi seneden beri silk-i mesârife intisâb itmiş olan bu mu'allim evli ve halk arasında mazhar-ı hüretdir. Mu'allim aslı silâh altındadır ve hayât ve memâtı meçhuldür. İfâ-yı vazîfe iden rüşdiye me'zûnu olub vekîldir.

8-Mu'allimin i'tinâsı-: hâl-i hazırdaki binânın nezâfet ve tahâretine i'tinâ itmişdir.

9-Mu'allimin talebeye i'inâsı-: talebenin ayağında hiçbir şeyi yokdur. Yemeni almağa liyâkat ve kudreti olmayan evliyâ-yı etfâlin ba'zıları cekb idilerek bunların ayaklarına hiç değilse birer çarık örgü söylenilmiş ise de parasızlıkdan ve yemeninin seksen, doksan guruşa verilüb buna da kudretleri gayr-i müsâ'ade bulunduğundan dolayı devâmlarında intizâm yokdur.

10-Mu'allimin levâzım-ı dersiyeye i'tinâsı-: mevcûd levâzım-ı dersiyeyi hüsn-i muhâfaza itmiş noksânlarının ikmâline dâ'ir teşebbüsâtı görülmemişdir.

11-Mu'allimin tedrîsâta i'tinâsı-: bu karye mektebindeki etfâlde bilâ-hatâ bir süre okuyacak, 'ulûm-ı diniyyeyi İslâmın, imânın, namâzın şart ve farzlarını bilecek, hendeseden meselles, murabba, zâviyeleri çizecek talebe yokdur. Kırâ'it, imlâdan pek cüz'î coğrafya ve hesâbdan ma'lûmât-dâr olan talebe vardır.

12-Mu'allimin usûl-ı tedrîsiye i'tinâsı-: mu'allim usûl-i tedrîsiye âşinâ ise de talebeye ifâze-i ma'lûmât ve ma'ârif müdîriyetinin irâe itdiği usûl-i merguba ve makbûlenin bir kısmını tatbîk idebilmişdir.

13-Mu'allimin muhâfaza-i haysiyete i'tinâsı-: iyidir.

14-Hey'et-i ihtiyâriyenin ma'ârifehidmeti-: tahsîlmecbûri tatbîk idilememiş sulh-ı i'âde itmedikçe tatbîki mümkin olamayacağı hey'et-i ihtiyâriyenin cümle-i ifâdesinden anlaşılmışdır. Çünkü köylünün yirmiden kırk beşe kadar olanlarının ''askerde bulunması ve bunların mu'attal kalan zirâ'atlarını çocukları zer' eylediği ve bunları men' idersek ki hem men'e muktedir değiliz hem merzû'âta sekte-i 'âriz olub noksân-ı zuhur ve açlık hikmet-ferdâ olacağından ve dem-sâz oluyorlar.

15-Mu'allimin terekkiyâta 'âid mer'iyyât ve mutâlibi-: talebenin devâm-ı intizâmını te'mîn ve hiç değilse fukarâ çocuklarına meccanen kitâb tevzî'i mutâla'asında bulunuyor. Otuz kadar elifba ve kırâit ve hesâb tedârik idilerek gönderilmişdir.

16-Mu'allimin şahsına 'âid mer'iyât ve mutâlibi-: muvakkat-ı asl olan mu'allim asaletine ta'yînini, ve ma'âşının üç yüze iblâğı ricâ idiliyor. Bu sene yeni küşâd idilecek tatbîkât-ı dersiyeye devâm idilerek ehliyet-nâme aldığı anda asâleten ta'yînve ma'âşının

hadd-i kânûniyesine iblâğ idileceği cevâbı verilmişdir.

17-Mu‘allimin hey’et-i ihtiyâre hakkında şikâyâtı-: hey’et-i ihtiyâriye devâm itmeyen tullâbı icbâr ve mektebi inşâ itmediklerinden dolayı ifâ-yı vazîfede tesâmüm ve tekâsül gösterdiklerinden müştekidir.

18-Mu‘allimin köylünün ıslâh-ı hâline müte‘allik ne gibi teşebbüsât ve te’sîrâtı olmuşdur-: görülmemişdir.

19-Gece ve cum‘a mektebi-: yokdur.

20-Mekâtib-i husûsiye-: yokdur.

21-Köy’ün mevki‘-i idâresi ve tabi‘iyesi-: Kademoğlu yurdu Dağı, Gedekharmanı Dağı eteğinde Handeresinin kenarında mebni olan bu karye Mamuratüaziz Livâsına mülhâk, Keban Kazâsına muzâfdır. Merkez kazâya yedi buçuk kilometro ve ba‘dında kâ’in merkez vilayeti Keban, Kebanî Arabkir ve Eğin’e rabt iden şose yolu bu karyenin cenûb taraından mürur itmekdedir. Havası mu‘tedil olub yüz on bir hânesi varsa da öteye beriye hicret itmek suver-i sâ’ire ile mahv olmak husûslarından nâşî bu mevcûdu yetmiş hâneye tenezzül itmişdir. Nüfûs tenâkusu, tevellüdâtı tevakkuf itmekdedir. Sıtma ve göz ağrısı keyfsizliğinden başka hastalık yokdur.

Sayfa: 10

Sıtma musâbını pirestiş itdikleri mukaldedelerin üfürüklerine ‘arz göz ağrısına mübtelâ olanları hâl-i tabi‘iyyesine terk iderler.

22-Köy’ün mevki‘-i medeniyesi-: evleri ‘umûmiyetle ‘âdi taşdan ma‘mûl fevkânî ise de sakfları ‘umûmiyet i‘tibârıyla gayet alçak pencereleri ufak, tabanı toprak ve muğâyir-i hıfzı’s-sıhhadır. Sokakları dar kaldırımı evkûd gübre ile malâmâldır. Üzeri dam, tabanı toprak bir mescîdleri varsa da ezân okuyacak mü’ezzini namâz kıldıracak imâmı olmadığı gibi namâz kılacak cemâ‘ati hiç yokdur. Bu karyenin Handeresinin üstünde ism-i hâsı Seyyid İbrahim ism-i meşhuru Geyikbaba nâmında bir velinin kabri mevcûd olub müşkile tesâdüf, zarurete ma‘rûz kaldıkları anda bu zâtın rûhâniyetinden istimdâd ider. Ve derhâl erz ve mutaleblerine muvaffakiyetle bekâm oldukları merzû‘âtın yağmura ihtiyâc hiss itdiği zamân abdest alınır. Bu zâtın kabri kenarında ikişer rek‘at namâz kıldıktan sonra ‘arz-ı münâcât idiliyor. Hânelerine dönmeğe vakt kalmadan bârân rahmetinin nüzûl itdiği görülmüş cümle-i kiramdan olduğu kemâl-i te’sîrler söylenilmekdedir.

İlk hisar hulûlünde iş ve güce gitmek zamânında her ferd kudreti nisbetinde birer koç, teke, kuzu, oğlak, tavuk, bulgur, yağ alarak o ziyaretgâha gider. Davar sâhibi

davar keserek bulgur malını bulgurunı pişirerek kendileri yer. Bulunacak fukaraya dağıtır. İki rek‘at namâz kılar. Teshil-i umuruna feyz ve bereketin ibzaline du‘â ondan sonra bed’en-i umûr ider.

Bu karyenin üç çeşmesi vardır. Tekederesi suyu gayet hafif leziz ve meşhurdur. Ahâlisi Türk ve Türk ve tekellüm iderler. Evelleri Sün‘i ve Hânefîü’l-mezheb olan bu karye ahâlisini istilâ iden cehl ve civârlarında bulunan arguvandedelerinin temâsından nâşî ‘umûmiyet denecek mertebede mezheb-i Şib‘aya sâlik ve dedelerin tarîk-i hem-vârına mâlikdirler. Sâye-i ribânî …. ‘add itdikleri bu dedelere yapdıkları ri‘âyet ve hürmetin onda birini memleketin büyük eşrafına ve hatta en büyük me’mûruna bile yapmazlar. Üç dört döşek birbiri üzerine kor ve dede hazretlerini bunların üzerine çıkarır her ferd kemâledeble dedenin ayağını, elini nihâyet omuz başını öpmek ve dedenin du‘â-yı isâbet-numûdunu almağa dinen mecbûr ve mükellefdir. Bu farizayı ifâ itmeyen Şib‘elikden çıkmış Sünni olanlar zü‘amınca Yezîd olduğundan dede onu aforoz ider. Akşam ki oldu yemekler ki yenildi. Esrâr ve afyonlar ki bu doldu. Dede sazı eline alır. Âheste perdeden okumağa saz çalmağa sema‘in de dem-sâz olmağa başlar. Dede sazın kalın tellerine urub tîz perdeden na‘re-zen olduğu zamân artık ‘âlem-i lâhûta vâsıl olmuş olduklarından her ferd şaşırır ne itdiklerini ve ne işlediklerini bilemez. İşte bu hâle cezbe denilür ki erkek kadın birbirine karışur. Ve orada menâfi‘-i gayr-i meşrû‘a te’mîn iden şühût-perestlerde bulunur.

Ahâlisi ‘umûmiyetle rencberdir. İş ve güçleri olduğu yaz vaktini zirâ‘atle geçirir. Kış zamânını orta odaları ta‘bîr idilen ağıza sifâre dumanından birer maktel olan bu yerlerde gündüz akşama gece sa‘ât üçe kadar iknâ-yı vakte çalışırlar. Binâ yeri dükkânı hamamı yokdur. Yalnız hâlâ ma‘mûr ve bir taşı düşmemiş olan yontma taşdan ma‘mûl bir hâli vardır. 22 arşun tûlunda 17 buçuk arşun ‘arzında 10 arşun olan irtifâ‘atda on iki kemerli olan bu hanın cümle kapusunun biri sağında, diğeri solunda olmak üzere iki de odası vardır. Hanın cümle kapusunun en yukarusunda biri erkek diğeri kadın olmak üzere ayrı taşdan üzerinde yan yana iki insan resmi mevcûddur. Yazıya târîhe a‘id hiçbir şey yokdur. Köylü bunları hanın bânisi, bacı kardaşı olarak söylüyorlar.

23-Zirâ‘at-: buğday, köşne, mercimek, culbanddan ‘ibâretdir. Mahsulat-ı sâireyi ekmezler çünkü su yokdur. Seferberlikden evvel (7000) dönüm arâzi zirâ‘ idiyorlarmışsa da şimdi iki bin dönüm bile güc ekebiliyorlar. Âlât-ı cedîde-i zirâ‘iye buraya girmemişdir.

24-Eşcâr-: vaktiyle o derece ormanlık imiş ki bir buçuk sâ‘at olan Keban Kasabasına hayvânât-ı vahşîye korkusundan yalnız gidilemezmiş. Keban’daki

ma‘denlere sarf olmak üzere bu ormanlar kesilmiş şimdi dağlarında tek bir meşe namıyla ağaç kalmamışdır. Kış odunlarını meyveli ve meyvesiz

Sayfa: 11

Ağaçlardan sığırların gübresini ve su ile karışdırıb ve buralara yapıştırarak kurutdukları tezekden tedârik iderler. Meyveli ağaçları dut, erik, elma, armud, …. . şöhret bulmuş meyveleri yokdur.

25-Hayvânât-: koyun, keçi, öküz, inek, merkeb beslerler. Öküzleri çifte koşar merkebe yük yükler ve binerler. Koyun, keçi, ve ineğin südünden, yağından, yoğurdundan, yapağından, kılından, kuzusundan, oğlağından istifâde iderler.

26-Zena‘at-: usûl-i ‘atike üzere bağ yapar sanâyi‘-i sâireyi bilmezler. Köye mahsûs bir değirmen varsa da yazın suların azalmasından bu değirmende nihâyet üç ay ma‘mûr oluyor. Un ve bulgur ihtiyâclarını civâr karyelerdeki değirmenlerde te’mîn iderler.

27-Ticâret-: buğday, arpa çok olduğu seneler Arabkir’e ve Eğin’e buğday ihrâc Arabkir’den Malatya’ya da levâzım-ı sâirelerini celbi derler. Başka ticâretleri yokdur. .

Fi 19 Nisan sene 333

Nisanın yirminci günü Keban’ın İsa Karyesine muvâsalat itdim. Teftîşât ve tedkîkâtım ber-vech-i âtîdir.

1-Mekteb binâsı-: 326’da binâ idilen bu karye mektebi tahtânî bir dershâne ve bir de mu‘allime mahsûs olarak iki gözü hâvîdir. Mekteb yeni olub muhtâc-ı ta‘mîr değilse de sakfanın alçaklığı ve tavanının tahtanî olmaması husûslarından dolayı muvâfık-ı hıfzı’s-sıhha değildir. Köy’ün en ferah-fezâ ve havadar mevâki‘inde inşâ idilen bu karye mektebinin etraf-ı erba‘asında tavsî‘ için vâsî‘ ‘arsası varsa da suyu olmadığından bağcesi yokdur.

2-Levâzım-ı dersiye-: levâzım-ı dersiyeden ketebe, yoklama, demirbaş eşyâ defterleriyle mekâtib-i ibtidâ’iye ta‘lîmâtnâmesi mekâtib-i ibtidâ’iye kânun-ı muvakkatı 23, 30, 31, 32 numaralı tedrîsât-ı ibtidâ’iye mecmû‘ası ba‘zı talebede Kur’ân-ı Kerîm ve ‘ilm-i hâl kitâbı mevcûd olub diğerleri yokdur. İki yüz guruşluk muhtelif ketb ve risâ’il gönderilmiş ve yolları bi’l-ahare celb olunmuşdur.

3-Mu‘âmelât-ı hesâbiye-: mu‘âmelât-ı hesâbiyesi pek bozuk tutduğu keteb defteri usûlüne muvâfık değildir. Ketebe ve demirbaş eşyâ defterlerinin suret-i tanzîmi irâe idilmişdir.

4-Mektebin kütübhâne ve müzesi-: mektebde kütübhâne ve müze yokdur. Bunların tedâriki için lâzım gelen visâbe icrâ idilmişdir.

5-Mektebin bulunduğu mahall ahâlisince müste‘acil ve yalnız o mahale mahsûs Türkce lügatlar ile medlûllerini ve halkiyâta dâir müte‘allik-i kâfiyeyi muhtevi muntazam

bir defterin o kasaba veya Köy'ün mevki'i ile hududunu irâe ider bir haritanın mektebde bulundurulmasına i'tinâ idilecekdir. : tutmamış, tanzîm itmemiş tutacak ve tanzîm idecek liyâkatı yokdur.

6-İhsâiyât-: ihsâiyât cedvelleri de yokdur.

7-Mu'allim-: yirmi beş yaşında olan mu'allim efendi meslek-i ma'ârife beş seneden beri intisâb itmiş ve iki yüz guruş ma'âşı olub kendüsü evli ve 'atîk-i ehliyetnâmeli halk arasında mazhar-ı hürmetdir.

8-Mu'allimin mektebe i'tinâsı-: mektebin nezâfet ve tahâretine i'tinâ itmiş ve lâkayd davranmamışdır.

9-Mu'allimin talebeye i'tinâsı-: bu mektebe müdâvim talebeden üzerindeki elbise yeni olan köy ağasının çocuğudur. Kusûrlarının ayakları kâmilen yalın çıplak üzerlerinde entâri yok yalnız birer yelekden ve başlarında iplikden ma'mûl terlik denilen bir beyazdan ve bellerinde kışlık ta'bîr olunan bir …. ipden 'ibâretdir. Ayakları tozdan, çamurdan kömür gibi olmuşdur. Nezâfet-i bedeniyeleri kat'iyyen yokdur. Her ne kadar tahâret-i bedeniyesine i'tinâ idilmiş olsa da yine fâ'idesizdir.

Sayfa: 12

10-Mu'allimin levâzım-ı dersiyeye i'tinâsı-: mevcûd levâzım-ı dersiyeyi muhâfaza itmişdir.

11-Mu'allimin tedrîsâta i'tinâsı-: okutduğu ders Kur'ân-ı Kerîmden i'bâretdir. Dürûs-ı sâire okudulmamışdır. Diğer derslere de i'tinâ eylemesi mu'allime yazılmışdır.

12-Mu'allimin usûl-i tedrîsiye i'tinâsı-: kat'iyyen âşinâ değildir.

13-Mu'allimin muhâfaza-i haysiyete i'tinâsı-: i'tinâ itmişdir.

14-Hey'et-i ihtiyâriyenin ma'ârife hidmeti-: himmet itmemiş seferberliği mâni' göstermişlerdir.

15-Mu'allimin mektebin terekkiyâtına 'âid mutâla'atı-:mutâla'a serd idecek liyâkatda değildir. Darü'l-mu'allimin me'zûnları yetişdikce ve ma'âşlar hadd-i lâyıkına iblâğ idildikce kabîl mu'allimlere bi't-tâbi' yol verilecekdir.

16-Mu'allimin şahsına 'âid mer'iyât ve mutâlibi-: yokdur.

17-Mu'allimin hey'et-i ihtiyâre hakkında şikâyâtı-:yokdur.

18-Mu'allimin köylünün ıslâh-ı hâline müte'allik ne gibi teşebbüsât ve te'sîrâtı olmuşdur-: görülmemişdir.

19-Gece ve cum'a mektebi-: yokdur.

20-Mekâtib-i husûsiye-:. yokdur.

21-Köy'ün mevki'-i idâresi ve tabi'iyesi-: bu karye El-aziz Livâsına mülhâkKeban Kazâsına muzâfdır. 18 sâ'atvilâyete, sekiz sâ'at kazâya mesâfesi vardır. Terhâne, …, cenûben doğan tepeleri eteğinde ve Hastazilal deresi kenarındadır. Yazın sıcağı, kışın soğuğu fevka'l-'âdedir. Yol demiryolu geçmiyor. Havası güzel, suyu hafif ve sağlamdır.

İki yüz iki hâne sekiz yüz doksan dört nüfûsdan i‘bâretdir. İlcâ-yı sefâletle ahâlisi kısmen Malatya’ya ve kısmen Akcadağ cihetine hicret itdiklerinden hânesi ‘aded-i nüfûs tenâkus itmişdir. Tifo, sıtma, bel, baş, göz ağrıları bulunur. Tifoya başa kar koymak, kar yedirmek ayaklarına kar sürmek suretiyle ‘ilâc yaparlar. Sıtmaya mübtelâ olanlara soğuk suda yıkamak solfato yedirmek ‘âdetdir.

22-Köy’ün mevki‘-i medeniyesi-:evleri kâmilen kerpiç ve ‘umûmiyetle tahtânî şerâit-i sıhhiyeye gayr-i muvâfık, sokakları dar ve pis ve mahall-i gübredir. Câmi‘ ve mescîdleri yokdur. Keçmanlı tepesinde hüzerât evlâdından Divanî hazretleri nâmında bir zât-ı kirâm-tiş‘ârın medfûn bulunduğu arzu-yı âhardi ve …. olanlar bunun kabri üzerinde yapacakları münâcâtların derhâl âsâr-ı fi‘iliyesi görüleceği ve görüldüğü tevâtüren söylenilmekdedir. Menba‘ suları çok olmağla beraber yapılı iki çeşmesi vardır. Bunların üzerlerinde levhaları yokdur. Türk ve Türkçe tekellüm iden bu karye ahâlisi Hânefi mezhebinden olduklarını iddi‘â idiyorlarsa da kendileri ‘Alevi mezhebine sakildirler. Ahâlisi zirâ‘atle iştigâl iderler. Başka zena‘atları yokdur. Kışın odalarda Seyyid Battal, Kırık su’âl, târîh-i Taberî, Eba Müslim Gazi ve sâir kitâblar okuyarak ahâli kemâl-i huzû‘ ve huşû‘la dinler panayırı hamamı, hanı yokdur.

23-Zirâ‘at-: 6000 dönümden i‘bâret olan bu karyenin arâzisi ‘umûmiyetle susuz ve pek cüz’i kısmı suludur. Seferberlikden evvel hiçbir boş tarla bulunmuyan bu köyde bu sene 2000 dönüm kadar bir yer ancak zer‘ idilmişdir. Buğday beyâz buğday, yazlık, arpa, mercimek köşne, nohud, pamuk, soğan zer‘ idilür. Feyz ve bereket olduğu seneler yere beş altı nisbetinde mahsul verir olmadığı seneler mahsulünü çıkarır. Usûl-i cedîde-i zirâ‘at buraya girmemişdir.

24-Eşcâr-: beş sâ‘atlik mesâfede bulunan Çekikuşu Dağlarındaki meşelerden var sığırların gübresinden tezek yaparak ihtitâb iderler. Dut, erik varsada bunlarda mahdûd ve birkaç zevâta münhasırdır.

25-Hayvânât-: merkeb, at, kısrak, koyun, keçi, inek, öküz bulunur.

26-Zena‘at-: yağ peynir yaparlar. Ve palas, cecim, çorab, harar dokuyabilirler. Bir değirmeni vardır.

Sayfa: 13

27-Ticâret-: seferberlikden evvel Arabkir’e Malatya’ya buğday getürüb satar ve oradan da köye lâzım olan eşyâyı getirerek ticâret iderlermiş. Fakat şimdi o zahireyi istihsâl idemediklerinden bu ticâretde sekte ‘ârız olmuşdur.

Fi 20 Nisan sene 333

Nisanın yirmi ikinci cumâ‘ irtesi günü Keban’ın Tahir Karyesine muvâsalat itdim teftîşât ve tedkîkâtım ber-vech-i âtîdir

1-Mekteb binâsı-: üç yüz yirmi yedide inşâ idilen bu karye mektebi tahtânî, taban

ve tavanı tahtasız pencereleri gâyet ufak camsız bir dershâneden ‘ibâretdir. Mu‘allimi ‘‘askere gidüb mekteb kapalı kaldığı vakitde lâyıkıyla bakılmadığından muhtâc-ı ta‘mîrdir. Bu sene ta‘mîr için nâhiye müdîri ve hey’et-i ihtiyârisiyle müzâkere ve müşâvere olundu. Ahâlinin fakr u zaruretine ve erkeklerin kâmilen ‘‘askerde olub köyde kalanların da elinden iş gelmediklerine karşı bu senelik cüz’î bir sıva ile geçişdiröekden başka çare olmadığını ve ‘‘akd-i sulhü mete‘âkib su başında bağce ve tarla olmağla kâbiliyetli bir mevki‘de muntazam ve mükemmel bir mekteb yapacaklarını te’mîn itmişlerdir. Mekteb-i mezbûrun sıvası yapılmışdır.

2-Levâzım-ı dersiye-: levâzım-ı dersiyeden yirmi iki, otuz numaralı nüshadan başka tedrîsât-ı ibtidâiye mecmû‘asının otuz beşe kadar ‘umûm nüshaları, soba borusu mangalı tedrîsât-ı ibtidâiye kânunu ve ta‘limâtnâmesi kat‘ân hamse kurre-i …. Osmanlı vatanı Asya-yı Osmanlı haritası Asya ve …. levhasıyla talebenin ellerinde Kur’ân-ı Kerîm kırâit, ‘ilm u hâl kitâbları mevcûddur diğer levâzım-ı dersiye nâ-mevcûddur. Bu nevâkısın alınmasıçün teşebbüs-i ciddiyede bulunmamışdır. 20 kadar hesâb ve on beş kadar coğrafya ve târîh kitâbı gönderilmişdir.

3-Mu‘âmelât-ı hesâbiye-: sicill-i ‘umûmi yoklama demirbaş eşyâ defteri mevcûd bunlarda usûl ve numunesi gayr-i muvâfık tanzîm idildiğinden mu‘âmelât-ı hesâbiyesi pek bozuk olduğu cihetle lâzım gelen visâyâ icrâ kılınmışdır.

4-Mektebin kütübhâne ve müzesi-: mektebde kütübhâne ve müze yokdur. Mevcûd levâzım-ı dersiyeyi hüsn-i muhâfaza itmiş ise de noksâlarının ikmâline çalışılmamış ve çalışacak bir liyâkat göstermemişdir. Müze ve kütübhânenin bahş ideceği fevâ’id hakkında mu‘allimde bir kâbiliyet ve ihâta yokdur. Gerçi bunların tedârik ve nehiyyesi kendisine ekîden tenbîh idilmiş ve ikinci teftişe kadar ihzâr itmediği t‘akdirde ‘azliyle tecziye idileceği tehdidi ifâ kılınmışdır.

5-İhsâiyât-: kâğıdın yoklukdan, ma‘âşının azlığından, çocuk velilerinin i‘âne veremediklerinden dolayı kâğıd ve defter alamamış bunun için ihsâiyât cedvelini ve cedvel-i sâireyi tıtamamış olduğu beyân itmiş ise de bu bâbdaki …. . kabul idilmeyerek behm-i hâl tanzîm itmesi tenbîh olunmuşdur.

7-Mu‘allim-: otuz iki yaşında, ‘atîk ehliyetnâmeli evli on bir senelik mu‘allim yüz elli guruş ma‘âşı olan bu karye mu‘allimi halk arasında mazhar-ı hürmetdir.

8-Mu‘allimin mektebe i‘tinâsı-: mekteb denilecek derecede bir binâ değildir. Ahurdan farkı yokdur. Bununçün arzu idilen nezâfet ve tahâret icrâ idilememiş ve idilemiyor. Ba‘de’l-harb müceddiden bir binâ mevcûde getirilmek lâzımdır.

9-Mu‘allimin talebeye i‘tinâsı-: talebenin ekserisinin başındak feshi, ayağında yemenisi, belinde kuşağı ba‘zılarının bacaklarında donu bile yokdur. Ayakları çıplak olub ve o sûretle gezmeğe mecbûr olduklarından ayaklarının kömürden farkı yokdur. Talebenin üzerinde ihtiyât elbisesi olmadığından ayda hatta iki ayda bir çamaşırı

yıkandığından ve çamaşır yıkandığı gün elbise bulamadığından talebe o günü mektebe gelmemeğe mecbûr olurç sabun tedârik idemediklerinden nâşî talebenin elbiseleri geç yıkandığından dolayı mektebine girildiği zamân insanı bir rayiha-i kerihe istikbâl idiyor. Fakr u zarûret ve tabi‘iyyetsizlik silki istilzâm eylemişdir. Nezâfet ve tahârete i‘tinâ eylemesi mu‘allime şedîden ihzâr olunmuşdur. Bu hâlin devâmı çocukların sıhhatini ihlâl ideceğinden buna mu‘allimin nesîb ve lâkaydısı sebeb olmuşdur. Fikriyle hey’et-i ihtiyâriyeyi celb itdim. Mes’eleyi bunlara izâh iderek çocukların

Sayfa: 14

Sıhhatini ifsâd idecek ve daha genç başlarında marziye esîr bırakacak ve temâsda bulunan arkadaşlarına sirâyet idüb Köy’ü emrâz-ı mehlike istilâ idecek olduğundan bunlardan sakınmak ve tahaffuz olunmak çaresine tevessül itmeleri nesâyici ifâ kılınmış ise de yoksuzlukdan dem urarak mümkin mertebe nezâfetsizliğin önüne hâ’il olacaklarını te’mîn itmişdir. Talebenin terbîye-i diniyelerine lâyıkı veçhiyle i‘tinâ olunmamışdır. Köylü çocukları halkaten cevvâl olduklarından bu mekteb talebesinin çoğunluğuna denecek yokdur.

10- Mu‘allimin levâzım-ı dersiyeye i‘tinâsı-: mevcûd levâzım-ı dersiyeyi hüsn-i muhâfaza itmiş ise de noksânlarının ikmâline çalışmamışdır.

11- Mu‘allimin tedrîsâta i‘tinâsı-: hendese, resim, zirâ‘ati sarfi tahrîr, ezber derslerini kitâb yokluğundan ve kendisinin bazâ‘asızlığından hiç gösterememiş dürüş-ı sâireyi güzel okutmuşdur.

12- Mu‘allimin usûl-i tedrîsiye i‘tinâsı-: mu‘allim ‘atîk ehliyetnâmeli olub tedrîsât-ı ibtidâiye mecmû‘alarını tenebbu‘ itmemiş olduğundan usûl-i cedîd ve tekşîfe vâkıf değildir.

13- Mu‘allimin muhâfaza-i haysiyete i‘tinâsı-: şeref ve haysiyeti muhâfaza itmişdir.

14- Hey’et-i ihtiyâriyenin ma‘ârife hidmeti-: kışın mevcûdu kırk elliye bâliğ olan bu karye etfâlinin yazın on beşe tenezzülündeki esbâb-ı hakîka hey’et-i ihtiyâriyeden sorulmuş yedi yaşındaki çocuğa bile zirâ‘at-ı umurunda ihtiyâc-ı cedîd hâsıl olduğundan bunların kimisi davar ra‘inde daha büyüğü zirâ‘at işlerinde çalışdıklarından bunlara bedel çalışacak kimse bulunmadığından zaruri devâm idememekde olduklarını ve sulh-i ‘akd idilmedikce mecbûriyet-i tahsîliyenin tatbîki mümkin olamayacağı hey’et-i ihtiyâriye ve hükûmet-i mahalliye beyân itmişlerdir.

15- Mu‘allimin terekkiyâta ‘âid mutâlibi-: talebeye meccanen levâzım-ı dersiye tevzî‘ itmeyi istirhâm idiyor.

16- Mu‘allimin şahsına ‘âid mer‘iyâtı-: yokdur.

17- Mu‘allimin hey’et-i ihtiyâre hakkında şikâyâtı-: yokdur.

18- Mu‘allimin köylünün ıslâh-ı hâline müte‘allik ne gibi teşebbüsât ve te’sîrâtı

olmuşdur-: görülememişdir.

19- Gece ve cum‘a mektebi-: yokdur

20- Mekâtib-i husûsiye-: yokdur.

21- Köy’ün mevki‘-i idâresi ve tabi‘iyesi-: El-aziz livâsına mülhâk Keban Kazâsına muzâf Tahir Kariyesine merbût nahiye merkezi olan bu karyenin livâya doksan merkez kazâya kırk beş kilometrodur. tarhâne, tilkideliği tepelerinin eteğinde kartan deresi etrafında kâ’in olan bu karyenin havası latîf suyu sağlam ve hafîf iklimi mu‘tedîldir. Yol, demiryolu geçmiyor. Yüz on sekiz hâneden beş yüz seksen altı nüfûsdan ‘ibâret olan bu karyenin nüfûsu seferberlikten evvel tezâyüd idiyorsa da şimdi tenakûsdedir. Tifo, boğaz ağrısı, sıtma keyifsizliği bulunur. Boğaz ağrısına mübtelâ olanları bu civârdan geçdiği kirâm-şi‘âr bir dedenin berâ-yı istirahat oturup arkasını ittikâ itdirdiği ve müşarün-ileyhin kerâmetinden kendisine bir hisse ifrâz olduğu rivâyeti neslen ba‘d neslin devâm iden bir taşa mesâbın yüzünü boğazını sürer ve boğaz ağrısı derhal mündef olur. Sıtma ‘illetine mübtelâ olanlarda dedegâhın okuyub bağladıkları çapıt iplikden şifâyât olurlar. Tifoiçin sabır ve tahammül bâb u tevekkele temessükten gayri çâre ve ‘ilâçları yoktur.

22- Köy’ün mevki‘-i medeniyesi-: evleri kerpiçten ma‘mûl üzerleri dam pencereleri ufak ve gayr-i muntazam dâhilleri karanlık tahtasız pencereleri dar ve camsızdır. Evlerinin hey’et-i ‘umûmiyesi şerâit-i sıhhiyeye gayr-i muvâfık sokakları i‘vicâclı yüklü bir hayvan geçemeyecek derecede dar çamur ve gübre ile malamaldır. Bir mescîdi varsa da bakmadıklarından ve bakm‘akda istemediklerinden harâbe-zâre yüz tutmuş Müslümana hasret kalmışdır. Balhacak Baba Beyazlı Baba namında iki zâta kerâmet-i ‘ulviyet ve kudsiyeti köylülerce tezâhür etmiş ziyaretgâhlar vardır. Mariz olanlar, kocasına küsen kadınlar zevcesinden memnûn olmayan erkekler Allah’dan bir haceti bulunan insanlar iki kabre gider kurban keser du‘â ve münâcâtda bulunur. Evine dönmeden duası makbûl ve kendisi mesrûr olur. Hurâfesi bu köylünün erkeğinin dişisine

Sayfa:15

infâdında temerkus itmiştir. Bir çeşmesi iki de menba‘ suyu olan bu karye suları gâyet hafîf lezîz ve sağlamdır. Kabristanı ‘‘aded-i ma‘rûfe ve usûl-i İslamiye üzeredir. Düğünlerinde rakı içmek davul çaldırmak, çalınan davulda erkek kadın hora tepüb oynamak ta‘zîyelerinde birinci günü kazma takırdısı nâmıyla yemek Cum‘a geldiği gün ilk Cum‘a akşamı nâmıyla yine yemek kırk günü tamam olduğu anda kırk yemeği vermek ‘‘adeddir. Türk ve Türkçe tekellüm iden ahâlisi ‘umûmiyetle Alevidir. Bunlar muhibb-i âl-i ‘iba olduklarını ve içlerinde o nesl-i pâka müntehî evlâd bulunduğunu iddia ederlerse de namâz kılmak oruç tutmak yoktur. Zû‘m-ı Battallarınca namâzları kılınmış oruçları tutulmuştur. Hazret-i Ali keremallahu veche ve radyallahu ‘inhu hazretlerini namâzda şehîd ittiklerinden kendi mensûbiyetine namâz kılmamaları husûsunu vasiyet eylediğini

müfter-bân iddi‘â ider ve o zât-ı pâka bu sûretle bühtânda bulunurlar. Bunların nikâh mes’eleside şâyân-ı tezkârdır. Talak yok ve kat‘iyen memnû‘dur hareminin muamele-i gayr-i meşrû‘ada bulunduğunu re’yu’l-‘ayn müşâhede itse bile kendi mezheplerince tatbîke mesâğ yoktur söz verilmiş sözünden dönmek tarîkinden dönmek add idilerektarîki Alevîden tard ederler. Bu sebebe mebnidirki rastgelen birbirinin karısıyla görüşüyor ve görüşmesi ta‘yîb ve taksîh olunmaz. Bu icâd da zamânın icât-gerdesi ve arzu-yı şehvet-perestânesine hâdim en mükemmel mel‘anet-perdesidir. Kendilerinden başka erkânını bilemeyen ‘ibâdetleri gayet gizli ve meşgûliyetleri rencberlikdir. Panayırı, târîhi harabesi, dükkânı, hamamı, hanı yoktur.

23- Mahsulat-ı Zirâ‘iyesi -: arpa, konduri buğday beyaz buğday yazlık siyah arpa beyaz arpa mercimek nohud pamukdan ‘ibâreddir. On bin dönümden ibaret olan bu karyenin arazisi ekseriyetle susuz olup beş bini bir sene diğer beş bini de gelecek sene ekerler bu sene üç bin dönüm kadar buğday ekmişlerdir. Feyz vebereket olduğu sene bire on beş olmadığı sene bire beş nisbetinde mahsûl alırlar.

24- Eşcâr-:dut, erik elma varsa da mebzûl değildir. Meşhûr meyvesi yoktur. Çeki Dağından getirdikleri meşeden ve sığır gübresinden tedârik ittikleri tezekden mahrûkâtı te‘mîn iderler.

25- Hayvânât-: öküz, inek, koyun, keçi, merkeb, at, kısrak bulunur. Öküzle çift sürülür. Merkeb at kısrağa binilir ve icâbında yük taşınır. İnek koyun keçinin südünden yağından, peynirinden, kuzusundan, ayranından yavrusundan, yününden, kılından derisinden istifâde iderler.

26- Zena‘at-: peynir, yağ yaparlar. Kadınları kilim, cecim, palaz, hurç, çuval, heybe harar i‘mâl ider, ihtiyâc-ı mahalliden fazla kalanları hârice hatta Diyârbekir’e kadar gönderip satarlar.

27- Ticâret-: buğday, arpa ihtiyâc-ı mahalliden fazla zuhûr ittiği seneler Arabkir ve Malatya’ya sevk ider üçyüz dörtyüz lira râddesinde zâhire satarlar ve bu meblağ kadar belki daha fazla eşyâyı hâricden celb ederler.

Nisanın yirmiüçüncü Pazar günü Keban’ın Karahöyük Karyesine muvâselet ittim. Teftîşât ve tedkîkâtım ber-vech-i âtîdir.

1- Mekteb binâsı-:bu karyede bir mekteb inşâsına teşebbüs idilmiş ve binâ yerden i‘tibaren iki metro irtifâ‘ına kadar kaldırılmış ise de seferberliğin ilanı üzerine inşâ‘at terk ve mekteb nâ-tamâm kalmış mekteb ötekinin berikinin hânesinde bilâ-icâr devr itmek sûretiyle tedrîsâta devâm itmiştir. Seyyâr bir sûretle devâm iden mektebin tedrîsâtında ve sûver-i sâirede intizâm-ı muhâfaza idilemeyeceğinden dolayı bu hale bir netîce vermek üzere hey‘et-i ihtiyâriye celb olundu ve nâ-tamâm kalan mektebin bir an evvel ikmâl-i inşâ‘atı söylenildi ise de ahâli ekseriyetle ‘‘askerde olduğundan ve i‘âneye tâbi‘ tutulacak

yalnız **Sayfa: 16**

Kadınlar kalub bunlardan da i‘âne tahsîlinde ‘adem-i imkânından dolayı mektebin ikmâl-i inşââtını ‘‘akd-i sulhe ta‘allük itmek mecbûriyetinden başka bir çâre olmadığını beyân itmişlerdir.

2-Levâzım-ı dersiye-:levâzım-ı dersiyeden hubûbât, hayvânât, kadîr-i beşer, ‘ameliyât-ı hesâbiye, hurûf-ı makta‘a yirmi bir nüshâya kadar tedrîsât-ı ibtidâiye mecmû‘ası, kıta‘ât-ı hamse Anadolu harîtası, tedrîsât-ı ibtidâiye kânûnu mevcûd olub bunlar da merkez Arabkir ibtidâi-i ‘umûmiyesine tahvîl iden mu‘allim-ı sâbık Hasan Efendi’de olub bunların bu karye mektebine derhâl gönderilmesi mumâ-ileyhe yazılmış talebenin ellerinde Kur’ân-ı Kerîm, ‘ilm ü hâl, kırâit kitâblarından başka levâzım-ı dersiyeden hiç biri yok ve mevcûd değildir. Bu mektebe mahsûs mevcûd levâzım-ı dersiyenin ve ‘adem-i mevcûdlarının pusûlası alınarak ilk posta ile ma‘arif müdîriyet-i ‘‘aliyyesine ‘arz eyleyecekdir. Arabkir’e tahvîl-i me’mûriyet iden Hasan Efendi’den yerinde olan levâzım-ı dersiye taleb olunmuş ve bi’l-celb gönderilmişdir.

3-Mu‘âmelât-ı hesâbiye-:sicill-i ‘umûmî, yoklama, demirbaş eşyâ defteri mevcûd ise de bunlarda usûl venumûnesine tevfîkân bir dürlü tanzîm ve ikinci teftîşe kadar ihzâr idilmediği ve numûnesine tevfîkân tanzîm olunduğu t‘akdîrde teczîyesine gidileceği tenbîh olunmuşdur.

4-Mektebin kütübhâne ve müzesi-:kütübhânesi ve müzesi yokdur. Ma‘ârif müdîriyet-i ‘aliyesinden gönderilmiş risâili mu‘allim-i lâhıkın ‘askerde bulunmasından dolayı Arabkir’e tahvîl-i me’mûriyet iden mu‘allim-i sâbık Hasan Efendi hey’et-i ihtiyârîyeye teslîm itmeyüb götürmüş olduğundan kendisindeki mektebin eşyâsını derhâl gönderilmesi mu‘allim-i sâbıka yazılmışdır. Pey-der-pey gönderilecek keteb ve risâilin hüsn-i muhâfazası ve müzenin teşkîli sûret-i kat‘îde mu‘allim-i lâhıka tenbîh olunmuşdur.

5-Defteri utmamış harîtayı tanzîm itmemişdir.

6-İhsâiyât-:cetveli tutmadığından bu hâlin devâmı muvâfık olamayacağından tutulması tenbîh olunmuşdur.

7-Mu‘allim-:otuz üç yaşında, evli, ‘atik ehliyetnâmeli iki yüz elli guruş ma‘âşlı yirmi senelik mu‘allim olan Hüsnü Efendi halk arasında nâ’il-i hürmet ve mazhar-ı i‘timâddır.

8-Mu‘allimin mektebe i‘tinâsı-:esâs mektebi olmadığından ötede beride icrâ-yı tedrîsât itmekde ve bu karyeye gitdiğim zamân çocuklar mu‘allimin hânesinde okudulduğundan dolayı buraya i‘tinâ gösterilmiş lâkaydısı görülmemişdir.

9-Mu‘allimin talebeye i‘tinâsı-:ayaklarında çarığı, başlarında fesi olmayan üzerlerinde on on beş yemeni donu bulunan talebenin mümkin olduğu kadar nezâfetine i‘tinâ idilmesi de, terbîye-i diniyelerine lâyıkıyla sarf-ı himmet olumamışdır.

10- Mu‘allimin levâzım-ı dersiyeye i‘tinâsı-:bu mektebin malı olan levâzım-ı dersiyenin mu‘allim-i sâbıkada kaldığını ve gönderilmesini derhâl yazdığımı ikinci maddede ‘arz itmiş olduğundan levâzım-ı dersiye yokdur ki hüsn-i muhâfazasına da i‘tinâ itmiş olsun.

11- Mu‘allimin tedrîsâta i‘tinâsı-:Kur’ân-ı Kerîm, ‘ilm ü hâl, mizânî, imlâî, i‘mâl-ı erba‘ayı, coğrafyayı yarım yanlış okutmuş ve ifâza-i ma‘lûmât idebilmiş ise de dürûs-ı sâireyi okudamamış bu hâle kitâb bulamadığını sebeb olarak göstermişdir.

12- Mu‘allimin usûl-i tedrîsiye i‘tinâsı-: mu‘allim‘atîk ehliyetnâmeli olup usül-ı cedîd ve tekşife katiyen âşinâ değildir.

13- Mu‘allimin muhâfaza-i haysiyete i‘tinâsı-: pek güzeldir.

14- Hey’et-i ihtiyâriyenin ma‘ârife hidmeti-:mecbûriyet-i tahsîliye tatbîk idilememiştir. Sinn-i tahsîlde doksan bir erkek, seksen bir kız çocuğu bulunduğu halde yirmi erkek çocuğu devam idiyor. küsûru aslâ gelmiyor. Bunların icbârı heyet-i ihtiyâriyeye söylenilmiş, husûs-ı mezkûre ‘âid vazîfe-i kânûnisi anladılmış ise de zirâ‘atle iştigâl ittiklerinden bunların icbârı t‘akdîrinde zirâ‘at mu‘attal kalacağını ve hükm-fermâ olan şiddet-i zarûret bütün şiddetiyle icrâ-yı ahkâm ideceği

Sayfa: 17

cihetle seferberliği hitâmından evvel mecbûriyet-i tahsîliyenin tatbîki imkânsızlığına mebni kış hulûlünde mevcût mektebin elliye bâliğ olacağını söylemişler ve serd idilen şu mazeret ‘inde’l-tahkîkât muvâfık olduğundan fazla ısrara lüzûm görülmemiştir.

15- Mu‘allimin terekkiyâta ‘âidmutâ‘alâtı:talebenin yaz ve kış mumtazaman devâmları esbâbının istikmâli kitâb tedârikinde zenginleri bile pek çok müşkîlata ma‘rûz bırakan bu yokluğun redd-i çaresi, mektebde bulunması elzem olam defâtirin yeknesak olmak üzere Dersa‘âdet’de tab‘ı ve mekâtibe gönderilmesi mutâ‘alasında bulunmuştur.

16- Mu‘allimin şahsına ‘âid mer‘iyât ve mutâlibi-:yoktur.

17-Mu‘allimin hey’et-i ihtiyâre hakkında şikâyâtı-:yoktur.

18- Mu‘allimin köylünün ıslâh-ı hâline müte‘allik ne gibi teşebbüsât ve te’sîrâtı olmuşdur-:yapılmamıştır

19- Gece ve cum‘a mektebi-yoktur.

20-Mekâtib-i husûsiye-: yoktur.

21- Köy’ün mevki‘-i idâresi ve tabi‘iyesi-:El-aziz livâsına muzâf ve Keban Kazâsına mülhâk Tahir Nahiyesine merbût bu karye merkez livâya 18, kazâya dokuz , nahiyeye bir sâ‘at ba‘d mesâfede düz birsahanın üzerinde mebnâdır. Garbında insan tarafından yığılma ma‘âşe gelen ve o enâmla yâd idilen höyük tepesi mevcût cihet-i selâsesi açık ve havadardır. Havası latîf iklimi mu‘tedil isede kış soğuğu pekfazladır. Yol demiryolu geçmiyor. Yüzyetmiş yedi hânesi olup nüfûs gittikçe tenâkus idiyor.

Tevallüdûtı hâl-i tevkîfdedir kel, humma, sıtma, göz ağrısı bulunur. Kel ‘illetine mübtelâ olanlara kara sakız, göz taşını döküb yekdiğeriyle müzeyyec ittikten sonra bâşinâ yakarlar başını tıraş ittikten sonra mürekkeb sürdüğüne bez parçası yaturup bâşinâ bağlamak, humma ve sıtma mübtelâlarını dedenin duasına ‘arz itmek göz ağrısı mesâbını hâl-i asliyesine terk itmek köylülere ‘âid haslet-i tevekkülden ‘ibâreddir.

22-Köy’ün mevki‘-i medeniyesi-:evleri bir metro irtifâ‘ına kadar divarları ‘âdi taştan ve yukarları kerpiçden, damları topraktan mamûl, pencereleri gayr-i muntazam taksimât-ı dâhiliyesi gayr-i muvâfıkdır taban ve tavanları tahtasız olduğundan misafir gelmedikce sergi sermek ‘aded olmadığından evleri tozluk denilmekde lâyık-ı şerâ’it-i sıhhıyeyi gayr-i câiz sokakları dar ve mülevvesdir.

Bir mescitleri varsa da kıymet-i mi‘mâriyesi ve şâyân-ı tahrîr levhası yoktur. Bu karye ahâlisi Alevi olup namâzlarını Hazret-i Ali keramallahu veche hazretleri kılmış ve kendilerine kılmamalarını vesâyâ itmiş müfteriyâtını tefevvüf ittiklerinden namâz kılanı, câmi’e dönüp bakanı sevmezler islâfın târîhi, türbe ve ziyaretgâhı yokdur. Altı çeşmesi bulunan ve üçü yapılı üçü yapısız olan bu karyenin suları hafîf lezîz ve sağlamdır. Türk milletine mensûb Türkçe tekellüm eden bu karye ahâlisinin mezhebi Alevi tarîki Bektâşînin Rafizî kısmıdır. Tatlîk-i şer‘i ve medenî orada yoktur. Karısının ahvâl-i nâ-merziyesinden dolayı tatlîk idicek olursa da dedegân adamı tarîk-i Aleviyye-i Bektâşîden tard ve halk arasında bed-nâm ider. Hiçbir komşu bu adama merbaha dimez, işine el atmaz. Ölüsü olursa cenazesini tutmaz. Hülâsa aforoz ederler. Hiçbirmu‘âvenete gitmezler. Bunun için karısının fenâlığına şâhid olan zevc tatlîk idemez. Ve o kadını hâl-i tabi‘iyyetine ve arzu-yı nefsâniyetine terk eder. Ahâlisi ‘umûmiyetle zirâ‘ olup arâzisi olmayan ba‘zı fukarâ gürûhu sandıkçı ta‘bîr olunan kibrid, sigara kağıdı boncuk, …, öksüf , iğne tarak satarlar. Panayırı, târîhi harâbesi, dükkânı, hânı, hamamı yokdur.

Sayfa: 18

23-Zirâ‘at-:en çok arpa, buğday, nohud zer‘ ederler. Seferberlikten evvel dört bin dönüm buğday arpa ektikleri halde bu sene iki bin dönüme yakın arpa, buğday ekebilmişlerdir. Karpuz ve kavun ekerlerse de yağmurların yağmasına ta‘lîk iderler. çünkü suları yoktur usûl-ı cedîde-i zirâ‘at hiç girmemişdir.

24-Eşcâr-:bu karye beş sâ‘at mesâfedeki Çeki dağının meşelerinden ve sığırların gübrelerinden odun tedârik ider ve odun ihtiyâcını bu sûretle ref‘ iderler. Dut, erik, elma ve pek cüz’i nisbetde üzüm vardır. Şöhret bulmuş meyvesi yokdur.

25-Hayvânât-: öküz inek merkep koyun keçi at kısrak bulunur. Öküzle çift sürer merkeble yük taşır, at, kısrağa binerler, inek, koyun, keçinin südünden yağı peynir yaparlar

26-Zena‘at-: peynir ve yağ yapabilirler. Kadınları kilim, perde, hurc, haklibe, çuval, harar, cecim, palas, çorab, urgan dokurlar ve satarlar. iki un değirmeni iki de

bulgura mahsûs değirmeni vardır.

27-Ticâret-:Arabkir'e kısır davar, yapağı, nohud, buğday, arpa ihrâc ider ve Arabkir'den Malatya'dan sabun, gaz yağı, yemeni, çitare, çit, basma, pirinç idhâl olunur.

Nisanın yirmi dördüncü Pazar irtesi günü Keban'ın Muşarhöyük Karyesine muvâselet ittim teftîşât ve tedkîkâtım ber-vech-i âtîdir.

1-Mekteb binâsı-: binâ olmadığından kışın mu'allimin bir odasında, yazın câmi' havlisinde, söğüt gölgesinde icrâ-yı tedrîsât idilmektedir. bu seyyâr sûretiyle devâm ittirilen mektebde tedrîsâtın lâyıkı ve muhavver-i maklûbda cereyânı kâbil olamayacağından bunun önünü almak, muntazam bir mekteb vucûda getirmek üzere gerek nahiyesi müdîriyetiyle ve gerekse hey'et-i ihtiyârisiyle müzâkere olundu. Seferberlik devâm ittiği müddetce mekteb inşâ-yı kâbil olamayacağından ve ''akd-i sulhü müte'âkib virilecek numûnesine tevfîkan muntazam bir mekteb inşa ideceklerinden köylü hey'et-i ihtiyârisiyle nahiye müdîri va'ad ve te'mîn eylemişlerdir. Bu karyeye temâs iderek cereyân iden Fırat nehrinden başka su olmadığından ve bu nehirden hark ve sûr-ı sâire ile tesviye su ifrâz ve is'âl itmekde bunlarca kâbil olamadığından yapılacak mektebde bağce yetiştirmek kâbil ve mümkin olamayacaktır.

2-Levâzım-ı dersiye-:iki hasır, iki mücedded kilim, bir soba, bir mangal, ve rakam-ı tahtasından başka demirbaş eşyâ yok hatta ketebe, yoklama defteri bile tutulmamıştır. Kâğıdın fıkdânı ve evliyâ-yı etfâlın i'ânede emâkini idi. sûret ve bundan dolayı defter tutmadığını makâmı itirazında beyan iden mu'allim efendiye, sicill-i 'umûmi ile yoklama defterlerine kifayet idecek derecede kağıt virilmiş ve her ikisininde numunesi çizilerek kendisine teslîm olunmuşdır. Defatîr-i sâirenin behe-mehâl tedâriki ekîden tenbîh idilmiştir.

3-Mu'âmelât-ı hesâbiye-: mektebde defter bulundurmadığından kuyûdu kat'iyen yoktur. kuyûd-ı hesâbiyeyi sûret-i muntazamada tutması ve lâzım gelen kayıtların icrâ ve ifâsı husûsları irâe ve kendisine rehber olacak numûneler itâ idilmiştir.

4-Mektebin kütübhâne ve müzesi-: yoktur. Kütübhâne ve müzenin fevâid-i latahsâsını derk ve …itmek iktidârından bi-haber bulunan mu'allim efendiye bunların mekteblerde bulundurması hakkında lâzım gelen tafsîlat ve izâhat virilmiş, behe-mehâl mümkin olduğu kadar tehiyye ve tedâriki esbâbinâ tavassul-ı kudret ve riyâkatının fevkinde olanlarının ma'arif-i müdîriyet-i ''aliyyesine bildirerek tedrici nevâkısının ikmâline sarf-ı gayret eylemesi lüzûm-u kaviyyen tenbîh olunmuştur

Sayfa: 19

5-Mu'allim efendi defter tutacak, harita tanzîm idecek kudret ve liyâkat da değildir.

6-İhsâiyât-: kâğıdın yokluğunu bahâne iden ve suretle ihsâiyat cedvelini

tutmadığını söyleyen mu‘allim efendinin bu bâbdaki mazeretide şâyân-ı kabul görülemeyerek mutlaka tutması virilen numûneye tatbîk eylemesi vesâyâ-yı icrâ kılınmıştır.

7-Mu‘allim-: elli beş yaşında ‘atîk ehliyetnâmeli, evli yüzelli kuruş ma‘âşlı ma‘ârifde bulunan mu‘allim efendinin halk arasında i‘timâd ve itibârı güzeldir. mu‘allim efendi medreseden me’zûndur.

8-Mu‘allimin mektebe i‘tinâsı-: kışın mektebi evi yaz mektebi câmi‘havlisi olduğundan bu seyyâr dershânelere i‘tinâ itmiş ve lâkaydi hareketi görülmemiştir.

9-Mu‘allimin talebeye i‘tinâsı-: zarûret ve sefâletin amak-ı bî-pâyânında bulunan bu mekteb talebesinin mümkin mertebe nezâfetine dikkat itmiş ise de terbîye-i diniye ve bedeniyelerine hiç i‘tinâ göstermemiştir.

10-Mu‘allimin levâzım-ı dersiyeye i‘tinâsı-: mektebin demirbaş eşyâsından ma‘dûd ve ikinci maddede ma‘rûz eşyânın hüsn-i muhâfazasına i‘tinâ itmiş, zayi‘ine meydân virmemiştir.

11-Mu‘allimin tedrîsâta i‘tinâsı-: bu karye talebesinin ellerinde yalnız Kur‘ân-ı kerîm vardır. dürûs-ı sâireye ‘âid kitâb kat‘iyen yoktur. hatta ilmihâl kitâbı bile yok Kur‘ân-ı kerîmtedrîsinde köy mekteblerinin fevkinde olsun eser terakki gösterememiştir. Mikdâr-ı kâfi ilm-i hal, kırâit ve hesâb gönderilmiştir.

12-Mu‘allimin usûl-i tedrîsiye i‘tinâsı-: mu‘allim efendi usûl-ı tedrîsiye âşinâ olmadığı gibi usûl-ı ‘atîkde de liyâkat ve kudreti yoktur …. bu adamı hırpalamış, pek perişan bir hale koymuştur.

13-Mu‘allimin muhâfaza-i haysiyete i‘tinâsı-: şeref ve haysiyetini muhâfaza itmiştir.

14-Hey’et-i ihtiyâriyenin ma‘ârife hidmeti-: mecbûriyet-i tahsîliye burada tatbîk idilememiş ve idilmesi sulhun ‘‘akdine ta‘lîk ve tavîk idilmiştir.

15-Mu‘allimin mektebin terekkiyâta ‘âidmutâlatı:yoktur.

16-Mu‘allimin şahsına ‘âid mer‘iyât ve mutâlibi-: yoktur

17-Mu‘allimin hey’et-i ihtiyâre hakkında şikâyâtı-: yoktur.

18-Mu‘allimin köylünün ıslâh-ı hâline müte‘allik ne gibi teşebbüsât ve te’sîrâtı olmuşdur-: yoktur.

19-Gece ve cum‘a mektebi-: yoktur.

20-Mekâtib-i husûsiye-: yoktur

21-Köy’ün mevki‘-i idâresi ve tabi‘iyesi-: Mamuratülaziz Livâsına mülhâk, Keban kazâsına muzâf Höyük Nahiyesine merbût ve merkez nahiyeye üç dakika mesafede düz bir saha üzerinde kâ’in Fırat nehri kenarında mebnâolup havası güzel, iklimi mu‘tedîl,

yol, demiryolu geçmiyor. Otuz altı hâne yüzdoksan bir nufûs olup nufûsu tenâkus-ı tevellüdâtı tavakkûf itmekde sıtma keyifsizliğinden başka hastalığı yoktur.

22-Köy'ün mevki'-i medeniyesi-: evleri kerpiçden üzerleri dam, sakfaları alçak, hâneleri gayr-i muntazam, pencereleri ufak ve camsız, sokakları dar, çamur ve gübre ile malamaldır. Bir câmi'-i şerifleri varsa da tabanı, tavanı tahtasız üzeri toprak ve sergisi noksândır. Câmi'-i şerifîn kapusu üzerinde levhası yoktur. Bu karyede Hızırdede nâmında bir velinin kabri olup ziyaretgâh olduğu derde mübtela, bir hacete muhtâc olanlar ziyaretine şitâban oldukları anda arzukârı is'âf marazları imhâ edildiği tevâtüren söylenilmekde ve bundan başka kubâr-ı ashâbdan Abdulvahhab Gazi hazretlerinin kabr-i sa'âdetleri de Karaköpek Dağı denilen ve etraf dağlarıyla hiçbir irtibatı olmayan bir dağın orta göbeğinde medfûn ve ziyaretgâh-ı hâs ve 'avâmdır. Hatta müşarün-ileyhe izâfe idilerek bu nahiyeye Müşar Nahiyesi denilmesinin esbâbı da budur. Bu karyenin suyu köye temâs iderek cereyân iden Fırat'dan 'ibâreddir. Fırat'dan su alup bakraçlara konur. Su biraz duruldukdan sonra

Sayfa: 20

icab iden yerlere sarf iderler. Bazıları suyun durulmasına lüzum görmez derhal yemekle vesâir şeylere bulanık olduğu halde vaz' iderler. Usûl-ı zirâ'at de kadınlar da erkekler kadar medhaldâr hele seferberlikde zirâ'at işleri 'umûmiyetle kadınların da sinn-i gayret ve himmetlerine düşmüşdür. Tesettür yoktur. Bacaklarınd yerli bezinden ma'mûl ve kırmızı boya ile melon don, ayakları 'umûmiyetle çorapsız ve çıplak başlarında beyâz bir izâr onun altında her kadın fevt ve kudretine göre altından aşağı iki kilo kadar olur. Evlenmemiş bakir olanlar çenberleri sarmaz ve izârı örtmezler. Cehalete mahkûm olan bu muhît ahâlisinin mürşîd ve rehberi olduklarını bunları bilâ-su'al ve li-ecvâb cennete götüreceklerini beyân ve o sûretle ipliğini ören dedelerin verdiği terkinât-ı bed-hâhâne iktizâsı olarak ta'lîk-i şer'i memnû'dur. Erkek ve kadının mufârakâd-ı şer'iyesi olmadığından dolayı iki üç metresi olmayan erkek, üçden noksân dostu olan kadın makbûl ve memdûh değildir. Çünkü sevmek, sevilmek bu dedelerce ahlâk-ı 'aliye ve muzâbâ-yı fâzıladandır. Türk ırkına mensûb Türkçe tekellüm iden bu karye ahâlisi takarruz itmiş dine olan merbûtiyetleri kalmamıştır. Ahâlisi 'umûmiyetle rençber olup panayırı târîhi harâbesi, dükkânı, hân ve hamamı yoktur.

23-Zirâ'at-:bu karyede en çok kondur buğday, arpa, yazlık buğday ekerler. Bu sene on bin dönüme yakın buğday arpa ekmişlersede mevsim kurak gittiğinden ve Fırat'dan su çıkarmakda mümkin olamadığından arpa kamilen mahv olmuştur yağış tahmîni çıkaramayacak bir hale gelmiştir. Toprağının kuvve-i inbâtiyesi varsa da susuz olup yağmurun yağmasına mutevakkıf bire beş altı nisbetinde ancak mahsûl alınabilir. Mevki'usûl-ı cedîde-i zirâ'ate gâyet müsâ'id ve elverişli olduğu halde ahâlisi âlât-ı

cedîde-i zirâ‘iyeyi celb idecek düşünceye ve bunun fevâidini ahâliye telkîn idecek münevver fikirli müdîre malîk değildir.

24- Eşcâr-bu karyenin etrafındaki dağlar çıplak, diş kurcalayacak ufak çöp bile yoktur. Beş altı sâ‘atlik mesafede Derican dağlarından getirdikleri meşeden ihtitâb iderler. ve buraya kadar gidemeyen, hayvânatı bulunmayan fakirler de sığırların gübresinden tezek yaparak tedârik iderler. eşcâr-ı müsmireden on beş kadar dutu gayr-i müsmireden de mikdârı pek mahdûd söğüt ağacı vardır.

25- Hayvânât-: öküz, inek, merkeb, koyun, keçi, at, kısrak, tavuk bulunur ve beslenir.

26- Zena‘at-: peynir, yağ yapmak bilirler. Sanâyi-i sâireyi bilmezler. Kadınları palas, hurc, çuval, harar, urgan, çorap dokurlar fabrika ve değirmeni yoktur.

27- Ticâret-: ihtiyâc-ı mahalliden fazla kalan buğday ve arpayı Arabkir'e Malatya'ya götürür ve oradan da kış ve yaz malzemesi olan elbise, sabun, gazyağı, kibrid, üzüm, soğan, pirinç, çitare, çit, fesh, hassa vesâir şeyler getirirler. Keban'ın Eymir ve Fahiyye mu‘allimleri ‘asker olup mektebleri mesdûd olduğundan gidilememiştir.

Nisanın yirmi beşinci Salı günü Eğin'e muvâselet ittim. teftîşât ve tedkîkâtım ber-vech-i âtîdir.

1- Mekteb binâsı-: zukûr mektebi altı dershâneli kargir fevkânî serâit-i sıhhîyeyi câmi‘ ise de üç yüz on beş de yapılmış, târîh-i inşâasından şimdiye kadar ta‘mîr görmemiş, içi taşlı beyaz sıva ile

Sayfa: 21

sıvanmış olduğu gibi üzerinin kiremitleri de aktarma idemediğinden muhtâc-ı ta‘mîrdir. Bağcesi, bağçe tedârikine ‘arsası yoktur. üç dershâneli taban ve tavanı tahtalı ve fevkânî olan Eğininâs mektebi yeni olub bağçesi ve teneffüs mahalli var mevcûdu isti‘âba kâfîdir.

2- Levâzım-ı dersiye-: zükûrda kamilen mevcûd senede inâsda pek az noksân olduğundan ikmâli tenbîh olunmuştur

3- Mu‘âmelât-ı hesâbiye-:zükûr mektebinin mu‘âmelât-ı hesâbiyesi usûlune tevfikân tutulmuş mazbût ve mükemmeldir. inâsda görülen noksân irâe ve tashîh iddirilmişdir.

4- Mektebin kütübhâne ve müzesi-: kütübhânesi mevcûd ve gönderilen kitâblar muhâfaza idilmiş olup yalnız müze olmadığından müze tedâriki ihtâr ve tenbîh olunmuşdur.

5- Mektebin bulunduğu mahall-i ahâlisince müsta‘mel ve yalnız o mahale mahsûsTürkçe lügatler ile medlûllerini ve halkıyane dâir malumat kâfiyeyi muhtevî muntazam bir defterin ve o kasaba veya Köy'ün mevki‘iyle hududunu irâe eder bir

haritanın mektebde bulundurulmasına i‘tinâ idilecektir. -:ne zükûr ve ne de inâsda o yolda bir defter tahrîr-i kasabanın haritası tanzîm idilmemiş olduğundan bunların behemehâl tedâriki tenbîh olunmuştur. İhsâiyât-: zükûr ve inâs mekteblerinde ihsâiyat cedâvili olmadığından tedâriki numûnesine tevfîkan tanzîmi ihtâr olunmuşdur.

6- Mu‘allim ve mualleme : baş mu‘allim Bayram Efendi İstanbul Daru’l mu‘allimin Rüştiye kısmından mezûn bin kuruş ma‘âşlı evli yirmi beş senelik mu‘allim olup halk arasında mazhar-ı hürmet ve nâil-i ‘itimâddır. Mu‘allim-i sani İsmail Efendi ma‘ârif nezâret-i celilesinde imtihân idilerek mu‘allim ta‘yîn olunduğuna dâir yedinde nezâret-i müşarün-ileyhanın virdiği 19 temmuz 322 târîh 1239 numaralı tasdîknâme mevcûd olub kendisi evli beş yüz kuruş ma‘âşlı ve halk arasında mazhar-ı hürmet ve ‘itimâttır. Dörtyüz kuruş ma‘âşlı, evli Elaziz Darü’l-mu‘allimininden mezûn iki senelik mu‘allim olan mu‘allim-i sâlis Mehmet Efendi halk arasında nâil-i ‘itimâd ve mazhar-ı hürmetdir. iki yüz kuruş ma‘âşlı on dokuz senelik mu‘allim‘atîk ehliyetnâmeli evli mu‘allim-i sâdis Mevlüd Efendi hülûk ve halk arasında mazhar-ı hürmetdir. Mu‘allim-i râbi‘ ve hâmis ‘askerdir. Biri Elaziz inâsından ikisi Eğininâs mektebinden mezûn her üçü de bekâr bulunan Eğin inâs mu‘allimelerinden baş mu‘allime Sakine Hanımın beş yüz ikinci mu‘allime Ayşe Hanımın dört yüz üçüncü mu‘allime Sıddıka Hanımın ikiyüz kuruş ma‘âşları olub baş mu‘allimenin on ikincinin dört üçüncünün bir senelik hidmedleri mezbûkdur. ve kendileri halk arasında mazhar-ı hürmet ve ‘itimâddır.

7- Mu‘allimin ve mu‘allimenin mektebe i‘tinâsı-: mu‘allimler ve mu‘allimeler mekteblerinin nezâfetine ihtimâm itmişlerdir.

8- Mu‘allim ve mu‘allimenin talebeye i‘tinâsı-: zükûr ve inâs mekteblerinde talebenin nezâfet ve terbîye-i bedeniye ve diniyelerine i‘tinâ gösterilmiştir.

9- Mu‘allimin ve mu‘allimenin levâzım-ı dersiyeye i‘tinâsı-: mevcûd levâzım-ı dersiyeyi zükûr ve inâs mekteblerinde hüsn-i muhâfaza itmiş ve pek cüz’i olan nevâkısın ikmâline sâ‘i ve … geri durmamışlardır.

10- Mu‘allimin ve mu‘allimeninusûl-ı tedrîsiye i‘tinâsı-: mu‘allim ve mu‘allimeler usûl-ı tedrîsiye âşinâ ve programa tatbîk itmişlerse de zükûr mektebinde Kur‘ân-ı kerîm dersiyle sarf ve nahv-ı Osmani dersleri geri olup bu derslerden ifâza-ı ma‘lûmât ittirememişlerdir. Mu‘allim-i evvele ihtârnâme yazılmıştır.

11- Mu‘allimin ve mu‘allimenin usûl-i tedrîsiye i‘tinâsı-: mu‘allim ve mu‘allimelerin usûl-ı tedrîsiye vâkıf olup suret-i ciddiyede sâ‘i itmişlerse de seferberlik münâsebetiyle talebede muntazaman devâm olmadığından bu iki mektebde arzu nisbetinde âsâr-ı terakki azdır

12- Mu‘allim ve mu‘allimelerin muhâfaza-i haysiyete i‘tinâsı-: muhâfaza-i haysiyetlerine son derecede i‘tinâ itmişlerdir.

13- Hey'et-i ihtiyâriyenin ma'ârife hidmeti-: mecbûriyet-i tahsîliyeyi bu kazâda tatbîk edecek hâlâ bir ma'ârif-perver kaymakam gelmemiştir. Kazâya gelen kaymakamların ekserisi bir defa mektebin ziyâretine gitmeyi arzu itmez. Umûr-ı ma'ârife 'âid işi soğuk kâbilinden yalnız değildir. İcrası cihetine kat'iyen yanaşmaz.

Sayfa: 22

Kuvve-i icrâiyenin mu'âvenet ve muzâheret-i tanzîm oldukca hey'et-i ihtiyâriye ve mu'allimlerin nesâyih-i … ahâli koyuna kaval dinler gibi dinliyor. Fakat icrâsını tasvîk idiyor. Bunun için bu ahâli üzerinde hükûmetin şiddeti bulunmak şart-ı a'zamdır.

14- Mu'allimin mektebinterekkiyâta 'âidmutâlatı : mekteb sakfanının aktarması iki seneden beri yapılmadığından bu senede yapılmazsa mektebde oturulmak kâbil olamayacağından beş bin kuruş kadar bir ta'mîrât masrafı, tahsîl ittirilmek mecbûrî tutulması için kaymakamlıklara tebligât-ı lâzime ve şedîde icrâsıyla her ay zarfında kaç talebe müceddiden yazılmış ve kaç evliyâ-yı etfâl teczîye idilmiş olduğuna dâir tutulacak istatistikin ma'ârif müdîrriyet-i 'aliyyesine gönderilmesini terakki-i ma'ârif nâmına arzu idiyor. Tedrîsat-ı ibtidâîye kânûna tevfîkan şâkirdânın devâmlarına ihtimâm idilmesi baş mu'allim ile kaymakama yazılmıştır.

15- Mu'allimin şahsına 'âid mer'iyât ve mutâlibi-: yirmibeş senelik emekdârândan olan baş mu'allim Bayram Efendi ma'âş-ı asliyesi ile Arabkir'e tahvilini veyahud darü'l- mu'allimin müdîrliklerinden birine terfi'ini, dokuz senelik hâdim-i ma'ârif olan

mu'allim-i sâni İsmail Efendi de baş mu'allim diğer bir yere tahvîl iddürülürse baş mu'allimyerine terfi'ini, on dokuz senelik mu'allim olan mu'allim-i sâdis Mevlüd Efendi zamm-ı ma'âş arzu idiyorlar. Her üç mu'allimin haklı olan müdde'alarının ma'ârif müdîriyet-i 'aliyyesine arz idileceği ve tesrîrlerine tavassut olunacağı cevâbı verilmiştir. Muma-ileyh Bayram Efendi'nin daru'l-mu'allimin müdîriyetine veya mu'âvinliğine ta'yîn idilemeyeceği nezâret-i celilenin iş'âr cevâbı iktizâsındandır. Sebeb olarak mekâtib-i 'aliyyeden mezûn olmaması gösterilmişdir. vakt-i …. diğerlerinin is'âf-ı mesûlleri cihetine gidilecektir.

16- Mu'allimin hey'et-i ihtiyâre hakkında şikâyâtı-: hey'et-i ihtiyâriye hakkında şikâyâtı yoktur. Yalnız bu hey'ete vazîfesini tanıdacak ma'ârif-perver bir kaymakam olmadığından müştekîdir.

17- Mu'allimin köylünün ıslâh-ı hâline müte'allik ne gibi teşebbüsât ve te'sîrâtı olmuşdur-: baş mu'allim ile mu'allim-i sâni sarıklı olduklarından kasaba ahâlisinin ıslâh- ı ahvâline dâir arasıra vuku bulan nush ve pendleri gûş-ı kabûle alınmıştır.

18- Gece ve cum'a mektebi-: yoktur.

20-Mekâtib-i husûsiye-: yoktur.

21-Köy'ün mevki'-i idâresi ve tabi'iyesi-: Mamüratülaziz Vilâyetine merkez sancâğına mülhâk olan EğinKazâsı merkez vilayetin şimâl-i garbında ve '120' metro ba'dında Fırat nehrinin sağı sahilinde ve Sarıçiçek dağı şuebâtından hem nâmı olan dağın eteğindedir. Otuz dokuz derece arz-ı şimâli ile Paris'den geçen nısfü'l …. . nazaran otuz sekiz derece tûl-ı şarkîde ve sath-ı beherden '900' metro irtifa'ında kâ'indir. Havası mu'tedil olub füsûl-i erba' hükmünü tamamiyle icrâ eder. Yazın temmuz ayında vasati olarak derece-i harâretgölgede'34' ve kânûn-ı sani de vasati olarak …. '5'buçukdur. Şehrin havası latîf isede cihet-i selâsesini ihâta iden dağların yekdiğerine gâyet yakın olmasından nâşî meşâ'at-ı şemsiyenin müddet-i devâmı azdır. Sabahleyin tulû'-ı şemsden yarım sâ'at sonra şehre ziyâ-yı şems dâhil ve sâ'at dokuzda zâil olarak şehri gölge ihâta eder. Kasaba merkez vilyâtinden Erzincan'a giden yol üzerindedir mezkûr yol kasabanın ortasından geçer. Demiryolu yokdur. Nefs-i Eğin kasabasının nüfûs'umûmiyesi '5619' nüfûsdan 'ibâret olup'2509'u zükûr '3110'iinâsdır. Kilometro başına on nüfûs isâbet ediyor. Seferberlikden evvel nüfûsu tezâyüd idiyorsa da şimdi hâl-i tenâküsdedir. Emraz-ı veliyyeden histeri, ihtinak rehm, za'âfiyet-i asâbiye, kalp hastalığı, verem, tifo, enfülo isda diz …. hastalıkları vardır. Veremin ikâ-ı tahribâtına meydân veren sebebden başlıcaları vaktinden evvel teehhül itmekde 'burada zükûr için sinn-i teehhül on beş inâs için on ikiden başlar've ticâret-i dâhiliyenin 'adem-i kifâyesine mebni izdivâcdan birkaç ay sonra te'mîn-i ma'işet için ticâret maksadıyla ekserisinin diyâr-ı gurbete ihtiyâr itmesidir ki tarafeynde hasıl olan te'sîrât-ı rûhâniye bu hastalığı tevellüd itmektedir.

22-Köy'ün mevki'-i medeniyesi-: kasabanın hâneleri muntazam fevkânî pencereleri geniş divarları taş ve

Sayfa: 23

ve kerpiçden ma'mûl olup kerpiçlerin kışın kar yazın yağmur serpintilerinden muhâfaza için dış yüzü tahta ile damları 'umûmiyedle ufak çakıl taşlardan …. olub kiremitli olanlarda vardır. taksîmât-ı dâhiliyesi ve gerek irtifâ'a ve genişliği ve tarz-ı inşâsı i'tibâriyle şer'âit-i sıhhîyeyi hâizdir. Sokakları geniş değilse de kâmilen kaldırım ile mestûr olduğundan kışın çamur ve yazın tozdan şikâyet olunmaz. Kasabada Cum'a namazı kılınır. Beş 'aded minareli câmi'mevcûd olub 'taşdibi, orta câmi', dörtyol ağzı, tahta câmi', gümrükcü câmi' nâmlarıyla yâd olunurlarsa da bânîlerinin kim olduğuna dâir bir levhaya tesâdüf olunamadığı gibi bu bâbda bir ma'lûmât-ı sahîhe ve târîhiye de yoktur. Câmi'-i mezkûreden başka sekiz kadar da mescîd vardır. Târîhi türbeler ve ziyaretgâhlardan bir şey mevcûd değildir. Kasabanın üst tarafında kâ'in taşdibi ve orta câmi'i arasında bir …. . iden (ve Kadıgölü) nâmıyla ma'rûf olan saf ve mebzûl bir su kasaba halkının …. hayâttır. Mezkûr su bi'l-'umûm bağceleri ervâ ve iskâ itmekle beraber

müte‘addid taksîmât ile kasabanın mahalle ve nükât-ı sâiresinde çeşmeler husûle getirilmiştir ki hem şerbe ve hem de sokakların nezâfet ve tahâretine hidmet itmekdedir. Taksîmlerden fazla kalub cereyân eden kısmı iki kilometro mesâfeden Fırat nehrine dökülmektedir ki derûnunda on iki değirmen mevcûddur. Bu suyun menbâ‘ı Fırat nehri sathından (90)metro irtifâ‘ında bulunmasından cereyânı serî ve mecrâsı taşlık olmasına mebni civârında ilkbahar ibtidâlarında muvakkatan tebâ‘an iden diğer sular ile birleşerek Fizan hâmil idüb menba‘ı ile mansıbı arasıdaki mesâfede saf beyaz bir köpük ile ahenk-dâr bir sıradan başka bir şey görülemez. binâen aleyh şehrin her hânesini tezyin iden sâyedâr-ı eşcâr günâ günün ‘arz ittiği manzara-i rengarenk ile işbu su şehre başka bir revnâk bahş itmektedir. Mezkûr suyun en …. zamânlarında tab‘ân soğukluğu i‘tibâriyle şerbe içün bir mevki‘-i mümtâz i‘tirâz itmektedir. bundan başka kasabanın cihat-ı muhtelifesinde beş ‘aded menba‘ suları mevcûd olub cümlesi şerbe-i sâlih ve lezzetce yekdiğerine fâikdir. Ahâlisi ‘umûmiyetle Türktür. Türklerin ‘adeti millidir. Düğün ve ta‘zîyelerinde bazı garib haller tesâdüf olunur. Her memleketde düğüne gidenler araba veya ata binmekde oldukları halde burada oğlan evinden kız evine giden düğüncü kadınlar yekdiğeri arkasında birer birer bir hatt-ı müstakim-vârîdizilüb bir sâf teşkîl ve ağır ağır gider. Ve ‘adetlerinde yine aynı istikâmet-i muhâfaza iderler. Zifâf gününün ikinci günü ‘kivre’ günü ta‘bîr iderler ki o gün oğlan evinde büyük bir ziyâfet tertîb olunur. Güveğilik akraba ve ta‘allükâtı …. . ve ehibbâsının tâife-i nisvânı da‘vet idilir ziyâfete gelenlerin her biri gelin için ecnâs altun ve para getirirler bade’t-ta‘âm gelin ziyâfet salon veya odasına çıkarılarak büyük ve küçük ne kadar …. varsa cümlesinin elini öper. Ve hediyeleri kabzına me’mûr kadın üzerine bir tepsi kor evvela oğlan tarafı sonra kız tarafı yekdiğerine müsâbaka idercesine hediyelerini o tepsiye bırakırlar. Ne cem‘ oldu ise hiçbir şeye sarf olunmaksızın geline t‘akdim veya zînet altını yapdırmak üzere hıfz iderler. Ta‘zîyelere ‘amelince vefiyâtın vukû‘u gününden itibaren ta‘ziye üç gündür. Ta‘ziyeye oturan uzak ve yakından gelenlere mahsûs kazganlar kurulur. Ta‘âmlar pişirilir. Yemek yedirilir. Kadınlardan ta‘ziyeye gelenler mevtânın muhâtını, terâcim-i ahvâlını kemâl-ı tesirle ve oldukca …… kelimât ile söylerler. Cemiyyetde bulunanların umûmunu birden ağlamağa mecbûr bırakırlar. Cemiyyette bulunup ağlamayanları ta‘kîb ve hissizlikle ithâm iderler. bu ‘aded

Sayfa: 24

yalnız kadınlara mahsûstur. Erkeklerde yoktur. Müslüman ahâliHânefî mezhebine ve Türk ırkına mensub olub Türkçe tekellüm ider. Din ve miliyetlerine merbûtiyetleri ciddidir. İ‘tiyâdâd ve i‘tikâdâd-ı sakîmeleri yoktur. Döğer, divarcı, kunduracı, yemenici, çilingir, demirci, kalaycı, kasab, debbağ, tülbend etmekci gibi her nev‘ zanâ‘at sahibi bulunur. Kasaba ahâlisinden çiftci yok denecek derecede azdır. Ahâli …. çalışkan ve

fâide-i iktisâda riâyâtkârdır. Bu gayret ve mesâ‘i sayesinde senkistân olan bu kasaba da bağ ve bağçe ve her nev‘ meyve yetiştirmişlerdir. Târîhi harâbesi, dükkânı, hânı, hamamı vardır. Kasabaya bir sâ‘at mesâfede bulunan Şartı Karyesinde kale harâbeleri varsa da târîhi yoktur. Kasabada ‘200’ dükkân dört ahur ve misâfirhâneli sekiz hân iki hamam vardır.

23-Zirâ‘at-: Egin mevki‘i i‘tibâriyle zirâ‘at memleketi değildir. Sanâyi ve ticâret memleketidir. Gerçi el-yevm bu ciheti te’mîn ves‘âiti mevcûd fakat gerek mebzûliyet ve gerek meyl-i tabi‘iyyesiyle üzerinde ve horagetirilecek her türlü hidmete ‘amâde müthîş sedâsıyla feryâd iden Kadıgölü deresinin birgün gelir de feryâdı gûş-ı hakîkate alınırsa iki kilo metro mesafeden ‘ibâret olan mecrâsı üzerinde fabrikalar vücûda getirülür. Ve Sivas Mamuratülaziz demiryolu proje vechiyle Eğin’den geçirilürse Anadolu’nun İsviçresi olur. Buğday zer‘ olunur. Bu da ‘2500’ dönümden ibaret olan Eğin arazisinin keyl-i İstanbulu 750 dönümüne buğday ekilir. Arpa, nohud, soğan, mercimek, fasulye, kabak, sebzenin envâ‘i yetişir ve patatesde ekilürse de o derece mebzû değildir.

24-Eşcâr-:Eğin dağları kayak ve ormanıda olmadığından eşcâr-ı müsmire ve gayr-i müsmireden ihtitâb olunur. Bunlardan her nev‘eşcâr-ı müsmire vardır. ekseriyeti dut teşkîl eder. Eğin’in dutu heryerde meşhurdur.

25-Hayvânât-: koyun, keçi, sığır, bargir, ester, merkeb, beslenür. Dağlı olduğundan diğer hayvanat dayanamadığından en çok keçi beslenir. ve yük içün katır da çok bulunur.

26-Zena‘at-: alapeynir, ve yoğurtnefis yağlar ihtiyâc-ı mahalliye kafi derecede hasıl olur. Kemerkâb nâm karyede gülyağları şâyân-ı zikirdir. Burada sanâyi-i zirâ‘iye yoktur. Eğin’de müte‘addid halı tezgahları olup ……. idilen halıların tarz-ı……ve gerek metânet ve nefâsedi i‘tibâriyle zena‘at-ı mezkûre bir mevki‘-i müntâz ihrâz itmiştir. seferberlikten evvel Amerika’ya kadar sevk olunm‘akda idi. Kumandiyed usûlunde bir de şirket vardır. Bunun menfa‘âtine yirmi ‘aded desdgâhda yirmi ‘aded halı ……. idilmekdedir. Pamukdan her nev‘ kumaş …… mahsûs desdgâh mevcûddur. Pamuk mensucâtı için bir şirket teşekkül itmiş mezkûr Kadıgölü üzerinde ‘12’ ‘aded değirmen vardır.

27-Ticâret-: ticaretsenevisi ‘7000’ lira kıymetindedir. İhrâc ittikleri kuru dut ham ipek sarı sahtiyân ‘ibâretdir. Dut ‘500’ lira kıymetinde olub Erzincan Sivas Dersa‘ade’de ham ipek ‘1000’ lira kıymetinde Halep Trabzon Vilâyetlerine ‘5500’ lira kıymetindeki sahtiyân Tunus ve Marsilya’ya ihrâc idilir. İthâlât altı yedi bin lira olub Haleb’den kısmen Samsun Giresun tarîkiyle Dersa‘aded’den de hubûbât Sivas’dan celb edilmekedir.

Sayfa: 25

Nisanın yirmi altıncı Cum‘a irtesi günü Eğin’in karşı mahalle mektebine

muvâselet ittim. teftîşât ve tedkîkatım ber-vech-i âtîdir.

1- Mekteb binâsı-: nâm fevkânî, bir dershâneli dört sene evvel inşâ idilmiş olub şimdilik yenidir. Sulhün ‘‘akdini müte‘âkib virilecek plan dâiresinde muntazâm bir mektebin inşâsı bir bağçenin tedâriki hey’et-i ihtiyâriye te’mîn itmiştir.

2- Levâzım-ı dersiye-: levâzım-ı dersiyeden pekçok noksânları varsa da defteri alınarak ma‘ârifmüdîriyyetine takdîm idilmiştir. Müfettişin gönderdiği defter mûcebince nevâkısın ikmâl ve irsâli kılınmıştır.

3- Mu‘âmelât-ı hesâbiye-: hesâba ‘âid gerçi bir şey yoksa da kuyûdu oldukça muntazamdır.

4- Mektebin kütübhâne ve müzesi-: ma‘ârifden gönderilen kitâbları hüsn-i muhâfaza itmiş müze hiç tedârik idemediğinden tedâriki tenbîh olunmuştur.

5- defter ve harita tutmamış, ve tanzîm itmediğinden bunların tehîyye ve ihzârı tavsîye olunmuştur.

6- İhsâiyât cetveli-: yoktur. Esbâbı kağıdı defteri fikdânı ve evliyâ-yı etfâlin ekseriyyetle taht-ı silâhda bulunmalarından iane verilememesidir. Behe-mehâl tedâriki tenbîh olunmuşdur.

7- Mu‘allim-: otuz iki yaşında evli üç yüz kuruş ma‘âşlı ve Ankara Darü’l mu‘allimininin ikinci senesinden mezûn olan bura mu‘allime İbrahim Edhem Efendi halk arasında mazhar-ı takdîrdir.

8- Mu‘allimin mektebe i‘tinâsı-: binânın nezâfetine ihtimâm göstermiştir.

9- Mu‘allimin talebeye i‘tinâsı-: talebenin nezâfetine o kadar dikkat itmemiş olmalı ki tırnakları fevka’l-‘âde uzamış ve kesilememiş bir iki talebe görerek tırnaklarını kesmek üzere derhal hânelerine gönderilmiş ve mu‘allimin nazar-ı dikkati bu noktâya celb idilerek tekrârına meydan verilmemesi tenbîh olunmuştur.

10- Mu‘allimin levâzım-ı dersiyeye i‘tinâsı-: levâzım-ı dersiyeyi hüsn-i muhâfaza itmiş isede nevâkısın ikmâline teşebbüsâtı görülemediğinden meknûz olan gayreti gıcıklanmış (?) ve irâe-i tarîk idilmiştir.

11- Mu‘allimin tedrîsâta i‘tinâsı-: esas mu‘allimi ‘asker olub mekteb iki sene kadar ta‘tîl idildiğinden yeni açılacak ekserisinin elinde kitâbı bulunmamak husûslarından nâşî tedrîsât Kur‘ân-ı kerîm, ilmühal kır‘âit, imlâ, yazı, resim derslerine inhisâr itmiş bu derslerde eser-i muvaffâkiyet gösterebilmişdir.

12- Mu‘allimin usûl-i tedrîsiye i‘tinâsı-: mu‘allim usûl-i tedrîsiye âşinâ ve vazîfesinin ‘âşıkıdır. Ma‘ârif müdîri bey tarafından irâe idilen usûlü tatbîk itmiş mu‘allim de vesâyâyı ahz ve telakki idecek istimdât ve kâbiliyet de mevcûddur.

13- Mu‘allimin muhâfaza-i haysiyete i‘tinâsı-: fevka’l-‘âdedir.

14- Hey’et-i ihtiyâriyenin ma‘ârife hidmeti-: mecbûriyet-i tahsîliyeyi

tatbîkidememişlerdir. Gerçi hey'et-i ihtiyâri bu husûsda sarf-ı mesâ'iden geri durmamışlarsa da hükûmet-i mahalliyi kendilerine zâhir bulamadıklarından meyyûs olmuşlardır.

15- Mu'allimin terekkiyâta 'âid mutâlatı-: hıfzı's-sıhhaya …. bulunmayan bura milletinin müceddîden inşâsını ve kendisi Çemişgezek Hori mu'allimi iken Ekradınhücûmuna karşı buraya kadar firâr iden ma'âş-ı asliyesiyle ifâ-yı vazîfe iden mu'allim efendi bu karyeye naklini 'arzu idiyor. Bu 'arzusu ma'ârif müdîriyet-i 'aliyyesince muvâfık-ı nefsül emr görülürse tavassut ve tervîc idileceği cevâbı verilmiştir. Tahvâl-i me'mûriyeti icrâ idilmiştir.

16- Mu'allimin şahsına 'âid mer'iyât ve mutâlibi-: zamm-ı ma'âş'arzu idiyorsa da tatbîkâta devâm idüb ehliyetnâme almadıkça bu cihetin mümkin olamayacağı söylenilmiş ve bu sene tatbîkâta behe-mehâl devâm etmesi tenbîh olunmuştur. Mu'allimlerin 'umûr-ı teftîşiyede istihdâmı hakkında vürûd iden emr üzerine bu sene eyyâm-ı ta'tîliyede ders açılamamıştır.

Sayfa: 26

17- Mu'allimin hey'et-i ihtiyâre hakkında şikâyâtı-: yokdur.

18- Mu'allimin köylünün ıslâh-ı hâline müte'allik ne gibi teşebbüsât ı :Cum'a günleri câmi' de ahlaki nesâyîhde bulunmak ve akşamları toplandıkları mahalde yine Türklüğe vatana, millete 'âid nush vepend iderek halkda bir intibâh vücûda getirmeye çalışmış mesâ'isi müsemmer olmuştur.

19- Gece ve cum'a mektebi-: yoktur.

20-Mekâtib-i husûsiye-: yoktur.

21- Köy'ün mevki'-i idâresi ve tabi'iyesi-: şimalinde Koçan, garbında Yazıbaşı, cenubunda Kırkgöz dağı olan ve Koçan dağının eteğinde kâ'in bulunan bu karye EğinKazâsına merbûtdur. Merkez kazâya yirmi iki kilo ba'dında havası gâyet sağlam ve latîf iklimi mu'tedîl suları berrâk ve lezîzdir. Karyenin bir buçuk sâ'at şarkında cereyân iden Fırat nehrinin kenarında kazâyı vilâyete rabt iden bir şose geçmektedir.

22- Köy'ün mevki'-i medeniyesi-: evleri 'umûmiyetle kargir şerâ'it-i sıhhîyeyi hâiz-serde sokakları inişli ve yokuşlu olmağla beraber gayet dar i'vicâclı bir câmi' altı çeşme ve müte'addid menba' suları vardır. Câmi'nin kapusu üzerinde …. idilecek yazı yoktur. Kendileri Türkçe tekellüm ider Hânefi'ül-mezheb din ve milliyetlerine merbûtiyetleri fevka'l-'âdedir. Panayırı, dükkân, hamamı, hân ve kahvesi yoktur. Ahâlisi gayet çalışkan ve …. . dır.

23- Zirâ'at-:bu karyenin bulunduğu mahal arızalı ve dağlı olduğundan bir dönümlük bile tarlası yoktur. Taşları döğerleyübüzerlerine hâricden toprak koyarak yaptıkları bağceler gayet …. . ve meyveleri müte'addid ve lezîzdir. Bu bağçelikler

aralarında kendi yiyecekleri nisbetinde sebze yetiştirirler.

24-Eşcâr-:dut, elma, erik, ceviz, badem, üzümden ‘ibâreddir kırk lira kadar kuru dut ihrâc ider. Bütün levâzımı Eğin’den, Arabkir’den, Harput’dan bazıları İstanbul’dan celb iderler. Kışlık odunu eşcâr-ı müsmire ve gayr-ı müsmire ile hâric köylerden tedârik iderler.

25-Hayvânât-: inek, keçi ba‘zende merkeb bulunur.

26-Zena‘at-: Zena‘at nâmıyla bir şey yoktur. ahâlisi ekseriyyetle diyâr-ı gurbete gidip orada kazândıkları parayı memleketlerinde yerler üç değirmeni vardır.

27-Ticâret-: dutu köylere ihrac ider. bütün malzemelerini Eğin’den Arabkir’den istanbul’dan getirirler.

Nisanın yirmiyedinci penç şenbe Eğin’in Ergü Karyesine muvasalat ittim teftîşât ve tedkîkâtım ber-vech-i âtîdir.

1-Mekteb binâsı-: bir dershâne ve bir de mu‘allim odasını hâvî kargir fevkânî taban ve tavanı tahtalı pencereleri camlıdır. Bu binâ esasen mekteb olarak yapılmamıştır. Emvâl-i metrûkeden olup mektebe elverişli ise de fakat Ermenilerin tehcîrinden sonra binâya layıkıyla bakılmadığından ve bu senede ta‘mîr idilmezse yıkılacağından her halde muhtâc-ı ta‘mîrdir. Bagcesi var veköy bagcelerine nisbetle iyidir. Berâ-yı ta‘mîr iki bin kuruşluk havale virdirilmiştir.

2-Levâzım-ı dersiye-: lavazım-ı dersiyenin ekserisi mevcûd olub olmayanların tedârik ve ihzârı tenbîh olunmuşdur.

3-Mu‘âmelât-ı hesâbiye-: muamelat-ı hesâbiyesinde göze çarpacak nevâkısı irâe idilmiş ve kuyûd-ı hesâbiyenin muntazâm tutulması vesâyâsı icrâ kılınmıştır.

Sayfa: 27

4-Mektebin kütübhâne ve müzesi-: kütüphâne henüz ve müze getirilmemiş fakat nezâretden gönderilen ketb ve risâil hüsn-i muhâfaza olunmuştur. Müze ihzâr idilmediğinden müze teşkili ve hemen müzeye ‘âid levâzımın tedâriki tenbîh olunmuştur.

5-Mektebin bulunduğu mahall-i ahâlisince müsta‘mel ve yalnız o mahale mahsûs Türkçe lügatler ile medlûllerini ve halkıyâne dâir ma‘lûmat-ı kâfîyeyi tanzîm bir defterin ve o kasaba veya Köy’ün mevki‘-i ile hudûdunu irâe ider. Bir haritanın mektebde bulundurulmasına i‘tinâ idilecektir-:tutmamış ve yapmamıştır.

6-İhsâiyât-: kâğıdın fikdânından nâşî yalnız yoklama ketebe , demirbaş eşyâ tutmuş defâtir-i sâireyi tutamamıştır.

7-Mu‘allim-: otuz yaşında üç yüz kuruş ma‘âşlı, evli, medreseden mezûn yedi senelik mu‘allim olan bu efendi halk arasında mazhar-ı hürmet ve şâyân ı ‘itimâddır. En …. . mu‘allimlerimizdendir.

8-Mu‘allimin mektebe i‘tinâsı-: binânın mekteb-i ittihazı târîhinden nezâfet ve

tahârete ihtimâm itmiş kat‘iyyen lakaydı göstermemişdir.

9-Mu‘allimin talebeye i‘tinâsı-: talebenin nezâfetine terbîye-i diniye ve bedeniyesine layıkı vechile i‘tinâ göstermiş ve talebeyi hâl-i tabi‘iyyesine bırakmamıştır.

10-Mu‘allimin levâzım-ı dersiyeye i‘tinâsı-: mevcûd levâzım-ı dersiyeyi hüsn-i muhâfaza itmiş ve noksânlarının ikmâli içün gerek karyesi hey’et-i ihtiyâriyesi ve gerekse mensub olduğu kazâ hükûmetince vukû‘bulan teşebbüsât-ı vataniyesi akîm kalmıştır.

11-Mu‘allimin tedrîsâta i‘tinâsı-: programı tatbîk itmiş fakat elifbatedrîsâtını layıkıyla öğredememiş dürûs-ı sâireden nisbeten ifâza-i ma‘lûmât ittirebilmişdir.

12-Mu‘allimin usûl-i tedrîsiye i‘tinâsı-: mu‘allimusûl-ı tedrîsiye âşinâvazîfesinin ‘âşıkıdır. Kendisi münevver fikirli ve efkâr-ı cedîde ve cedîde-i erbâbdır. Ma‘ârif müdîri beğin usûl-ı tedrîsiye ‘âid irâe ittiği tarîk ve vesâyâya tavassul itmişdir.

13-Mu‘allimin muhâfaza-i haysiyete i‘tinâsı-: muhâfaza-i haysiyete fevka’l-‘âde i‘tinâ itmiştir.

14-Hey’et-i ihtiyâriyenin ma‘ârife hidmeti-: karye gittiğim vakit hey’et-i ihtiyâriyeyi celb ve lâzım gelen vesâyâ ve vazîfelerini tebliğ için birkaç defa haber gönderdiğim halde birisini olsun getiremedim. Hey’et-i ihtiyâriye tekâlif ve i‘ânenin tarh ve tahsîlinden bıkmış usanmış olduklarından kendi kendilerini ma‘zûl add ittikleri halde yine hükûmetden tahlîs-i garibân idemediklerinden nâşî vazîfelerinde lakaydâne hareket idiyorlar. Mâ-hazâ bunların ma‘ârife hiçbir hidmedleri meshûk değildir.

15-Mu‘allimin terekkiyâta ‘âid mutâlatı-: mektebin ta‘mîri ve fukara-yı etfâle levâzım-ı dersiyenin meccânen tevzi‘i, bir mikdar mesarif-imutasarrıfanın itası, bir bevvâb tahsîsâtının ihsânı istihdâmından i‘bâreddir. Mektebin muhtâc-ı ta‘mîr sicilleri azdır. Fukarayu’l-etfâl meccanen kitâb verilmek için 334 senesi büdcesine tahsîsât vaz‘ olunacaktır.

16-Mu‘allimin şahsına ‘âid mer‘iyât i-: tezyid-i ma‘âşını, Çemizgezek karyelerinden birine naklini, iddi‘â ve istirhâm idiyor. tatbîkâta devâm idib ehliyetnâme almadıkca tezyîd-i ma‘âş kâbil olamayacağı Çemizgezek karyesinden yerine nakli ma‘ârif müdîriyetine tasvîb buyurulursa tavassud idileceği cevâbı verilmişdir. Ahâlinin taleb ve temennisi üzerine mahal-i me’mûriyetinde ibkâ idilmişdir.

17-Mu‘allimin hey’et-i ihtiyâre hakkında şikâyâtı-: sinn-i tahsîlde bulunan etfâl mektebe devâmları husûsunda evliyâ-ı etfâli icbâr ve hükûmet-i mahalliyeye ihbâr itmediklerinden dolayı vazîfe na-şinâslık ittiklerini söylüyorsa da hey’et-i ihtiyâriye-i def‘atle gönderilen haberi gûş-ı kabûllerine alarak gelmediklerinden hâl-i mes’ele idilememiştir.

Sayfa: 28

18-Mu‘allimin köylünün ıslâh-ı hâline müte‘allik ne gibi teşebbüsât ve te’sîrâtı

olmuşdur-: mu‘allim feslidir nesâyihi o kadar müsemmer olmuyorsa da çocuğunu mektebe göndermiş evliyâ-yı etfâlle dâima mücâdelede bulunmakdadır.

19-Gece ve cum‘a mektebi-: yoktur.

20-Mekâtib-i husûsiye-: yoktur.

21-Köy’ün mevki‘-i idâresi ve tabi‘iyesi-: Mamuratülaziz livâsına mülhâk Eğin Kazâsına muzâf Ergü mahallesi olub merkez kazâya yarım sâ‘at mesâfede bir dağın eteğinde kâ’in su ve havası gayet latîf ve iklimi mu‘tedildir. Keyifsizlik hemen yok gibidir. Ba‘zı sene birer ikişer çocuklarda gözağrısı bulunur.

22-Köy’ün mevki‘-i medeniyesi-: evleri kısmen kargir kısmen ahşap fevkânî şer‘âid-i sıhhîyeyi hâiz sokakları yerli taşlarla döşenmiş oldukça geniş isede mevki‘inin dağ eteği olmasından dolayı i‘vicâclı ve yokuş inişlidir. Bir tek câmi‘leri olub me‘âbidi yokdur. Hânefi mezhebine salik Türk ve Türkçe tekkellüm ider din ve milliyetlerine merbûtiyetleri kavîdir. Arâzisi olmadığından dolayı ahâlisi ‘umûmiyetle diyâr-ı gurbete gider. orada kazândıkları parayı memleketlerine getirerek yerler. Memalik-i Osmaniye’nin her vilâyetine giden bu ahâli orada gördükleri alafrangalığı köylerine asla sokmamış köyde bulundukları bâkir-i ahlâkı memalik-i sâirede muhâfaza idilerek o ahlakla köye ‘avdet itmişlerdir. gâyet çalışkan ……. . fa‘âl adamlardır. Dükkânı, hânı, hamamı yoktur.

23-Zirâ‘at-:tarla olmadığından burada zirâ‘at yoktur.

24-Eşcâr-:dut, erik, badem, üzüm ağaçları çok ve tuttuğu sene mebzûdur. Eşcâr-ı müsmire ile gayr-i müsmireden ihtitâb olunur.

25-Hayvânât-: koyun, inek, keçi, at, merkebden ‘ibâreddir.

26-Zena‘at-: usûl-i ‘atîke üzere peynir yapmağı bilirlerse de gül suyu ve gülyağı yapmak bilmezler.

27-Ticâret-: Arabkir, Keban kasaba ve köylerine dut ihrâc ider. Ve bütün malzemelerini Eğin’den, Arabkir’den, Harput’dan, Halep’den, İstanbul’dan celb ve tedârik iderler.

Nisanın 29 uncu Cum‘a irtesi günü Ağın Kasabasına muvâselet ittim tedkîkât ve teftîşâtım ber-vech-i âtîdir

1-Mekteb binâsı-: zükûr mekteb binâsı emvâl-i metrûkeden beş dershâneli ise de üçünün nevâkısı henüz ikmâl idilemediğinden yalnız iki dershâne vardır. Bu üç koğuşun ikmâl-i inşâası için hükûmet-i mahalliye ile müzâkere ve müdâvelede bulundum. Seferberlik devâmı müddetinde ahâliden i‘âne cem‘ ve celbi mümkin olamayacağından ya ma‘ârifin inşâat tahsîsâtından üç bin kuruş kadar bir meblağın verilmesi veyahud sulhün ‘akdine ta‘lîk idilmesi iktizâ ider diniliyor. Tahsîsât verilmiş ise de usta ve levâzım tedârik idilemediğinden ikmâl ve inşâatına muvâffakiyet hâsıl olamamışdır. Vilâyetin

emri üzerine bağçenin nısfı ma‘ârife terk olunmuşdur. Bagçesi varsa da o nisbet de vâsıh değildir. Önünde yine emvâl-i metrûkeye ‘âid oldukça geniş bir ‘arsası olub mektebin olması lâzım gelen bu ‘arsayı telgraf me’mûrunun hükûmeti bi’l-iğfâl telgrafhânenâmına mübâya‘a itmesi ve mu‘allimlerin de meseleden ma‘ârifdâiresini haberdâr itmemeleri yüzünden mesele uzun boylu keşmekeş intâc itmiş ve mütâlât-ı acîzânemi hâvî tahrîratla keyfiyet-i ma‘ârif müdîrriyet-i ‘aliyyesine ‘arz idilmiştir. İnâs mektebi i‘âne-i ahâli ile yapılmış nîm fevkânî

Sayfa: 29

geniş bir koğuşla bir de mu‘allim odasını hâvîdir. Taban ve tavanı tahtalı pencereleri camlı isede sakfı alçaktırşimdilik ta‘mîre muhtaç değildir

2-Levâzım-ı dersiye-: zükûr mektebinde levâzım-ı dersiyeden ehem olanları mevcûd olub nevâkısının ikmâline çalışılmakda inâs mektebinde bu levâzım pek noksân olduğundan dâire-i ma‘ârifde bulunanları gönderilmişdir.

3-Mu‘âmelât-ı hesâbiye-: mektebde kuyûd-ı hesâbiye muntazam tutulmamış ma‘ârif-i müteferrikânın sûret-i sarfını mübeyyin gerçi bir defter ibrâz idilmiş ise de alınan eşyâ mukâbilinde virilen meblâğın senetleri alınmamış kavl-i mücerride de kalmışdır. kuyûdatın bir esas metin …… için lâzım gelen numûnesi irâe idilmiştir.

4-Mektebin kütübhâne ve müzesi-: nezâret-i celileden gönderilen keteb ve risâilin ‘umûmimevcûdsa da bunları bir iltizam dâiresinde bir mevki‘-i mahsûsa vaz‘ ittirilmemiş rast gelen mahale konulmuşdur demirbaş eşyâdan madud-ı ziyâ‘ından şiddetle mes’ûl olacak bu gibi risâilin hüsn-imuhâfazasına mahsûs bir kütüphenenin derhâl ihzârı esbâbına teşebbüs olunması ve ta‘lîmâtnâmesine tevfikân vücûduna şiddetle ‘arz-ı ihtiyâc görünen müzenin hemen teşkîline bezl-i akdem ve ihtimâm-ı tâm idilmesi ve bunun tevâid-i la-tahzası mu‘allimine tevhîl ve tenbîh olunmuştur.

5-Mektebin bulunduğu mahall-i ahâlisince müsta‘mel ve yalnız o mahale mahsûsTürkçe lügatlerle medlûllerini ve halkıyane dâir ma‘lûmât-ı kâfiyeyi muhtevî muntazam bir defterin ve o kasaba veya Köy’ün mevki‘i ve hudûdunu irâe ider bir haritanın bulundurulmasına i‘tinâ idecektir. -:böyle bir defter ve harita tutulmadığından bu husûsa dâir lâzım gelen vesâyâ icrâ kılınmıştır.

6-İhsâiyât-: ihsâiyât cetvellerini ne zükûr ne inâs mekteblerinde hiç tutmamış olduklarından ta‘lîmâtnâmedeki ihsâiyât numûnesi mu‘allimine gösterilerek ikinci teftîşe kadar bu nevâkıs ikmâl idilmezse teczîyelerine tavassut ideceğim teblîğ olunmuşdur.

7-Mu‘allim ve mu‘allime :baş mu‘allim vekîli Vehbi Efendi on sekiz yaşında mülgâ rüştiye mezûnu olub halk arasında …. . ve meziyeti yoktur. Bu kasaba ahâlisi fevka’l-‘âde muta‘assıb olduğundan ve mu‘allim-i mûmâ-ileyhde vazîfe-i resmiyesinin gayri sâ‘atlerde kendi evinde keman çaldığından mazhar-ıhürmet olamamış ‘umûminin

bâ‘is-i nefreti olmuştur. Mu‘allimlikden çekilmişdir. İkinci mu‘allim vekili olan Mehmet Efendi Sultaninin on birinci sınıfından mezûn olup on yedi yaşında bekâr bir senelik mu‘allimdir. Mu‘allim-i sâlis Fehmi Efendi Elaziz Darü’l-mu‘alliminin dördüncü senesinden mezûn bekar, dört yüz guruş ma‘âşı üç senelik mu‘allim olup halk arasında mazhar-ı hürmet ve ‘itimâddır. Mu‘allim-i râbi‘Midhat Efendi otuz dokuz yaşında evli, üç yüz kuruş ma‘âşlı ‘atîk ehliyetnâmeli halkın hüsn-i zan ve ‘itimâdına mazhar olmuş bir zâdtır. Mu‘allim-i hâmis Ömer Efendi üç senelik Elaziz Darü’l-mu‘allimininden mezûn olur kendisi evli 250 kuruş ma‘âşlı halk arasında mazhar-ı hürmet ve ‘itimâddır. Başmu‘allim vekili Vehbi Efendiye ne evinde ne de …. . mahallerinde keman çalmaması tenbîh olunmuşdur. Mu‘allime Seniha Hanım otuz aşında evli Diyârbekir inâsından mezûn yüz elli kuruş ma‘âşlı halk arasında mazhar-ı hürmettir.

8- Mu‘allimin mektebe i‘tinâsı-: binâ emvâl-i metrûkeden olub bunu Ermeniler esasen mekteb olarak inşâ ittiklerinden hıfzı’s-sıhhaya muvâfık ve mu‘alliminde binânın muhâfazasına karşı i‘tinâ-yı mahsûs gösterilmişlerdir.

9- Mu‘allim ve mu‘allime nintalebeye i‘tinâsı-: bu kasabada fakr u zarûret son dereceyi bulmuş başında sağlam fesi, ayağında yamasız yemenisi , üstünde parçasız entarisi olmayan talebe ve talebât pekazdır. Ve ekseriyyesi zir‘a cocuğu olup dersden iğtinâm ittikleri boş defterlerini zirâ‘ata vesâir meşgûliyetle geçirdiklerinden, sabunda bulamadıklarından nâşînezâfet ve cehiyyeleri lâyıkı derece de değildir. Terbîye-i diniyye ve bedeniyyelerine evsat derecede ihtimâm çevik ve fa‘âl olmalarına ikdâmidilmişdir.

Sayfa: 30

10- Mu‘allim ve mu‘allimenin levâzım-ı dersiyeye i‘tinâsı-: zükûr ve inâs mekteblerinde mevcûdlevâzım-ı dersiye-i hüsn-i muhâfaza itmişler ve noksânlarının ikmâline teşebbüs itmemişlerdir.

11- Mu‘allimin ve mu‘allimenintedrîsâta i‘tinâsı-: zükûr mektebinde programı tatbîk Kur‘ân-ı kerîm , ‘ulûm-ı diniye, kır‘âit-i imlâ derslerinde ifâza-i ma‘lûmât itmişlersede memalik-i Osmaniyenin değil bulunduğu karyenin mümkün mertebe haritasını millet-i Osmaniyeye …. bırakın Yavuz ve Fatihlerin eyyâm-ı saltanatlarındaki vikâyı-ı mühimmeden , …. imal-i erba‘ayı câmi‘ bist-i burhan su’âlinden bir tarlanın ihzâr ve sûret-i zirâ‘atinden, mahsulünün kemâle irüb cem‘inden talebeyi feyz-yâb idememişlerdir. İnâs mektebi yeni küşâd idildiğinden mebâdi-i dürûsu tatbîkitmiş …… liyâkat göstermişse de el işlerinde mahâret yoktur. Mu‘allimleri …. . edilmişdir.

12- Mu‘allimin ve mu‘allimenin usûl-i tedrîsiye i‘tinâsı-: mu‘allimlerden mu‘allim-i sâlis Fehmi, sâni vekili Mehmet, erba‘aı Midhat Efendilerin usûl-ı tedrîsiye vukûfları varsa da baş mu‘allim vekilinin hiç mu‘allim-i hâmisin de vasat derecede vukûfu vardır. Mu‘allime de oldukca vâkiftir.

13- Mu‘allim ve mu‘allimenin muhâfaza-i haysiyete i‘tinâsı-: baş mu‘allim vekilinden gayr-i ‘umûm-ı mu‘allim ve mu‘allime muhâfaza-i haysiyete i‘tinâ itmişler ve kendilerini namus… olarak tanıtmışlardır.

14- Hey’et-i ihtiyâriyenin ma‘ârife hidmeti-: mecbûriyet-i tahsîliye burada tatbîk idilememiş ve sulh idildikce tatbîk i kâbil olamayacağı hey’et-i ihtiyâriye ve hükûmet-i mahalliyenin cümle-i ifâdesinden anlaşılmışdır

15- Mu‘allimin terekkiyâta ‘âid mutâlatı:…. . talebenin kısm-ı küllîsi fakir olub kitâb ve âlât-ı tedrîsiye tedârikinden aciz olduklarından bunlara levâzım-ı tedrîsiyenin meccânen verilmesi, mektebin üç koğuşunun inşâatı ikmâl idilemediğinden devre-i evlânın her iki devrelerinin bir arada bulundurmak mecbûriyetinden nâşî esnâ-yı derste her üç mu‘allimin birlikde derse girmesinden tedrîsadda matlûb olan intizâm ve idâre-imuhâfaza idilemediğinden bir sâ‘at evvel üç koğuşu nevâkısının ikmâli fikr-i mutâla‘asında bulunmuşlardır. İnâs mu‘allimesi hiçbir mutâla‘a serd idememişdir.

16- Mu‘allim ve mu‘allimenin şahsına ‘âid mer‘iyât ve mutâlibi-: bu kasaba mektebinde mevcûd olan beş mu‘allim ve bir mu‘allimeden ‘umûmunun dörder, beşer ma‘âşı terâkimde kaldığından ve iş‘ârın gıllâsından fevka’l-‘âde zarûret ve sefâlete düçâr olduklarından dolayı sızlanmakda zamm-ı ma‘âşhusûsunu istirhâm itmektedirler. ma‘âşat müzâkemelerin te’dîye ve tesvîyesi içün ma‘ârif müdîrriyet-i ‘aliyyesinden nezâret-i celileye, vilâyete de keyfiyet ‘arz edildiği gibi merkeze takdîm idilmiş ve ta‘kîb olunmakda bulunulduğu, zamm-ı ma‘âşa istihkâkı olanların da istirhâmlarına hâcet kalmaksızın dâire-i ma‘ârifde mevcûd ketebelerine bi’l-mürâca‘a istihkâkları bahş olunacağı cevâbı verilmişdir. Bu vilayet muhasebe-i husûsiyesinde ki rehâvet ve lâkaydı hiçbir vilâyetde yoktur. Zann ediyorum. Teşebbüsât-ı vakı‘âm ta‘cîzât derecesine varıyor. Fakat lakaydı devam idüb gidiyor.

17- Mu‘allimin hey’et-i ihtiyâre hakkında şikâyâtı-: yoktur.

18- Mu‘allimin köylünün ıslâh-ı hâline müte‘allik ne gibi teşebbüsâtı olmuştur. Hiçbir teşebbüsleri görülmemişdir. Bu kasabada sakin ahâli iyiliği daima sarık ve sakallı da aramak ve onların irâe ittiği tarîk farz-ı muhâl olarak yanlışda olsa ‘amel itmek itiyâdında oluklarından fesliden bir şey beklemez ve söyledikleri söze sıhhat-i nazarıyla bakmazlar.

19- Gece ve cum‘a mektebi-: yoktur

20-Mekâtib-i husûsiye-: yoktur

21- Köy’ün mevki‘-i idâresi ve tabi‘iyesi-: Mamuratülaziz livâsına mülhâk Eğin Kazâsına muzâf Ağın Nahiyesi merkez vilayete 70 kilometro ve merkez kazâya keza 70 kilometro mesâfede olup bir derenin kenarında

Sayfa: 31

Vasati mâil üzerne mebnâdır. Havası mu‘tedil olub yol ve demiryolu yokdur. 353 hâne “1518” nüfûsdan ‘ibâretdir. Seferberlikden evvel nüfûsu tekessür itmekde olub seferberlik üzerine tevellüdâtı hâl-i tavakkufda bulunduğundan nüfûsu tenâkus itmekdedir. Bu kasabada en çok humma keyfsizliği hükm-fermâ olmakda ve köylü bu keyfsizşiğe karşı bâb-ı tevelleke sığınmak sûretiyle şifâ-yâb olmasına du‘â-hân olmakdadırlar.

22- Köy’ün mevki‘-i medeniyesi-: evleri ekseriyetle fevkânî ve şerâit-i sıhhîyeyi hâiz ba‘zı sokaları gemniş ise de dar ve i‘vicâclıdır. Bu kasabada biri minâreli ikisi minâresiz olmak üzere üç câmi‘-i şerîf vardır. İkisinin kapusu ve sâir mahallerinde levhaları yoksa da birisinin minâre taşında şu kıt‘a:

Vakfı sâhibine mübârek eyleyecek
İki cihânda yüzün eyleye ak
Sâhibü’l-hayrât direkli ‘âli
El-hâc Osman Ağa ibn-i Ahmed Bey
Hüve’l-bâkî 1173 yazılmışdır.

Her üç câmi‘-i şerîfin târîh-i ta‘mîri ve tavsî‘î 1310’dur. Bu kasabada muntazam bir de medrese vardır. Ve bu medresenin kapusu başındaki taşda şu kıt‘a:

Yapdı Sultan zamân-ı bendesi bu medreseyi
Fernâdan Ali Bey zât-ı mekârim-i meşreb
Ali Bey medresesi ile yâd olunur
Ma‘den-i ma‘rifet ve mekteb-i ‘irfân ve edeb
Çıkdı bir dânes bu mîrân-ı sühâvetde binâ
Bunda tahsîl olunur cümle ‘ilm-i sa‘î ile hep
1308 mahkûkdur

Kasabanın hâl-i ve şânıyla mütenâsib muntazam bir de hükûmet konağı vardır ki taşda şu kıt‘a yazılıdır.

Cenâb-ı hazret-i Abdulhamid Han’ın ki devrinde
‘inde’t-telhe dolub ‘âlem-i cihân ma‘mûra zâr oldu
Vilâyet valisi ba‘ni Enis Paşa ki mekârı
Ağın’da hükûmet konağı inşâsın emr itdi
Kazâ kaymakamı Mustafa Sabri Efendi hem
İdüb himmet-i binâ itdirdi bu dâr-ı dilârayı
Ebedî haramı tamâm oldukda bu târîh-i ……
Hükümdârân-ı ‘asra âşiyân bu segâh olub
Serîr-i saltanatında mazhar-ı lütf ala olsun
Ki her dem ve ins-i iltifât-ı pâdişâh oldun

Merâm-ı maksadı nâsa ki bir câ-yı trefâh olsun
Fürûğ-ı kevkeb ikbâl-i rüşdün endâz-ı şâh olsun
Mübârek iylesün Allah hem-şîre tebâh olsun
Bu yer dikiliş saray oldu ‘umûmen nev-penâh olsun
1310

Ziyâretgâhları yokdur. Çeşmeleri müte‘addid ve suları latîfdir. Bu kasabada meskûn ahâlinin ahlâkları sâf ve i‘tikâdları mükemmel ve mezheblerine merbûtiyetleri fevka’l-‘âdedir. Ahlâk ve i‘tikâdlarının sâf ve sağlam olmasından nâşîdir ki kadınlarında tesettür olmadığı rast geldikleri mevki‘de Köy’ün

Sayfa: 32

Erkekleriyle konuşdukları halde fenâlığa ve sû-i ahlâka dâir hiç fenâlık vâki‘ olduğu işidilmemişdir. Kendileri Türk ve Türkçe tekellüm idüb mezhebleri Hânefîdir. Bu kasabanın arâzisi mevcûdu kifâyet idemeyecek derecede az olmağla beraber fevka’l-‘âde kıyli olduğundan mahsûlât ihtiyâc-ı mahalliyi te’mîn idememekde bunun için erkekleri diyâr-ı ahâra gidüb ekserisi tatarlık ve kavâslık sûretleriyle te’mîn-i ma‘işiyet ider. Bu kasaba esâsen şimdiki mevkiûe bir sâ‘at mesâfede iki üç bin hâneden sekiz on bin nüfûsdan ‘ibâret iken bağceye gelüb gitmekden usanmış ve eskiden bulundukları ve şimdi harâbe olan eski kasabada Ermenilerden de cûrdâz gördüklerinden o kadabayı terke bağce evleri olan şimdiki mevki‘i ihyâya mecbûr olduklarını ve Ağın isminin de Ermenice Ağavir kelimesinden mu‘arreb olduğu ba‘zılarının yedinde mevcûd 75 senelik hüccetnâmelerden istilâl olunmakda ise de ba‘zıları da ağ in’den mu‘arreb olduğu rivâyet olunmakda şakk-ı sâni ‘akla daha ziyâde tevâffuk itmekdedir. Kırk kadar dükkânı üç hanı varsa da dükkânlardan beşi ma‘mûr diğerleri ile han harâbdır.

23- Zirâ‘at-: arpa buğday, mercimek, nohud, köşne, mısıri sebzenin envâ‘î bulunur. Usûl-i cedîde-i zirâ‘atdan hiç birisi girmemişdir.

24- Eşcâr-: kasabanın etrafında ormanlığı yokdur. Buraya iki buçuk sâ‘at mesâfede bulunan köylerden getirilen odunlar eşcâr-ı müsmire ve gayr-i müsmireden ihtitâb olunur. Eşcâr-ı müsmiresi badem, dut, ceviz, erik, nar, ayva, vişne üzümdür. Narı ve üzümü gâyet mebzûl ve meşhûr olub civârındaki Eğin, Arabkir, Keban, Çemişgezek kazâ ve karyelerine ihrâc itdikden sonra ihtiyâc-ı mahalliyi de baliğân mâ-baliğ idâre ider. Bu kasaba ahâlisinin te’mîn-i ma‘işetine hâdim vâsıta-i bigâne üzüm ile nar olduğu ve buradaki üzümün bir sene kadar çürümeksizin kaldığı pek çok kerre görülmüş ve yenilmişdir.

25- Hayvânât-: öküz, inek, koyun, keçi, merkeb bulunur. Merkebe biner yük taşır. Diğerlerinin südünden, yağından, yoğurdundan, etinden, kuzu ve oğlağından, postundan istifâde iderler.

26- Zena‘at-: peynir, gül suyu keten kenevir yapamazlar. Yalnız usûl-i ‘atîke üzere yağ i‘mâl iderler. Sanâyi‘-i zirâ‘iyeden hiç birisi bu kasabaya girmemişdir. Sanâyi‘-i sâireden erkeklerinin ba‘zıları yemenici, kunduracı, berber, terzi Zena‘atlarını bilirler. Ve ba‘zı kadınlarda bez dokurlar. Fabrikası yokdur. On iki dane un ve bulgur değirmeni vardır.

27- Ticâret-: kazândıkları meyveleri hârice ihrâc ve yiyecek zahîrelerini ve levâzım-ı sâirelerine varıncaya kadar hâricden idhâl iderler.

Nisanın otuzuncu Pazar günü Eğin’in Vahşen Köy’üne muvâsalet itdim teftîiât ve tedkîkâtım ber-vech-i âtîdir

1-Mekteb binâsı-: biri dershâne diğeri mu‘allim odası olmak üzere fevkânî iki odası vardır. Mekteb yenidir. Yalnız tabanı tahtasızdır. Pencereleri camlı ve mükemmeldir. Mu‘allim odasının sıvasıyla tabanının tahtası kalmışdır ki bunun da cüz’î üç dört yüz guruş mebalığla ikmâli kâbildir. Bağçesi mevcûd ihtiyâca kâfi ve bağçesinin içinde suyu da vardır.

Sayfa: 33

2-Levâzım-ı dersiye-: levâzım-ı dersiyeden tedrîsât-ı ibtidâi mecmû‘asının tam takımıyla sekiz ‘aded nebâtât levkası kat‘ît-ı hamse haritası, tedrîsât-ı ibtidâiye kânûnu, yoklama, ketebe ve demirbaş eşyâ defteri mevcûd ve talebenin yedlerinde levâzım-ı dersiye nâ-tamâm olub alması tenbîh olunmuşdur.

3-Mu‘âmelât-ı hesâbiye-: kuyûd-ı hesâbiyesi gayr-i muntazam olduğundan usûl-i defteriye tevfikân defter tutması tavsiye olunmuşdur.

4-Mektebin kütübhâne ve müzesi-: ma‘ârifden gönderilen risâil mevcûd olub bunların hüsn-i muhâfazasına i‘tinâ idilmiş ve nevâkısın ikmâli husûsuna mu‘allimin hidmeti sebkâtetmemişdir. Müze yokdur. Köy’ün mahsûlât-ı nebâtısından gerek bu köyde ve gerekse civâr kurâsında bulunacak ma‘denlerinden müze teşkîli husûsu mu‘allim efendiye tenbîh ve ahâlinin ileri gelenlerini celb iderek bu husûsda mu‘allim efendiye ma‘âdin odaları tavsiye idilmişdir.

5-Köy’ün ahâlisinceahâlisince müsta‘mel ve yalnız o mahale mahsûsTürkce lügatler medlûlleri için defter tutmamış, Köy’ün mevki‘ ve hudûdunu irâe ider bir harita tanzîm itmemişdir. Harita tanzîmine liyâkat ve kudreti yoksa da o köye mahsûs diğer kasaba ve köylerin gayr-i musta‘cel kelimâtın tahrîri için defter tutmağa hiçbir mahzûr olmadığından bu bâbdaki lâkaydı hareketinin ‘adem-i tekrarı teczîyesini mürâca‘at olunacağı mu‘allim efendiye tefhîm idilmişdir.

6-İhsâiyât-: ihsâiyât cedveli tutmamış mektebin mesârif-i mutasarrıfası olmasından ve yüz elli guruşdan ‘ibâret olan ma‘âşından bir şey artıramadığı gibi dört beş aydan beri ma‘âş da alamadığından ve ahâli fakr u zarûretde puyan olub bunlarda i‘âne

virecek kudreti ve liyâkat kalmadığından dolayı ihsâiyât ve sâir cedâvili tutmamış olduğunu makâm-ı emrâzda binâ itmekdedir.

7- Mu‘allim-: yirmi üç yaşında olan mu‘allim Süleyman Efendi Ağın rüşdiyesinden me’zûn yüzelli guruş ma‘âşlı sekiz senelik bir mu‘allimdir. Kendisi evvelâ halk arasında mazhar-ı hürmet ve i‘timâddır

8- Mu‘allimin mektebe i‘tinâsı-: binânın nezâfetine, tahâretine ihtimâm göstermişdir.

9- Mu‘allimin talebeye i‘tinâsı-: talebenin el ve yüzlerine elbise ve saçlarına i‘tinâ itmemişdir. Tırnakları kesilmemiş elleri yıkanmamışdır. Bunun için mu‘allimin nazar-ı dikkati celb idilmiş nezâfetden tevellüd idecek emrâz-ı mehleke ve sarbenin tahrîbâtı anladılmış fimâ-ba‘d her sabah yoklama icrâ-yı nezâfetine ri‘âyet itmemiş olan talebenin derhâl pederi evine i‘âdesi tenbîh olunmuşdur.

10- Mu‘allimin levâzım-ı dersiyeye i‘tinâsı-: mevcûd levâzım-ı dersiyeyi hüsn-i muhâfaza itmişse de noksânlarının ikmâli teşebbüsâtda bulunmamışdır.

11- Mu‘allimin tedrîsâta i‘tinâsı-: talebenin ellerinde Kur’ân-ı Kerîm bir iki ‘ilm u hâl kitâbından başka hiçbir şey yokdur. Pederlerinin taht-ı silâhda olmasından ve kendilerini:ve cenâh-ı sıhhâtine elân validelerinin de erzâk yevmiyelerini te’mîn idememelerinden nâşî kitâb parası topladılmamış bunun için kitâb alınamamışdır. Mu‘allim efendi yazdırmak not tutturmak sûretiyle tedrîs itmiş, talabın kısm-ı a‘zamı fakîr çocukları olduğundan çocuğun not tutacak kağıdı da yokdur.

12- Mu‘allimin usûl-i tedrîsiye i‘tinâsı-: mu‘allim usûl-i tedrîsiye âşinâdır. Ma‘ârif müdîriyet-i ‘aliyyesinden irâe idilen usûlü tatbîk idiyorsa da talebenin kitâbdan, kağıddan hülâsa edevât-ı tedrîsiyeden mahrûmiyetleri mektebde terakki arzu nisbetinde değildir.

13- Mu‘allimin muhâfaza-i haysiyete i‘tinâsı-: şeref ve haysiyetini muhâfaza itmişdir.

14- Hey’et-i ihtiyâriyenin ma‘ârife hidmeti-: mecbûriyet-i tahsîliye bu köyde hiç tatbîk idilmemiş ve sulh idilmedikce tatbîk idilmeyeceği anlaşılmış ve tabi‘i bulunmuşdur. Yüz kırk erkek yüz otuz beş kız çocuğu olub yirmi erkek çocuğu devâm idiyor. Küsûr erkek ve kız çocuğu devâm itmediğinden bunların te’mîn-i devâmı için hey’et-i ihtiyâriyeye tehdîd ve teşvîkiyle mahrûc ve sâyâde bulunmuş ve kendilerinin

Sayfa: 34

vazîfe-i kânûniyeleri telkîn idilmişdir.

15- Mu‘allimin terekkiyâta ‘âid mutâlibi-: çocuklara kitâb ve edevât-ı tedrîsiyenin meccânen verilmesi arzu ve meyyiden terakki ‘add idiyor.

16- Mu‘allimin şahsına ‘âid mer‘iyât ve mutâlibi-: sekiz senelik mu‘allim olub almakda bulunduğu yüz elli kuruşun adem-i kifayesinden naşi ma‘aşna zemaim icrâsını

istirham itmektedir. tatbikat-ı dersiyeye devam ve ehliyetname alırsa mesuli isaf olunacağı cevâbı verilmişdir.

17- Mu‘allimin hey’et-i ihtiyâre hakkında şikâyâtı-: yoktur.

18- Mu‘allimin köylünün ıslâh-ı hâline müte‘allik ne gibi teşebbüsât ve te’sîrâtı olmuşdur-: hiçbir tesebbüsü yoktur.

19- Gece ve cum‘a mektebi-: yokdur.

20-Mekâtib-i husûsiye-: yokdur.

21- Köy’ün mevki‘-i idâresi ve tabi‘iyesi-: Mamuratülaziz livâsına mülhak Eğin Kazâsına muzâf Ağın Nahiyesine merbût olan bu karye merkez kazâya altmış merkez nahiyeye bir kilometro mesafede olub pek cüz’î bir sath-ı mâil üzerinde ve Karadağın eteğindedir. Havası gayet güzel iklimi mu‘tedil yol demiryolu …. . değildir. Doksan üç hâne ve iki yüz otuz sekiz zükûr 208 inâsı olub seferberlikden evvel nüfûs tekessür itmekde iken şimdi nüfûs tenakus ve tevallüdâtı tevakkuf itmektedir. Sıtma, göz ağrısı hastalıkları olub sıtmaya mübtelâ olanlara badem yazup yedirmek Cum‘a günü hatîb mimbere çıktığı zaman …. . ilk okudub mesâbın koluna bağlamak bunlarla maraz def‘ olmazsa sıtma pınarına götürüp yıkamak bu da tesîr itmezse …. . mürâca‘at iderler. Göz ağrısı için de ipeği yağda kavurarak göz üzerine kor yahud kırmızı su dökerler.

22- Köy’ün mevki‘-i medeniyesi-: suyunun çokluğundan künâbe olarak ab-şin terkîbinden mu‘arreb olduğu rivâyet idilen Vahşin Karyesinin evleri ekseriyetle fevkânî ve şerâit-i sıhhıyeyi hâiz pek az sokakları geniş diğerleri dar ve i‘vicâclıdır. Bir cami‘-i şerîfi olub ‘1298’ târîhinde ta‘mîr idilmiştir. İnşâasına dâir târîhi yokdur. kapusu başında sebebü’l-binâ İsmail Hakkı yazılıdır. Suları gayet mükemmel olub kırk kadar menba‘ ve çeşmesi vardır bu köy ahâlisi Türkçe tekkellüm ider. Türk ve Hânefiü’l-mezheb din ve milliyetlerine merbûtiyedleri fevka’l-‘âdedir. paku neziyye i‘tikâda mâlikdirler yazın meşgûliyetleri zirâ‘atle kışın orta ortası ta‘bîr olunan biryere toplanup kahve sigara içer. Muhammediye siretü’n-nebi kitâbını okurlar panayırı, târîhi harabesi, şikâyetıı, hamamı yokdur

23- Zirâ‘at-:buğday, arpa, buy, mercimek, köşme, yazlık, pamuk zer‘ iderler. En çok buğday ekerler ki tahminen bin dönüm vardır. usûl-ı cedîde-i zirâ‘iyenin hiçbirisi girmemişdir.

24- Eşcâr-:dağlarında ormanı yokdur. Kışın odunu sığırların gübrelerinden tezek, eşcâr-ı müsmire ve gayr-i müsmireden tedârik iderler. Dut, zerdali, badem, armud, kiraz, ayva, nar bulunur. Karpuzunun lezzeti, soğanın büyük ve tatlılığı, mercimeğinin tez pişmesi ve reng-i letâfet bahşası her tarafça zibân-zert ve şöhret yapdır.

25- Hayvânât-: en çok besledikleri hayvan merkeb, öküz, inek, koyun, keçi , tavukdur. Merkeble yük taşır ve biner, öküzle çift sürerler. İneğin, koyun, keçinin

südünden, yağından, ayranından, …. . istifade iderler.

26-Zena‘at-: erkeklerinin zena‘at-ı zirâ‘, kadınları da erkeklere mu‘âvindir. Kadınlar çorab dokumak bilir ve yaparlar.

27-Ticâret-: mahsulat ihtiyâc-ı mahalliyi temin itmediğinden zahîrelerini ve levâzım-ı sâirelelerini Keban’dan, hatta vilâyetten celb iderler.

Sayfa: 35

Mayısın birinci Pazar ertesi günü Eğin’in İnçatı Köy’üne muvâselet ittim. Teftîşât ve tedkîkâtım ber-vechi-i âtîdir.

1-Mekteb binâsı-:iki dershâneli nîm fevkânî taban ve tavanı tahtalı , pencereleri camlı, müceddiden ve şerait-i sıhhîyeyi cami‘dir. Üç yüz yirmi yedi senesinde taşdan yapılmış bagcesi yok. Civarında bağçe ve arsa varsa da şimdilik ahâlinin almaga kudretleri olmadığından sulhün ‘akdinden sonra bagce tedârik ideceklerini kaviyyen va‘ad itmişlerdir.

2-Levâzım-ı dersiye-:levâzım-ı dersiyeden bazıları mevcûd olub mevcûd olmayanlrın tedârik-i için mu‘allim efendi teşebbüsât-ı lâzime ve ciddiye de bulunmuş ise de seferberlik dolayısıyla kâbil olamamıştır.

3-Mu‘âmelât-ı hesâbiye-:mektebin kuyûd-ı hesâbiyesi iyi olub nevâkısının ikmâl-i ve sûret-i muntazamada cereyân-ı için icâb iden tarz irâe idilmişdir.

4-Mektebin kütübhâne ve müzesi-:nezâret-i celîleden gönderilen ketebe ve risâil hüsn-i muhâfaza idilmiş ise de kütüphâne teşkil itmemiş olduklarından kütübhânenin behe-mahâl teşkîli tenbîh …. . ve zirâ‘at derslerinde talebeye irâe idilmek üzere ba‘zı ahcâr ve ma‘deniyâtla tehcîr itmiş maddiyeler topladılmış ise de parâkende bir sûrette bırakıldığından bunların intizâm dâiresinde cem‘-i lüzumu müzeye kalma husûsu tenbîh olunmuşdur.

5-Mektebin bulunduğu mahall-i ahâlisince müsta‘mel ve yalnız o mahale mahsûs Türkçe lügatler ile medlûllerini ve halkiyata dâir ma‘lûmât-ı kâfiyeyi muhtevî muntazam bir defterin ve o kasaba ve Köy’ün mevki‘i ile hududunu irâe ider bir haritanın mektebde bulundurulmasına i‘tinâ idecektir. Yokdur.

6-İhsâiyât-:İhsâiyât cetveli yapamış ketebe defterini ta‘limâtdaki numûnesine gayr-i muvâfık yaptığından ihtârât-ı lâzimede bulunulmuşdur.

7-Mu‘allim-:Mu‘allimi evvel dört beş ayı mütecâviz gözlerinden muzdarib olduğundan görülememiş. Mu‘allim-i sâni Mustafa Efendi yirmi iki yaşında Ağın rüstiyesinden mezun olunub altı senedir mu‘allimliğe intisâb iden evli ve yüz elli guruş ma‘âşı vardır. Kendisi halk arasında şâyân-ı hürmet ve i‘timâddır.

8-Mu‘allimin mektebe i‘tinâsı-:binanın nezâfetine, hıfzı’s-sıhha kavaidini ihtivâ itmesine ihtimâm itmişdir.

9- Mu‘allimin talebeye i‘tinâsı-:talebenin nezâfetine tahâretine lakaydi derecede ehemmiyet vermemiş ise de terbiye-i diniyye ve bedeniyye i‘tinâ göstermiş diğer husûsâta da dikkat itmesi tenbîh olunmuşdur.

10- Mu‘allimin levâzım-ı dersiyeye i‘tinâsı-:mevcûd levâzım-ı dersiyeyi hüsn-i muhâfaza itmiş noksanlarının ikmali husûsuna teşşebbüsâtı görülmemişdir.

11- Mu‘allimin tedrîsâta i‘tinâsı-:programı tatbîk itmiş ise de hesâb ve hendese sarf ve nahv derslerinden talebeye ifâza-i ma‘lûmât idememişdir.

12- Mu‘allimin usûl-i tedrîsiye i‘tinâsı-: mu‘allim usûl-ı tedrîsiye âşinâ ma‘ârif müdîri bey tarafından usûl-i tedrîsiye dâir gösterilen tarz tedrîs ve ta‘liki ahz ve telakkiye mu‘allim efendi kâbiliyetlidir.

13- Mu‘allimin muhâfaza-i haysiyete i‘tinâsı-:iyidir.

14- Hey’et-i ihtiyâriyenin ma‘ârife hidmeti-:mecbûriyet-i tahsîliye burada da tatbîk idilememiş ve seferberlik müddeti hitâm bulmadıkça idilmesinin imkânı mevcûd olamamışdır. Sinn-i tahsîlde yüz yirmi erkek yüz yirmisi kız çocuğu olup bunlardan otuz beş erkek devâm idiyor. Küsûrleri zirâ‘atle meşgûldürler.

15- Mu‘allimin terekkiyâta ‘âid-i mutâlatı -:çocuklara âlât ve edevât-ı tedrîsiyenin meccânen tevzî‘ini taleb idiyor.

Sayfa: 36

16- Mu‘allimin şahsına ‘âid mer‘iyât ve mutâlibi-: ma‘aşı az olub her üç sene de bir zamm icrâ idilmesi iktizâ iden ma‘aşına zamm icrâsını ve terâkimde kalan dört ma‘aşının tesviyesiyle zarûretden istihlâsını temenni ediyor. zamma kesb-i istihkâk daru’l-mu‘alliminden me‘zûn olmak veyahud tatbîkât-ı dersiyeye devâm idüb ehliyetnâme almağa mütevakkıfdır cevâbı verilmişdir.

17- Mu‘allimin hey’et-i ihtiyâre hakkında şikâyâtı-:yokdur.

18- Mu‘allimin köylünün ıslâh-ı hâline müte‘allik ne gibi teşebbüsât ve te’sîrâtı olmuşdur-: hiçbir teşebbüsâtı görülememişdir.

19- Gece ve cum‘a mektebi-:. yokdur.

20-Mekâtib-i husûsiye-:. yokdur.

21- Köy’ün mevki‘-i idâresi ve tabi‘iyesi-: Mamuratülaziz livâsına mülhak ve Eğin kazâsına muzâf İnçatı Nahiye merkezi olub merkez livâya seksen merkez kazâya kırk kilometro mesafede kâin olan bu Köy’ün suyunun yokluğundan……. olacak İnçatı denilmiş olduğu rivâyet olunmakda şarkında Haçındır tepesi garbında Türkmen dağı, şimalinde kale cenubu açıktır. Ve bir sath-ı mâil üzerinde kâin havası latîf iklimi mu‘tedîl yol demiryolu geçmiyor ’101’ hâne dört yüz onbir nüfûsu vardır. Seferberlikten evvel nüfûsu tezayüd idiyorsada seferberlik üzerine tenâküs ve tevellüdât tavaffuk itmekdedir. Sıtma ‘illeti çok olub solfanto alırlar.

22-Köy'ün mevki'-i medeniyesi-:evleri taşdan mamul fevkânî oldukca şerait-i sıhhîyeyihâiz sokakları dar dolanbaçlı ve pisdir. Bir tek cami'-i şerîf-i olub kapusunda şu

Cami-i ta'mîr-i tecdid itti müminler heman

Sa'i ve gayret eyleyenler bulalar huri cennet

Târîhi bin iki yüz yetmiş iki senesinde yazılıdır.

Bu köye bir sâ'at mesafede bir ılıca mevcûd olub Fizan'a karîb olduğundan Fizan'ın feyzânından eskiden ma'mûr ve âbâdân olan banyo mahalleri şimdi harâb ve nâ-bedîd olmuş üç çeşmesiyle bazı hânelerde kuyu mevcûd olub sularının lezzeti ve sağlamlığı mükemmel ise de ihtiyâc-ı mahalliyi te'mîn idecek mertebede mebzûl değildir. Ahâlisi 'umûmiyetle Türk olub Türkçe tekellüm ider Hânefiü'l-mezheb din ve milliyetlerine merbûtiyetleri fevka'l-'âdedir. İtibâdât-ı sakîme ve i'tikâdât-ı sahîfeleri yokdur. Ahâlisi ekseriyyetle diyâr-ı gurbete gider. Diyâr-ı gurbete gitmeyenlerde zirâ'atle iştigâl iderler. Panayırı târîhi harâbesi, şikâyetii, hamamı, hanı yokdur. Zirâ'at-:dört yüz dönümden 'ibâret olan bu Köy'ün mahsûlât-ı zirâ'iyesi buğday, arpa, nohuddan 'ibârettir. Feyz ve bereket olduğu seneler bire on olmadığı vakitlerde bire bir nihayet iki üç alırlar. usûl-ı cedîde-i zirâ'iye buköye girmemişdir.

23-Eşcâr-:bu Köy'ün etrafı kamilen ormanlık olub keban madeni için kömür istihsal ittiklerinden o ormanlığı bir usûl ve itizâm dâiresinde kesmediklerinden mahv olmuş şimdi dağlarında pek cüz'i bağ ve bağçe bağçelerinde hudûd-ı vazîfesini görecek derecede meşe kalmıştır. Bu meşelerin ve eşcâr-ı müsmire ile gayr-ı müsmireden ihtitâb iderler. Dut, badem, üzüm vardır.

24-Hayvânât-: merkeb, koyun öküz inek keçi bulunur.

25-Zena'at-: sanâyi'den bildikleri bir şey yoktur. Kadınları bez yaparlarsa da bu sene pamuk bulamadıklarından onu da yapmıyorlar.

26-Ticâret-:ihracatı yoktur. bütün ihtiyâclarını hâricden tedârik ve tehiyye iderler.

Sayfa: 37

Mayısın ikinci Salı günü Eğin'in Cucuğan Karyesi mektebine muvâselet ittim teftîşât ve tedkîkâtım ber-vech-i âtîdir.

1-Mekteb binâsı-: fevkânî, taban ve tavanı tahtalı pencereleri camlı bir dershâne ile yanı başında bir de mu'allim odasını hâvîdir. Mekteb üç yüz yirmi sekiz de inşâ idildiğinden müceddeden ise de iç ve dışı beyaz sıva ile badana idildiğinden kuvvet-engizdir. Köyde bulunan ve ismine çarpı ta'bîr idilen beyaz toprakla iç ve dışının sıvanması hey'et-i ihtiyârîyeyetenbîh olunmuşdur. Bağçesi civarında bağçeye elverişli arsası yokdur.

2-Levâzım-ı dersiye-:talebenin ellerinde bulunan kelâm-ı kadîmden başka bir şey

yokdur. Mikdar-ı kafiüs-…. ‘ilm-i hâl ve hesâb gönderilmişdir.

3-Mu‘âmelât-ı hesâbiye-:mu‘âmelât-ı hesâbiyesi gayr-i muntazam ve berbâd olduğundan lâzım gelen vesâyâ icrâ idilmişdir. Ve tarz-ı tanzîmi irâe olunmuşdur.

4-Mektebin kütübhâne ve müzesi-:kütübhâne ve müze namıyla bir şey yokdur. Bugün kütübhâne ve müze tedârik-i husûsunda lâzım gelen tarîk söylenilmiş, ikinci teftîşe kadar ihsârı tenbîh olunmuşdur.

5-Mektebin bulunduğu mahall-i ahâlisince müsta‘mel ve yalnız o mahale mahsûs Türkçe lügatler ile medlûllerini ve halkıyâne dâir ma‘lûmât-ı kâfiyeyi muhtelif muntazam bir defterin ve o kasaba veya Köy’ü mevki‘i ile hudûdunu irâe ider bir haritanın mektebde bulundurulmasına i‘tinâ idilecekdir-:o yolda ne bir harita tanzîm ne de bir defter tahrîr ittiğinden her ikisinin tedâriki tenbîh olunmuşdur.

6-İhsâiyât-:kâğıdın yokluğunu beyân iderek İhsâiyât cetvelini tutmadığını makâm-ı …… beyân itmiş ise de bu bâbdaki ‘özrü kabûl idilmeyerek behe-mahâl tedârik-i tenbîh olunmuşdur. Mu‘allim-:yirmi yedi yaşında mülgâ rüştiye me’zûnu yüz elli guruş ma‘âşlı yedi seneden beri meslek-i ma‘ârifde bulunan ve evli olan mu‘allim Süleyman Efendi’nin halk arasında i‘tibârı iyidir.

7-Mu‘allimin mektebe i‘tinâsı-:binânın nezâfetine hıfzı’s-sıhha kavâidini ihtivâ itmesine dikkat itmemiş lakayt davranmışdır. İhtârnâme gönderilmişdir.

8-Mu‘allimin talebeye i‘tinâsı-: talebenin nezâfetine, terbiye-i diniye ve bedeniyesine hiç ihtimâm göstermemişdir. İşten el çektirilirse yerine gönderilecek diğer mu‘allim bulunmadığından …… ve ihtâr ile iktifâ olunmuşdur.

9- Mu‘allimin levâzım-ı dersiyeye i‘tinâsı-: levâzım-ı dersiyeden sıra ile rakam tahtası vardır. Bunları hüsn-i muhâfaza itmişdir.

10-Mu‘allimin tedrîsâta i‘tinâsı-:talebenin ellerinden muvâfık program kitâbın yokluğu meşrû‘ bir ma‘zeret teşkîl idersede talebede bulunan Kur’ân-ı kerîm ve ‘ulûm-ı diniye derslerinden olsun layıkı vechiyle tedrîs ittirilmediği bir imtihân sâbit olmuş dürûs-ı sâireden hiçbirisi okudulmamışdır. Buna sebeb mu‘allim efendi beyân itmekdedir.

11-Mu‘allimin usûl-i tedrîsiye i‘tinâsı-: mu‘allim usûl-i tedrîsiye hiç âşinâ değildir. Vazîfesine lakaytdır. İktidârı mefkûddur.

12-Mu‘allimin muhâfaza-i haysiyete i‘tinâsı-:iyidir.

13-Hey’et-i ihtiyâriyenin ma‘ârife hidmeti-: mecbûriyet-i tahsîliye bu köyde tatbîk idilememiş seferberlik devâm ittiği müddetçe tatbîki mümkin olamayacağı hey’et-i ihtiyârîyenin cümle ifâdesinden anlaşılmışdır. Elli kadar kız ve altmış kadar erkek çocuğu olan bu karyede kızlardan devâm iden hiç yok erkeklerden otuz dördü devâm idiyor. Küsûru zirâ‘atle meşgûldür.

14-Mu‘allimin terekkiyâta ‘âid-i mutâlatı-:kitâb , kalem , kağıt, velevâzım-ı

sâirenin meccânen verilmesini mektebin terakkiyâtından ‘add idiyor.

15- Mu‘allimin şahsına ‘âid mer‘iyât ve mutâlibi-:terakimde kalan ma‘aşının tesvîyesi çaresini ve yedi senelik mu‘allim olub zamm-ı ma‘âşa nâil olmak hakkını ‘arzu idiyor. Terakîmde kalan ma‘âşlarının itâsı için teşebbüsât-ı lâzımede bulunulmuşdur. Ma‘âşât-ı müzâkemesi için ma‘ârif müdîriyet-i ‘aliyyesine

Sayfa:38

‘arz-ı keyfiyet olunmuş zamm-ı ma‘âş için tatbîkât-ı dersiyeye devâm ve ehliyetnâme istihsâl iderse mes’ûlü is’âf idileceği cevâbı verilmişdir.

16- Mu‘allimin hey’et-i ihtiyâre hakkında şikâyâtı-:yokdur.

17- Mu‘allimin köylünün ıslâh-ı hâline müte‘allik ne gibi teşebbüsât ve te’sîrâtı olmuşdur-: hiçbir te’sîri görülmemişdir.

18- Gece ve cum‘a mektebi-:. yokdur.

20-Mekâtib-i husûsiye-:. yokdur.

21- Köy’ün mevki‘-i idâresi ve tabi‘iyesi-:merkez livâya doksan merkez kazâya kırk merkez nahiyeye on kilometro mesâfede Gübredibi dağınının eteğinde kâin olan bu karyenin havası latîf iklimi mu‘tedil yol ve demiryolu geçiyor yüzsekiz hânesi altı yüz otuz dokuz nüfûsu olan bu köyde seferberlikden evvel nüfûsu tekessür idiyorsa da şu sırada tenâküs tevellüdât tavakkuf itmektedir. Sıtma ve göz ağrısı keyifsizlikleri vardır.

22- Köy’ün mevki‘-i medeniyesi-:evleri ‘umûmiyetle taş şerait-i sihhiyeye hâiz sokakları geniş ve i‘vicâclıdır. Bir cami‘-i şerîfi vardır. Üç yüz on yedi senesinde inşâ idilen islâfın târîhi türbe ve ziyaretgâhları yokdur. Suları gayet lezîz ve hafîf olub dört çeşmesi vardır. Dört yüz dönüme yakın ‘arazisi varsa da susuzdur. Ektikleri buğdaydır. Erkekleri ekseriyetle diyâr-ı gurbete gider. Karye de kalanlar zirâ‘atle iştigâl iderler panayırı, şikâyeti, han ve hamamı yoktur.

23- Zirâ‘at-: ‘arâzisi ‘umûmiyetle susuz olduğundan yalnız buğday, arpa, yazlık, nohud ekerler. Usûl-ı cedide-i zirâ‘atden hiçbirşey girmemişdir. Ve girmek ihtimâli yokdur çünkü ‘arâzisi taşlıkdır.

24- Eşcâr-:kışın fazla olmasından ve soğuğa tahammül idememesinde badem, ceviz ağaçları yokdur dut ve üzüm vardır. Meşhur meyvesi yokdur.

25- Hayvânât-: at, merkeb, katır, koyun, keçi, inek pek az öküz bulunur. At ve merkeb, katır ile yük taşır ve binerler. Öküz ile çift sürer inek koyun keçinin yününden, kılından, yağından, yoğurdundan, peynirinden istifâde iderler.

26- Zena‘at-: zirâ‘atden başka zena‘atları yokdur. Usûl-ı ‘atîk üzere peynir yağ yapmağı bilirler de davarları çok olmadığından oda yok dimekdir. Bir un değirmeni vardır. Ticâret-:mahsûllar ihtiyâcât-ı mahalliyeyi te’mîn idemediğinden hârice hiçbir şey ihrâc idemezler hatta zahîrelerinin bile hâricden celb ve levâzım ve sâirelerinin

İstanbul'dan, Haleb'den, Arapkir'den, Eğin'den, Elaziz'den getirler.

Sayfa: 39

Mayısın üçüncü çeharşenbe günü Eğinin Habanos ekereki Karyesi mektebine muvâselet ittim Teftîşât ve tedkîkâtım ber-vech-i âtîdir.

1-Mekteb binâsı-: iki dershâne ve iki mu'allim odasını hâvîfevkânî olub yeni ise de mevcûdu isti'âb itmediğinden ufak ve hıfzı's-sıhhaya gayr-i muvâfık bulunduğundan mektebe elverişli değildir. Sulhü müte'akib verilecek plan dâiresinde muntazam ve mükemmel bir mektebin inşâsını ahâli te'mîn itmişdir. Mektebin bağçesi yokdur. Bu karye yirmi birinci maddede 'arz olunacağı vechiyle dört dağın arasına sıkışmış 'arâziden mahrûm sengistan bir yerdir. Burada her hâne taşları kırarak sekü ta'bîr idilen ve 'arzı üç metrodan 'ibâret olan bağçe …. . tedârik itmişlerdir ki bu yerleri kat'iyen satmaz ve satsalar bile ağırlığı nisbetinde meblağ taleb iderler.

2-Levâzım-ı dersiye-: levâzım-ı dersiyeden bazıları mevcûd olub olmayanların pusûlası alınmış ve ma'ârif müdîriyet-i 'aliyyesine 'arz idilmişdir.

3-Mu'âmelât-ı hesâbiye-: mükemmeldir. Mektebin kütübhâne ve müzesi-: ma'ârifden gönderilen keteb ve risâilin hüsn-i muhâfazasına i'tinâ idilmiş ise de müzesi yokdur. Ve tedâriki için tenbîhâd-ı lâzıme ve ekîde icrâ kılınmışdır.

4-Mektebin bulunduğu mahall-i ahâlisince müsta'mel ve yalnız o mahale mahsûsTürkçe lügatler ile medlûllerini harita ve halkıyâne dâir ma'lûmât-ı kâfiyeyi muhtevî muntazam bir defterin ve o kasabaya ve Köy'ün mevki'i ile hududunu irâe ider bir haritanın mektebde bulundurulmasına i'tinâ idilecekdir. Bu karye mekteb mu'allimi ne o yolda bir defter tutmuş ve ne de öyle bir harita tanzîm itmiştir. Bu karyeye mahsûs olarak çoraba …… hastaya sabır ve, cüz'i …… ve herbir şeye ……. hülâsa bunlarca …… gelmesi ilâve itmeksizin hiçbirşey söylemezler.

5-İhsâiyât-: İhsâiyâta 'âid cetvel tutmadığından …… idilmiş ve cetvelin talimâtnâmedeki numûnesi irâe idilerek derhâl tanzîmi tavsiye olunmuşdur.

6-Mu'allim-: yirmi yedi yaşında olan ve Elaziz Darü'l-mu'allimininin üçüncü senesinden me'zûn dört senelik üçyüz guruş ma'âşlı mu'allim olan Osman Efendi bekâr ve halk arasında mazhar-ı tevkîrdir. On dokuz yaşında ve Elaziz sultanisinin dokuzuncu sınıfından me'zûn iki senelik mu'allim olan mu'allim vekili Abdullah Efendi bekâr ve iki yüz elli guruş ma'âşı olub ahâli arasından nâil-i hürmetdir.

7-Mu'allimin mektebe i'tinâsı-: binanın nezâfetine dikkat itmiş ise de binâ dar ve şerâit-i sıhhîyeyi gayr-i hâizdir.

8-Mu'allimin talebeye i'tinâsı-: başında sağlam feshi, ayağında yeni yemenisi, bacağında yamasız donu bulunmayan talebenin mehâzir-i marûziye mebni nezâfetine layıkı vechile dikkat idilmemiş fakat terbiye-i diniye ve bedeniyelerine güzel ihtimâm

idilmişdir.

9- Mu‘allimin levâzım-ı dersiyeye i‘tinâsı-: mevcûd levâzım-ı dersiye hüsn-i muhâfaza idilmişdir.

10- Mu‘allimin tedrîsâta i‘tinâsı-: programa tamamen mutâbık ba‘zı kitâb bulunmadığından dolayı tatbîk idilememiş fakat mevcûd kitâblar güzelce anladılarak okudulmuşdur.

11- Mu‘allimin usûl-i tedrîsiye i‘tinâsı-: mu‘allimler usûl-i tedrîsiye vâkıf iselerde usûl-ı tekşîf o kadar inkişâf itmemişdir. Ma‘-hazâ vazîfelerine muhib ve ‘âşıkdırlar.

Sayfa: 40

12- Mu‘allimin muhâfaza-i haysiyete i‘tinâsı-: Fevka’l-‘âdedir.

13- Hey’et-i ihtiyâriyenin ma‘ârife hidmeti-: mecbûriyet-i tahsîliye bu köyde tatbîk idilememişdir. Seferberlik hitâm bulmadıkça tatbîk olunamayacağı da muhakkakdır.

14- Mu‘allimin terekkiyâta ‘âid mutâla‘atı-: mektebin şerâit-i sıhhîyeyihâiz olmadığından yeniden yapılmasını sıra tahtası bulunmadığından sıraların yapılmasını ‘arzu idiyor. Mu‘allimin şahsi meriyatı: ma‘aşının terâkimde kaldığından bunların tesvîye ittirilmesini ve zamm-ı ma‘âş‘arzu idiyor. Ma‘âşat-ı müzâkemesinin virilmesine ma‘ârif müdîr…… son bir kuvvetle çalışmakda ve yakında muvaffak olacağı bî-iştibâh bulunmakdadır. Zamm-ı ma‘âşa tevessül idileceği cevâbı virilmişdir.

15- Mu‘allimin hey’et-i ihtiyâre hakkında şikâyâtı-: yokdur.

16- Mu‘allimin köylünün ıslâh-ı hâline müte‘allik ne gibi teşebbüsât ve te’sîrâtı görülmüşdür: görülmemişdir.

17- Gece ve cum‘a mektebi-: yokdur.

20-Mekâtib-i husûsiye-: yokdur.

21- Köy’ün mevki‘-i idâresi ve tabi‘iyesi-: Mamuratülaziz livâsına mülhak Eğinkazâsına muzâf Hapanoz ekereki Karyesi merkez livâya yirmi altı sâ‘at merkez kazâya dört buçuk sâ‘at mesâfede kâin şimâlinde Sertek cenûbunda Kaynar, sarkında Yapamlı , garbında Akdağ , karasal nâmlarıyla ma‘rûf ve mahdûd olan bu karye Sertek dağının eteğinde ve sath-ı mâil üzerinde vaki‘dir. Havası latîf , iklimi mütedildir. demiryolu geçmiyor. Bir sâ‘at şark tarafından Eğin’i Mamuratülaziz vilâyetine rabt iden şose geçiyor. 182 hâne ‘847’ nüfûsdan ibaret olan bu karyenin seferberlikden evvel nüfûsu tekâsür ve tezayüd idiyormuşsa da şimdilik tenâküs idmekde ve tevellüdât-ı mütevakkıf eylemekdedir. Bazen tifo keyifsizlikleri bulunur. Bu ‘illlete mübtelâ olanlara Pelitönü nâmıyla buralarca ma‘rûf bir otla ceviz yaprağını güzelce kaynadub o derde mübtelâolanlara içirirler ki içirmekle tedâvi itmekde ve fevâidini gördüklerini hikâye eylemekdedirler.

22- Köy'ün mevki'-i medeniyesi-: evleri şerâit-i sıhhîyeyi hâiz fevkânî, nîmkargir olub sokakları dar ve i'vicâclıdır. bir tek ibadethâneleri olub iâne ile ta'mîr itmişlerse de ikmâl-i inşâatı nâ-tamâmdır. Menba' suları çok olmakla beraber üç çeşmesi vardır çeşmenin birinde

Hangi mümin diler ise bu âbı
kim ki içüb du'â itse beni
hala hayvânât nâzırı
sahibü'l-hayrât ve'l-hasenât
nasip ola ânâ göster şarabı
kat kat bula defterinde gevâbı
defterdârı çeşme-i pâkı
el-hac Mustafa Efendi
1221
1275 ikinci def'a ta'mîri
1331 üçüncü def'a ta'mîri

Diğer çeşmenin üzerindeki taşda

Her kim nûş iderse bu çeşmenin âbını
Ref' ide mevlâ kalbinde gaflet-i hâbını
Sahibü'l-hayrat el hac Veli Ağa
1132 dir

diğerinde bir şey yokdur.

Sayfa: 41

Bu karye ahâlisinin beyninde mer'i ve infâz ahkâmına her aile re'isinin riâyetkâr olmakla mükellef bulunan usûlune nazaran diğer karye ahâlisine kız vermek ve diğer karye ahâlisinden kız almak kat'iyen …… ve memnû'dur. Çünkü ekserisi gurbete gittiğinden diğer karyeden getirilecek bir kızın kocası da gurbete gittiği vakit onun akrabası dâima nazar-ı dikkatinde tutamayacağından dolayı kız almak ve aynı esbâbdan dolayı kız vermek memnû'dur. Ahâlisi Türk olub Türkçe tekellüm ider. Hânefiü'l-mezheb din ve milliyetlerine merbûtiyetleri fevka'l-'âde muhkemdir. Panayırı târîhi harâbesi yokdur. Bir şikâyeti, bir han, bir fırın vardır.

23- Zirâ'at-: iki yüz dönümden 'ibâret olan Köy'ün mahsûlâtı buğday arpadır. Feyz ve bereket olduğu sene bire on olmadığı senelerde bire bir mahsül alınır. Usûl-ı cedîde-i zirâ'ati tatbîk idecek yer olmadığından ve ekser 'arâzisi taşlık ve bayır olduğundan girmemişdir.

24- Eşcâr-:civarındaki dağlarda , bağçelerinde meşe ağacı bulunur. Bu ağaçlarla eşcâr-ı müsmire ve gayr-ı müsmireden ihtitâb olunur. Elma, armud, dut, ceviz bulunur. Kuru tütünün nezâfet ve lezzeti ile meşhurdur.

25-Hayvânât-: merkeb, at, öküz, inek, koyun, keçi , tavuk bulunur.

26-Zena‘at-: evlerinde peynir yaparlar. Usûl-i ‘atîke üzere yağ imal iderler. Bir iki kalaycı…… varsa da sâir san‘ayi bilenleri yokdur. Kadınları zirâ‘atleve ……. ile iştigâl iderler .

27-Ticâret-: bu köyden haricehiçbirşey gönderilmez. Bütün ihtiyâclarını hatta zahîrelerini bile hâricden celb ve cem‘ iderler. Ahâlisi ‘umûmen diyâr-ı gurbete gider orada kazanmış olduğu parayı buraya getirerek bu üç taşın arasında yerler.

Mayısın dördüncü penççşenbe günü Arapkir Kazâsına muvâselet ittim teftîşât ve tedkîkâtım ber-vech-i âtîdir.

1-Mekteb binâsı-: zükûr ve inâs mektebleri binâsı emvâl-i metrûkeden üç dâiresi hâvîdir. Bu üç dâireden ikisi mekteb birisi murahhashânedir. Ermeni mektebi olan bu iki dâirenin biri talebenin teneffüs ve yemekhânesine tahsîs olunmuş diğer birinde de devre-i evveli ve mutavassıta ikâme olunmuş ve mektebe merbût murahhashânede devre-i ‘aliye ile mu‘alliminin husûsi ve kabûl odaları ittihâz olunmuşdur. Bundan başka yine mektebe muttasıl bir büyük binanın bir kısmı talebenin ibadetgâhına hasr ve tahsîs olunmuşdur. Her iki bina yeni olub muhtâc-ı ta‘mîr mahalli yoksa da teneffüs ve ibadetgâh ittihâz idilen binâ muhtâc-ı ta‘mîrdir. Ma-haza mahalli teneffüs ve ‘ibâdet olan binâdan başka da devrelerin bulunduğu binâ dâhilinde mahal-i teneffüs ve ibadetgâh yerler mevcûddur. Mektebin mükemmel bağçesi ve talebenin ta‘lîm ve jimnastik yapmasına mahsûs vasi‘ meydânı vardır. İnas mektebide bağçesi olan emvâl-i metrûkeden bir binâdadır. Bu binâfevkânî ve şerâit-i sıhhîyeyi cami‘ üç dershâneyi hâizdir.

2-Levâzım-ı dersiye-: zükûr ve inâs mektebinde kamilen mevcûd olub bir iki dane noksânı varsa da bunları da tedârik ve tehiyye itmekdedirler.

3-Mu‘âmelât-ı hesâbiye-: mu‘âmelât-ı hesâbiye ve kaydiyesi gâyet muntazam ve mükemmeldir.

4-Mektebin kütübhâne ve müzesi-: mektebin muntazam ve camekanlı kütübhânesi mevcûd olub ma‘ârifmüdîriyet-i ‘aliyyesinden

Sayfa: 42

gönderilen kitâb ‘umûmiyetle teclîd idilmiş ve i‘tina-yı mahsûsla muhâfaza olunmuşdur. Müze yokdur. Ve tedâriki için teşebbüsât-ı lâzımede bulunmuşdur.

5-Mektebin bulunduğu mahall-i ahâlisince müsta‘mel ve yalnız o mahale mahsûs Türkce lügatler ile medlûllerini ve halkiyâne dâir ma‘lûmât-ı kâfiyeyi muhtevî tanzîm ve bir defterin ve o kasaba veya Köy’ün mevki‘i ile hudûdunu irâe ider bir haritanın mektebde bulundurulmasına i‘tinâ eyleyecekdir. -: tutulmamış ve harita tanzîm idilmemişdir.

6-İhsâiyât-: defter ve kâğıdın fikdânından dolayı ihsâiyât cedveli tutamamış İstanbul'a 1 Kanun-ı sâni sene 332'de kağıd sipârişi virmiş hala gelmemiş olduğundan

cedveli tutamadığını ve geldiği anda tanzîm ve ta‘limâtına muvâfık bir cedvel tanzîm ideceğini beyân eylemişdir.

7-Mu‘allim ve mu‘allime-: otuz beş yaşında İstanbul Darü'l-mu‘allimin-i rüşdiyesinden me’zûn evli 600 guruş ma‘âşlı sekiz senelik mu‘allim olan baş mu‘allim hâfız Sadık Efendi halk arasında fevka'l-‘âde mazhar-ı hürmet ve ta‘zîm-i şâyân ve i‘timâddır.

Yirmi bir yaşında ve Elaziz Darü'l-mu‘allimininin üçüncü senesinden me’zûn evli 450 guruş ma‘âşlı beş senelik mu‘allim. Mu‘allim-i sâlis Süleyman Efendi halk arasında şâyân-ı hürmet ve nâil-i i‘timâddır. Yirmi bir yaşında yedi senelik ‘idadi me’zûnu olub tatbîkât-ı dersiye görerek ehliyetnâme almış olan 500 guruş ma‘âşlı evli 330 senesinde meslek-i ma‘ârife girmiş olan mu‘allim-i sâni Ferid Efendi'nin halk arasında i‘tibârı vasat derecededir. 27 yaşında ve üç senelik Elaziz Darü'l-mu‘alliminden me’zûn evli 300 guruş ma‘âşlı olan mu‘allim-i sâlis Hasan Efendi halk arasında nâil-i hürmetdir. 29 yaşında mülgâ rüşdiye me’zûnu 299 guruş ma‘âşlı evli olan mu‘allim-i sâdis Ahmed Efendi halk arasında mazhar-ı hürmetdir. Yirmi yaşında bulunan ve Elaziz İnas Mektebinden me’zûn bekâr 250 guruş ma‘âşlı Cemile Hanım 20 Eylül 330 senesi meslek-i ma‘ârife dâhil olub halk arasında şâyân-ı hürmet ve tekrîmdir.

8-Mu‘allim ve mu‘allimenin mektebe i‘tinâsı-: binânın nezâfetine hıfzı's-sıhha kavâ‘idini ihtivâ itmesine fevka'l-‘âde i‘tinâ itmişdir. Ve lakaydları görülmemişdir.

9-Mu‘allim ve mu‘allimenin talebeye i‘tinâsı-: talebenin nezâfet ve tahâretine terbiye-i diniye ve bedeniyesine lâzımı vechiyle i‘tinâ gösterilmiş fa‘âl ve çevik olmalarına dikkat idilmişdir.

10-Mu‘allim ve mu‘allimenin levâzım-ı dersiyeye i‘tinâsı-: mevcûd levâzım-ı dersiye hüsn-i muhâfaza idildiği gibi noksânları da hem-yetîmdân ahâlinin iânesiyle ikmâl idilmiş ve pek cüz’i noksânları kalmış ise de bunun da ikmâline fevka'l-‘âde gayret gösterilmektedir.

11-Mu‘allimin tedrîsâta i‘tinâsı-: programı tamâmen mehâ-tatbîke muvaffak olmuş ve talebeye de ifâza-i ma‘lûmât itdirebilmişlerdir. Talebede terbiye dâiresinde görülen serbesti ve el işleri husûsunda ibrâz idilen terakki, her dersde olduğu gibi bâ-husûs Kur’ân-ı Kerîm, ‘ulûm-ı diniye dersinden izhâr idilen te‘ânni cidden zikre şâyân ve bu intizâma bâdî ve bâ‘is olan baş mu‘allim Sadık Efendi de takdîr ve taltîf sezâda layıkdır. Mu‘allimlere beyân-ı takdîrât olunmuşdur.

12-Mu‘allimin usûl-i tedrîsiye i‘tinâsı-: mu‘allimîn ve mu‘allime usûl-ı tedrîsiye âşinâ ve ma‘ârif müdîrinin irâe itdiği usûl-ı tedrîsi ahz ve telakkiye kâbiliyetdârdır.

13-Mu‘allimin muhâfaza-i haysiyete i‘tinâsı-: bu kasabadaki mu‘allimîn ve mu‘allimenin ittihad ve ittifâkları mükemmel-i şeref ve haysiyetleri fevka'l-‘âdedir.

14- Hey'et-i ihtiyâriyenin ma'ârife hidmeti-: mecbûriyet-i tahsîliye burada tatbîk olmamış vakt-i merhûnı sulhün 'akdine ta'lîk olunmuşdur. Bu kasabada sinn-i tahsîlde 85 kadar inâs mektebinde müdâvim olub küsûrları devâm itmemekdedir.

Sayfa: 43

15- Mu'allimin terekkiyâta 'âid mutâ'atı-: mektebe lâzım olan defâtirin matbû' olarak nezâret-i celîleden gönderilmesi ve levâzım-ı dersiyenin buraca tedâriki olmadığından İstanbul'dan getirilecek levâzım için nezâret-i celîlenin ibzâl-ı tavassutda bulunması.

16- Mu'allimin şahsına 'âid mer'iyât ve mutâlibi-: hakk-ı terfi'leri kânûnen hulûl iden mu'alliminden zamm-ı ma'âşlarını arzu idiyorlar. Tavassut ideceği cevâbı verilmişdir.

17- Mu'allimin hey'et-i ihtiyâre hakkında şikâyâtı-: sinn-i tahsîlde bulunub mektebine devâm itmeyen çocuk velilerini ihbâr ve virdikleri emirleri ihfâ ve infâz itmeyen evliyâ-yı etfâli hükûmete ihbâr itmediklerinden dolayı hey'et-i ihtiyârîye hakkında şikâyet idiyorlarsa da hey'et-i ihtiyârîye celb olunarak ifâ-yı vazîfede ve lakaydları sorulmak ve sinn-i tahsîle vâsıl olan talebenin mektebe sûret-i devâmları hakkındaki lakaydâne ve tamâhkârâne hareketlerinin cezâsı pek ağır olacağı kendilerine anladılmış ise de seferberlik münâsebetiyle ekserisinin velileri 'askerde olub kimseleri olmadığından mecbûriyet-i tahsîliyenin şu sırada tatbîki mümkin olamayacağı cevâbı alınmışdır. Mu'allimin köylünün ıslâh-ı hâline müte'allik ne gibi teşebbüsât ve te'sîrâtı olmuşdur-: mu'allimleri evliyâ-yı etfâli ve huzûru lâzım gelen zevâtı da'vet iderek ayda bir konferanslar, yazıcı temsiller arasıra mevlûd-i nebevî okutmak ve hatm-i du'âsı itdirmekle ahâli-i kasabanın ıslâh-ı hâline çalışılmakda ve . . . . ma'ârifi bunların . . . . . dimağlarına birleşdirmeğe sâ'i olmakdadırlarç

18- Gece ve cum'a mektebi-: yokdur.

20-Mekâtib-i husûsiye-: yokdur.

21- Köy'ün mevki'-i idâresi ve tabi'iyesi-: Mamuratülaziz Livâsına tâbi' ve livânın 18 sâ'at şimâl-i garbiyesine müsâdif Paris'den geçen nısfü'l-…. . dâiresi me'bden olmak şartıyla 63 derece 30 feyk tûl şarkide 38, 5 derece garb-i şimâlide vâki' Eğin, Divar-ı yeni, Keban, Malatya kasabaları arasında bulunmakdadır. Şehr-i mezkûr Göl Dağının eteğinde ve müte'addid dereler üzerinde bağceler içinde müteferrik halde mebnâ olub havası latîf iklimi mu'tedil bir şehr-i dil-nişîndir. Kilometro başına (19) nüfûs isâbet ider. Şehrin şimdiki mevki'i bir 'asr mukaddem bağ evleri olduğu ve şehirde şimdiki şehre bir sâ'at mesâfesi olan eski şehir denilmekle ma'rûf bulunan mevki'de iken oranın mevki'-i idârî ve tabi'iyyesinde 'arz idildiği vechle 'ümrân ve terakkiye 'adem-i kâbiliyetden ve bağçelere gidüb gelmekdeki meşâk ve mezâhimden dolayı şimdiki mevki'de bağ evleri

nâmıyla bâd ve ufak kulübelerden ‘ibâret olan hânelerde ikâmet bunları tedrici büyültüb o sûretle bu şehirde iskânâ mecbûriyet hâsıl olmuşdur. Demiryolu yokdur. Merkez vilâyetini Eğin'e rabt iden şose bu kasabadan geçmekdedir. Kadınlarda sar‘a verem ve harb-i ‘umûmiden berü zuhûr ve çokca tahrîbât iden tifus hastalıkları mevcûd olub sar‘anın korkudan veremin merakdan hâsıl olduğuna, tifusun bu kasabaya uğrayan . . . . . efrâdıyla keyfsizlerden sirâyet itdiğine zâhib olmakda, sar‘a mübtelâsına cendâr, nüshacı, üfürükcü denilen dervişânın du‘â ve nüshasıyla tedâviye devâm ile tifusu hâl-i tabi‘isine terke sâ‘idirler. Merkez kazâ iki bin hâneyi sekiz bin nüfûsu câmi‘dir. Nüfûs hâl-i tavakkufdadır.

22-Köy’ün mevki‘-i medeniyesi-: evleri aliyyü'l-umûm kargir olmak üzere iki üç kat üzerine binâ idilmiş oldukça hıfzı's-sıhhaya tevâfuk itdirilmiş, damlarının sakfı düz kurşunî bir nev‘ toprakla döşeli sokakları geniş ve ‘ârızalıdır. Bu kasabada müte‘addid câmi‘ ve mesâcid varsa da yirmi üç sene evvel Çobanlı mahallesinde Şakir Paşa tarafından inşâ itdirilen câmi‘-i şerîf zikre şâyân ve kasabaya şeref-bahşâdır. Şakir Paşa câmi‘-i şerîfinin kapusu üzerindeki levhanın sûreti

Hazret-i sultan Hamid din-i mübin-i hâmîdir
Isdakânın fikri de eser-i şehinşâhîdir

Sayfa: 44

Bendesi Şakir Paşa-yı zühd-i takva-penşe kim
İktisâb-ı zâd-ı ‘ukbâ maksad-ı ‘âlîsidir
Maksat-ı re’sinde yapdırdı bu ra‘nâ-i câmi‘
İbtidâi mektebi ziyâ-bes vaktinde târîh-i nâm
Şakirü'l-in‘âm hakk-ı ma‘bedin bânîsidir.
Sene 1308

Merkez kazâya on beş dakika mesâfede merkez ile Şeyhler mahallesi arasında bir Nakîî tekkesi mevcûd olub merîdâtı cum‘a akşamından cum‘a akşamına oraya gidüb zikr itmekde ve tekke içinde medfûn Arabkir kurâsı ahâlisince kerâmeti meşhûr olan Ömer baba türbesi ziyâregâh-ı havâss ve ‘avâmdır. Kerâmet ve ‘ulviyetine kâil oldukları bu Ömer bab Ümmi bir zât olub istikâmetiyle, hüsn-i hâliyle, safvet-i kalbiyle şöhret bulmuş ve herkesin mazhar-ı tevcihi olmuş Nakşî şeyhlerinden olub merîdânına hânesinde zikr itdirmekde iken ecel-i mev‘ûdiyle vefât itdiği vakit merîdâtı bunu kabirde, kasabanın hâricinde bir yere defn itmişler bi'l-âhere kendisine bir türbe ittisâlinde bir câmi‘ bunun yanında bir misâfirhâne inşâitdirerek merhûm olan râbıta-i kalbiyelerini bu sûretle ibrâz ve tekkenin civârında iki yüz yirmi üç dönümlük arâzi işgâl iderek bağ bağçe ve mükemmel bir havza ile ziynet-sâz itmişlerdir. Suları sağlam ve hafîf ekseriyetle menba‘ suyu ise de bağ ve bağçeleri sulamak üzere kasaba suyu nâmıyla birkaç değirmen tedvîr idecek

mertebede büyük bir su vardır ki bunun mecrâsı açık olduğundan ve mahallât arasından geçdiğinden dolayı bu su şerbe gayr-i sâlihdir. Çarşu mevki‘inde suyun tedritinden ve çarşu halkının bi'l-hassa ‘urbânın bu sudan içmek mecbûriyetinden nâşî keyfsizlik vukû‘u ekserdir. Meşkûliyetleri ticâret ve zena‘ât olub yüzde üç raddesinde rençberlikle iştigâl iden de vardır. Ahâlisinden kısm-ı küllisinin gözü açık ve çalışkandır. Panayırı yok. Arabkir'de on iki câmi‘ medrese üç hamam altı han beş yüz doksan dükkân on bir fırın on beş değirmen mevcûddur. Düğün ve ta‘zîyelerindeki
garâbet zikre şâyândır. Evvelâ kız istenir. Kızın virileceği tarafınca kararlaşdırıldıkdan sonra şerbet içme ta‘bîr itdikleri bir ‘âdet vardır ki kızın muhakkak virileceğine ‘alâmet olmak üzere erkek tarafı birkaç kişi ile kız evinde şerbet içerler. Şerbet içildikden sonra kız tarafı sözünden dönmez. Şerbet içmenin nâm-ı diğeri sakal öpmedir ki kızın pederinin veya velisinin sakalını öperler. Kızın pederine düğün masrafı denilerek herkes haline göre üç liradan on beş liraya kadar para verilir. Artık tarafeyn düğün için hazırlanır. Düğün zamânı geldiği vakit evlinin biri sağduc olur. Sağduc damadı ve sağducun haremi geline usûl-i izdivâcı ta‘rîf ve hatt-ı hareketini ta‘yîn ider. Zifâf gecesi damadı gelin odasına koyan ve düğünde ba‘zı mesârifi der-‘uhde iden zâta sağduc dirler. Bakirlerin düğünü pençşenbe Seyblerin pazar günü olur. Düğün pençşenbe günü olacaksa çeharşenbe günü oğlan tarafına birkaç erkek birkaç kadın kız evine gider. Oğlan tarafından kıza gönderilen nişân takımlarını teslîm iderç kız evinde yemek yendikden sonra oğlanın kadın sağducu kızın eline kına yakar. ‘avdet iderler. Tekrâr imamın riyâseti tahtında birkaç kişi nikâh kıymak üzere kız evine giderler. Başlık, nikâh mes’elesi konuşuldukdan sonra kız vekîli kızın kardaşına derecesi nisbetinde hediyeler verildikden sonra nikâh kıyılır. Nikâhı kıyan imam efendiye on gurudan elli liraya kadar bahşîş verilir. Oğlan tarafından gönderilen çamaşur elbise ilbat ve sâir teslîm itdikden sonra evlerine dönerler. İrtesi gün oğlan ehibbâ ve eviddâsı düğün evine gelir. Sağduc tarafından bir kebab ziyâfeti virilir. Ziyâfet bitdikden sonra kız tarafından gönderilen elbise damada giydirilerek damaf ehibbâsıyla beraber hamama oradan evine getirilir. Ve damadın yalnız bir parmağına kına yakılarak kolu bağlanır. Oğlanın elinden artan kına kendilerince uğur ‘add idildiğinden burada bulunan cemâ‘at

Sayfa: 45

kapışırlar. Biraz daha oturduktan sonra cemâ‘at evlerine dağılırlar. Düğün günü sabahleyin kızın cihâzı oğlan evine kızın vasisi tarafından gönderülür. Burada araba işlemediğinden erkek kadın evvelce ihzâr itdikleri bargirlere binerek yola çıkarlar. Yolda gelirken ve giderken atına hereketine göre nineler cirid oynarlar. Kız evine varıldıkda bir kahve içilür. Kahveden sonra sağduc kızın bulunduğu kağuya giderek gelin hanımın çabuk hâzırlanmasını emri der. Sonra gelini ciminderek ta‘bîr itdikleri dört direkli etrâfı

kapalı çadır misali bir şey içine alarak bir at üzerine bindirirler. Gelin ata bindikden sonra gelinin akrabasından biri ciminderekin içine girer. Döne döne damad evine gider. Mezkûr cimindereği dört kişi de hâricden tutarak gelini ‘âdetâ bir çadır içinde götürür gibi götürürler. Zifâf gecesini müte‘âkib bu …. olur ki bunda da gelini görmeye gelen bi’l-‘umûm kadınlara yemek verilir. Bundan sonra damad evine kız evine sık sık baklava gelmeye başlar. Arabkir baklavası meşhurdur. Burada oğlandan ziyâde kız evi masraf ider. Ez-cümle bir ev için lâzım gelen tefrîşât, yatak takımları bir ka. Kat yatak bakır takımları el-hâsıl iğneden ipliğe kadar kız götürür. Ta‘zîye günlerinde kadın erkek bir çok ahâliüç gün mevtâ sâhibinin hânesine gidüb ta‘zîye iderler. Mevtâ sâhibinin ‘âilesi en yakın bir kadın mevtâ mevtânın mehâsınını zikr iderek ağlar. Diğer kadınlar da bu ağlamaya bi’l-iştirâk ider. Veya itmez. Erkeklerde böyle bir hâl yokdur. Ba‘zı yerlerde ta‘zîyeye gelenlere yemek verilmek ‘âdeti varsa da burada o ‘âdet yokdur. Yalnız bir kahve virmekle iktifâ iderler. Mevtâ sâhibi zengin ise mevtânın öldüğünden kırk gün sonra memleketin ilerü gelenleriyle bi’l-‘umûm akrabâ ve ta‘allükâtı da‘vet idilüb büyük bir ziyâfet virilür. Bu ziyâfetde mevlûd-i şerîf okunmakla beraber merhumun ruhu için okunan zamm-ı şerîf du‘âsı yapılır.

23-Zirâ‘at-:mahsûlât-ı zirâ‘iye buğday ve arpaya hasr idilmekle beraber pırasa, lahana, …. , salatalık ve sâir sebze yetişdirilmekdedir. Zirâ‘at idilen arâzi elli bin dönüm tahmin olmakda olub bu mikdârın nısfından fazlası buğdaya hasr idilmekdedir. Usûl-ı cedîde-i zirâ‘atin hiç birisi girmemişdir. Buğday ve arpadan başka ekme yonca da ekilir. Ve beş altı sene devâm ider.

24-Eşcâr-: şehrin ormanı yokdur. Her nev‘ eşcâr-ı müsmire vardır. Dut, ayva, elma, üzüm, ceviz vardır. Dut kurusu, dut pesdili, ayvalı elması, bal armudu meşhurdur. Dut kurusu dut pesdili ve elması bir çok yerlere hediye olarak gönderülür.

25-Hayvânât-: at, kısrak, ester, inek, keçi boldur. At kısrak estere biner ve yük taşırlar. İnek ve keçinin südünden, yoğurdundan, yağından, peynirinden istifâde iderler.

26-Zena‘at-: kasabada pek cüz‘i yağ peynir yapan bulunur. Kendi idârelerine kâfi yağ ve peyniri hâricden celbi derler. Gül yağı çıkarmak ‘âdet olmamışdır. Kendi evlerinde kendilerinde tertîb idilen bir usûlde idârelerine kâfi hâm gül suyu yaparlar. Bundan birkaç sene evvel başlayan …… az zamân tarafından terakki ideceği yerde ma‘-te’essüf terakki itmişdir. Ve bu senelerde kuzu çıkaranlara hiç tesâdüf olunamamışdır. Bu da kuzu fi’yâtının pek dûn gitmesinden ilerü gelmişdir. Kasabada başlıca zenâ‘at manosacılıkdır. Manosa iplikden nesh idilir bir nev‘ dokumadır. Bu kasabada manosacılık epeyce terakki itmiş yerli ahâlinin ihtiyâcâtını te’mîn itdikden başka hârice ihrâc olunmakdadır. Arabkir’de iki yüz kadar manosa dest-gâhı mevcûd ise de Ermenilerin bilâd-ı cenûbiyeye sevkleri üzerine bu destgâhlardan pek azı kalmışdır. On arşun tûlunda yevmiye üç yüz

top manosa i‘mâl idilmekde imiş.

27-Ticâret-: başluca ticâreti manosadır. Mücâvir vilâyetlere ihrâc idilen manosadan şehre senevî yirmi bir bin beş yüz lira girmekde buna mukâbil hâricden iplik girmekdedir. Bakkaliye Haleb, Ayıntab, ticariye Haleb, İstanbul’dan ‘attâriye de kâmilen İstanbul’dan celb idilmişdir.

Sayfa: 46

Mayısın altıncı cum‘a irtesi günü Evlipınar Mahallesine muvâselet itdim teftîşât ve tedkîkâtım ber-vech-i âtîdir

1-Mekteb binâsı-: biri büyük diğer ikisi ufak olmak üzere üç dershâne bir mu‘allim odasını hâvîdir. Üç yüz on senesinde yapılmış ve arada ta‘mîr de görmüş olduğundan mücedded ve kargirdir. Bağçesi yoksa da civârında bağçe yapılacak vâsi‘ ‘arsası mevcûddur.

2-Levâzım-ı dersiye-: levâzım-ı dersiyesinden kısm-ı a‘zâmı olmadığından defteri alınarak müdîriyet-i ‘aliyyesine takdim idilmişdir. Hey’et-i ihtiyârîye ahâlinin şu sırada ma‘rûz kaldığı sefâletden dem urarak bunun iâne-i ahâli ile tedâriki kâbil olamadığını ve ahâlinin işe yarar kısmının silâh altında olduğu mevzû‘-i bahs iderek sulh ve silâhın ‘akdine ta‘lîk idilmesini temenni itmişdir.

3-Mu‘âmelât-ı hesâbiye-: bu hey’et mu‘allimi ‘aynı zamânda mahallenin imamı olduğundan ve kendisi medrese me’zûnu olub intizâm-ı mu‘âmeleye pek de vukufu bulunmadığından kuyûd-ı hesâbiyesi gayr-i muntazamdır. Es-cümle sicill-i ‘umûmi defteri numunesine tevfikan yapılamamış olduğundan derhâl defteri çizilerek numuneye tevfîk itdirilmiş ve sâir defâtir hakkında lâzım gelen vesâyâ icrâ kılınmışdır.

4-Mektebin kütübhâne ve müzesi-: ma‘ârif müdîriyet-i ‘aliyesinden gönderilen keteb ve risâile mahsusî mahal olmadığından ve mektebde zâyi‘ olur korkusundan nâşî mu‘allim efendi kendi hânesine götürmüş olduğunu söylemesi üzerine derhâl getirdilerek mektebde muvakkatan bir pencereye konulmuş ve kütübhânenin tedâriki esbabına tavassulu ve mektebde bunların behe-mahâl ikmâli tenbîh olunmuşdur. Mektebin bulunduğu mahall-i ahâlisince müsta‘mel ve yalnız o mahale mahsus Türkce lügatler ile medlûllerini ve halkıyâne dâir ma‘lûmât-ı kâfiyeyi muhtevi muntazam bir defterin ve o kasaba veya Köy’ün mevki‘i ile hududunu irâe ider bir haritanın mektebde bulundurulmasına i‘tinâ idilecekdir-: o yolda bir defter tutmamış mu‘allimde harita çizecek değil haritadar resim gösterecek iktidâr-ı mefkûd olmadığından yapılamamışdır.

6-İhsâiyât-: cedvelini tutmamış, tutmak usulünü bilmediği halde merkez mu‘allimlerinden sorub öğrenmeği de kibir ve vakarına itdirememişdir. Tedrîsât-ı ibtidâiye ta‘limnâmesindeki ihsâiyât cedvelinin numunesini çizerek ve suret-i ıslâhını göstererek kendüsüne vermiş fimâ-ba‘d minvâl-i meşrûh üzere ifâ-yı mu‘âmelede devâm

etmesi tenbîh olunmuşdur.

7- Mu‘allim-: kırk dört yaşında bulunan medreseden me’zûn, ‘atîk ehliyetnâmeli 150 guruş ma‘âşlı evli dört seneden beri ma‘ârife intisâb itmiş olan mu‘allim efendinin halk arasında i‘tibârı güzel ve mükemmeldir.

8- Mu‘allimin mektebe i‘tinâsı-: binânın nezâfetine, ve mektebin hıfzı's-sıhha kavâ‘idini ihtivâ itmesine ihtimâm ve ref‘î görülmüş lakaydane tavır itmemişdir.

9- Mu‘allimin talebeye i‘tinâsı-: talebenin nezâfet ve tahâret-i bedeniyesine dikkat gösterememiş sebeb-i hakîki olarak talebenin fakr-u zarûruretini sabun bulamamak husûsunu ileri sürüyorsa da sabuna ihtiyaç …. itmeksizin temizlenmesi mümkin olan el ve yüzü temizlenmemesi ve tırnakların kesilmemiş olması mu‘allim efendinin ol babdaki iddi‘âsının muvâfık nefsü'l-emr olmadığını isbât idiyor. Ma-hazâ mu‘allim efendi nezâfetin bahş ittiği ve ideceği kavâ‘id-i azîmeyi müderrek olmadığından bu husûsda lakayd kaldığı anlaşılıyor. etfâl-i müdîâvemenin tahâret ve nezâfetine i‘tinâ eylemesi lüzûmu yazılmışdır.

Sayfa: 47

10- Mu‘allimin levâzım-ı dersiyeye i‘tinâsı-: mevcûd levâzımı dersiyeyi hüsn-i muhâfaza itmiş isede noksânlarının ikmâline dâir teşebbüsâtta bulunmamışdır.

11- Mu‘allimin tedrîsâta i‘tinâsı-: mu‘allim efendi programı tatbîk itmişsede ifâza-i malûmât itdirememişdir. Kur’ân-ı Kerîm ile , ‘ulûm-ı diniyeden kırâitden fevka'l-‘âde talebeyi terakki ittirmek mesleği olan medrese me’zûnluğu icâbâtından iken bu derslerde talebede hiç eser-i terakki görülememişdir. Kur’ân'dan kemâl-ı selâsetle bir süre okuyan ve ‘ilm-i hâlden sorulan basît su’âllere muvâfık cevâb viren talebe bulunmamışdır. Devre-i mütevâsıtanın ikinci senesi talebesi memâlik-i Osmaniyenin her yerini gösteremiyor. Hülâsa ta‘lîm ve tedrîsiye liyâkatı yoktur. Darü'l-mu‘allimin me’zûnları yetiştikçe bunlara yol virileceği tabi‘îdir.

12- Mu‘allimin usûl-i tedrîsiye i‘tinâsı-: mu‘allim usûl-i tedrîsiye âşinâ değildir. Ma‘ârif müdîriyet-i ‘aliyyesinin irîe ittiği usûl ve kavâ‘idi tatbîk idememiş ve tatbîk idecek bir kudrete mâlik bulunmamışdır.

13- Mu‘allimin muhâfaza-i haysiyete i‘tinâsı-: fevka'l-‘âde i‘tinâ itmişdir.

14- Hey’et-i ihtiyâriyenin ma‘ârife hidmeti-: mecbûriyet-i tahsîliye bu mahallede tatbîk idilmemiş ve sulhden evvel tatbik idilemeyeceğide hükûmet-i mahalliyece söylenilmişdir. 68 zükûr 89 inûs sinn-i tahsîlde bulunan bu karye çocuklarından elli zükûr devâm idiyor. Diğer zükûrla inâs pederlerinin boş kalan umûruyla iştigâl ve anların boşluklarını doldurmağa gayret idiyorlar.

15- Mu‘allimin terekkiyâta ‘âid mutâlaatı-: mutâla‘a serd idicek iktidâr ve liyâkatında olmadığından bir şey beyân idememişdir.

16- Mu‘allimin şahsına ‘âid mer‘iyât ve mutâlibi-: mezâkim-i ma‘âşlarının tesvîyesini ve zarûriyetden vikâye buyrulmasını arzu idiyor. Ma‘âş-ı müzâkemenin virilmesi için ma‘ârif müdîriyet-i ‘aliyyesine yazılmış ve alınan cevabda ma‘ârif nezâret-i celîlesiyle vilâyet-i celîleye arz-ı keyfiyet idilmiş ve ‘an-karîb te’dîye idileceği cevabı virilmişdir. Ma‘âşât mütedâhilesi tesvîye ettirilmişdir.

17- Mu‘allimin hey’et-i ihtiyâre hakkında şikâyâtı-: yokdur.

18- Mu‘allimin köylünün ıslâh-ı hâline müte‘allik ne gibi teşebbüsât görülmüşdür. Câmi‘ imamı olan ve ekser Cum‘a günleri kubbeden evvel va‘az iden mu‘allim efendi her an ahâliye dinden, imândan vatandan bahs-i nasihâtlar yapıyor ve te’sirâtı pek az görülmüşdür.

19- Gece ve cum‘a mektebi-: yokdur.

20-Mekâtib-i husûsiye-: yokdur.

21-Evlipınar Arabkir'in bir mahallesi olduğundan ve Arabkir'i mevki‘-i medenî , idarî , ticarî , zira‘âtine dâir de tahsilât-ı lâzime virildiğinden buraca fazla bir şey yazılmamışdır.

Mayısını yedinci Pazar günü Eskişehir kasabasına gittim teftîşât ve tedkîkâtım ber-vech-i âtîdir.

1- Mekteb binâsı-: dört dershane bir salon bir mu‘allim odasını câmi‘ olmak üzere fevkânî kargir olan bu karye mektebinin inşaasına 330 da mübâşeret idilmiş ise de araya seferberlik girdiğinden veyahut ustada kalmadığından bu seneye kadar noksânı ikmâl idilememiş ve mekteb ötede beride tedrîsâtda bulunulmuş ise de bu sene fevkânî kısmınıaz gayr-i sıva inşâ‘atı hitâm bulmuş tahtânî kısmındaki bevvâb odasıyla

teneffüshânenin taban tahtalanması henüz hitâm bulmamışdır. Bağçesi yoksa da önünde bağçeye sâlihdir ‘arsa olduğundan bunun bağçeye ifrâğına mu‘allimîn-i mevcûde teşebbüs itmişdir. İkmâl-i teneffüs için tahsîsât virilmiş ve vilâyetden kaymakamlığa yazılmışdır.

Sayfa:48

2- Levâzım-ı dersiye-: levâzım-ı dersiyenin ekserisi mevcûd ve hüsn-i muhâfazasına ihtimâm idilmiş ve noksânlarının ikmâli içün teşebbüsât-ı lâzimede bulunulmuşdur.

3- Mu‘âmelât-ı hesâbiye-: yalnız sicill-i ‘umûmi defterini numûnesine tevfikân tanzîm itmemişlerdir bunun talimâtnâmedeki numûnesine tatbîken tanzîmi tavsîye olunmuşdur kuyûd-ı sâiresi pek muntazamdır.

4- Mektebin kütübhâne ve müzesi-: ma‘ârif nezâret-i celîlesinden gönderilen kitâblar mevcûd ve hüsn-i muhâfazasına i‘tinâ idilmiş ise de mekteb yeni ikmâl idilmiş

henüz bir hayli de nevâkısı bulunmuş olduğundan bunların ikmâli için getirilecek marangoza kütüphâne dolabı yapdırılacak ve pencere içlerine konulan kitâblar buraya istîf idilecekdir. Müze yokdur ve tedâriki tenbîh olunmuşdur.

5-Mektebin bulunduğu mahall-i ahâlisince müsta‘mel ve yalnız o mahale mahsus Türkce lügatle ile medlûllerini ve halkıyâne dair ma‘lûmât-ı kâfiyeyi mühtevî muntazam bir defterin ve o kasaba veya Köy’ü mezki‘î ile hududunu irâe ider bir haritanın mektebde bulundurulması i‘tinâ idilecektir. : defter tutmamış ve harita tanzîm itmemişler. Defterin tutulması ve haritanın tanzîm idilmesi tenbîh olunmuşdur. Bu kasabada kuşebe=uçuk, ağacın tepesine =kıllık itmek, ufağına=biçik köpek, ufağına= kıtrik danabe, =bücül çocuğa =çağa, dut önüne =pohmud, büyük tencereye=harani, bağçe beden=olam, pençun ebeden = penşe kullanır vişne şurubuna=kıllık der ve daha bunlara mümâsil ve bu kasabaya münhasır bazı na‘ât-ı istimâl iderler.

6-İhsâiyât-: kâğıdın defterin yokluğundan ihsaiyat cetveli tutulmamış kağıd tedarik iderek ve talimatnamedeki numuneye tevfikan defter tutmaları tenbih olunmuşdur.

7-Mu‘allim-: altı senelik idadiden me’zûn, beş yüz kuruş ma‘âşlı evli meslek-i ma‘ârife on bir seneden beri dâhil olan baş mu‘allim Mustafa Efendi halk arasında mazhar-ı tekrîmdir. Mu‘allim-i sâni Ahmed Efendi otuz dört yaşında üç senelik darü'l-mu‘allimin me’zûnu 400 guruş ma‘âşlı evli beş senelik mu‘allim olub şâyân-ı hürmet ve i‘timâddır. mu‘allim-i sâlis Cemil Efendi yirmi beş yaşında dört senelik daru'l-mu‘allimin me’zûnu 300 guruş maaşlı meslek-i ma‘ârife iki seneden beri intisâb itmiş halk arasında i‘tibâr ve i‘timâdı mükemmeldir.

8-Mu‘allimin mektebe i‘tinâsı-: mu‘allimin-i mevcûde mektebin inşâsı ve mümkin olduğu kadar hıfzı's-sıhha kavâ‘idinin tatbîki husûsunda büyük himmetler sarf itmiş ve kat‘iyen eser-i lakaydı göstermemişlerdir. Mu‘allimin talebeye i‘tinâsı-: talebenin nezâfetine, terbiye-i diniyiye ve bedeniyesine ve ‘ale'l-husûs hüsn-i tenbîh idicek millî vatanî dinî …… talebe de pek büyük efkâr-ı ‘ulvîyenin uyandırılmasına çalışılmış ve âsâr-ı meşkûresi semeredâr olmağa başlamışdır.

9- Mu‘allimin levâzım-ı dersiyeye i‘tinâsı-: levâzım-ı dersiyeden mevcûd bulunanları hüsn-i muhâfaza itmiş ve olmayanların tedârik ve ihzârı çâresine tevessül olunmuşdur. Mu‘allimin tedrîsâta i‘tinâsı-: programı tatbîke muvaffak olmuşlarsa da baş mu‘allimin ‘askerde olup bir ay evvelisi terhîsinde, ve mektebin üç ay evveline kadar ikmâl idilememiş talebe cami‘i havlusinde tedrîs idilmekde bulunulmuş olmadığından dolayı ‘umûm dersden arzu nisbetinde fevka'l-‘âde terakki görülememişdir. Bu mehâzir-i ma‘rûza şimdilik mündef olunduğundan fimâ-ba‘d eser-i şerîfinin hatve hatve tecellisâz-ı uyûn olacağına şüphe yokdur.

10-Mu‘allimin usûl-i tedrîsiye i‘tinâsı-: mu‘allimlerin her üçü usûl-ı tedrîsiye

âşinâ virilen nesâyihi gösterilen

Sayfa: 49

tarîki ahz u telakkiye kâbiliyet ve isti‘dâd fevka’l-‘âdeleri vardır.

11- Mu‘allimin muhâfaza-i haysiyete i‘tinâsı-: her üç mu‘allimde erbâb-ı nâmus vehaysiyyetden olub ‘iffet ve istikâmetlerini, şeref ve haysiyetlerini muhâfaza ve kendilerini köylünün mazhar-ı hürmeti itmişlerdir.

12- Hey’et-i ihtiyâriyenin ma‘ârife hidmeti-: bu eski kasaba arâzisinin azlığından mahsûlâtı nüfus-ı mevcûdenin onda biri bile idâre ideceğinden zahirelerini kâmilen hâricden mübâya‘a iderler. Düşman kotkusundn ve ‘umûmi hicrete hazırlandıklarından kışlık zahîrelerini tedârik idememiş ve ilkbaharda zahirenin tedâriki kâbil olamamış olduğundan ahâli son derecede sefîl ve nâlândır. Yüzde seksen hânesinde ekmek kat‘iyyen yokdur. Çocuklar dağdan, yazıdan ot toplamağa ve onunla idâre idilmeğe sevk olunduğundan bu hâl esef-i iştimâle hükûmet ve hey’et-i ihtiyârîye de müsâmahakârâne davrandığından dolayı mecburiyet-i tahsîliye bırada şimdilik tatbik idilememişdir.

13- Mu‘allimin terekkiyâta ‘âid mutâla‘atı-: kasaba ve vilâyet merkezinde kitâbcı olmadığından ve İstanbul’a kitâb siparişinde de kitâbcılar yâ sehven veyâ kasden muvafık program olmayan kitâbları gönderdiğinden bunların reddi programa mutâbık kitâbların celbi pek çok zamân gâib itdirdiğinden bu mehâzirin çâre-i ref‘i ve kitâb tedarikinden külliyen ‘âciz kalan evlâd-ı vatana mektebde demirbaş eşyâ olarak kalmak ve bu gibilere verilmek ve her devreye ikişer takım hasr idilmek üzere on iki takım kitâbın meccânen lütfunu temenni idiyorlar.

14- Mu‘allimin şahsına ‘âid mer‘iyât ve mutâlibi-: şahsî mutâlebeleri yokdur.

17-Mu‘allimin hey’et-i ihtiyâre hakkında şikâyâtı-: yokdur.

18- Mu‘allimin köylünün ıslâh-ı hâline müte‘allik ne gibi teşebbüsât ve te’sîrâtı olmuşdur-: görülmemişdir.

19- Gece ve cum‘a mektebi-: yokdur

20-Mekâtib-i husûsiye-: yokdur.

21- Köy’ün mevki‘-i idâresi ve tabi‘iyesi-: Elaziz Livâsına, Arabkir Kazâsına merbûtdur. Merkeze beş kilometrı ba‘dında ve Karababa Dağının eteğinde sath-ımâil üzere kâin ve bağçeleri muhât ve mesturdur. Bu kasabanın şimâlinde Karababa Dağıve cenubunda Akbaba Dağının şu‘abâtında olan GölDağı vardır. Silsile-i cibâl meyânına dâhildir. Havası sağlam iklimi mu‘tedil suyu sağlam ve hafif ise de bu kasabayı ihyâ iden bir tek büyük menba‘ suyu harklarla mahallâta taksîm olunduğundan ve harkların üzeri de açık bulub mevâdd-ı hâzıra kaldığından su menba‘ındaki sâfiyeti muhâfaza idememekde menba‘ındaki letâfet ve hafifliği gâib ile …. 600 hâne 708 nüfûsdan ‘ibâret olan bu kasabada seferberlikden evvel nüfus tezâyüd idiyormuş ise de şimdilik tenâkusda

ve tevellüdâtı tevakkufdadır. Erkeklerinde hastalık yoksa da kadınlarında verem olduğu rivâyet idiliyor. Esbâb-ı hakîki olarak bir erkek evlendikden sonra bir ay geçmeden diyâr-ı gurbete gidüb iki sene üç sene hatta on sene gelmemesinden ileri geldiğini ve merak nicesi olduğunu rivâyet idiyorlar.

22-Köy'ün mevki'-i medeniyesi-: evleri 'umûmiyet i'tibârıyla kargir ve şerâit-i sıhhiyeyi hâizdir. Bu kasabada mümkin ahâli arâzisinin yokluğundan …… şu'le-yâş olub ihtiyâcın artmasından nâşî kazâ merkezi olan ve eskiden bu kasabanın bağ ve bağçesi olan Arabkir'e hicret itmekde ve orada çarşı ve pazar vücuda getirdiklerinden dolayı terakki ve te'âliye kâbiliyet ve idti'dâdı olmayan ve bu dere içerüsünde sıkışmış kalmış olan bu kasaba ahâlisi tedricen yeni kasabaya hicret itmiş ve buradaki çarşı ve pazar tedrîci zevâle yüz tutmuş, şimdi

Sayfa: 50

pazardan dükkân bile eser kalmamışdır. Ahâli kasaba yeni mevki'e naklhâne idince bunların eski mevki'lerindeki yerlerini, bağ ve bağçelerini mesken-i kadîmlerinden bir tarafa hicret itmemeğe karâr virmiş olan …. almış ve bunların evlerini yıkarak pek …. bağ ve bağçeler vücuda getirmiş olduklarından bir arşun yer pek kıymetdârdır. Hatta oraca arâzisinin kıymetini yükseltmişler ki geniş sokaklardan birer ikişer metro alub tarlalarına katdıklarından dolayı sokaklar pek dar bir halde kalmışdır. Eskişehir Kasabasında sekizi berâtlı beşi berâtsız olarak on üç câmi' vardır. Osman Paşa, Cafer Paşa, Ulu Câmi', Yeni Câmi', Eyyğb Molla Câmi' ve daha sâir cevâmi' varsa da kısm-ı küllisi harâbeye yüz tutmuş artık namâz kılınamayacak bir dereceye gelmiş olduğundan isimleri unudulmakdadır. Osman Paşa Câmi'-i şerifinin kapusu üzerinde şu

vezir-i ekremi sultan Mahmud mükerrem-kârın
meşâb-ı …. olmuş idi mabeynü'r-ricâl ol zât
…. bekâm olmazdan evvel fikri dermiş ol
Bu yüzden hakk muvaffak eyleyüb ol yapdı Arabkir'e
Derûn-ı câmi'in pür-nûr kıldıkça kanadıyla
Ferîd acu-herîn târîh eyledş hayrın

Hüdâ kıldı o dem hem rütbeten bir kubbe-i hüzerâ
Rızâ-yı hakkı tahsil itmeğe bir hayr-ı müstesnâ
Rehi bu câmi'ü'n-nûru hüdâ … ide i'tâ
…. . eylesün kalîl-i cenâb-ı hazret-i mevlâ
Arabkir'e idüb Osman Paşa Câmi'i inşâ
Sene 239-1222

Cevâmi'-i sâirede kopya idilecek levha yokdur. Yalnız kasabanın en eski ve usûl-i mi'mâriye i'tibârıyla mükemmeli olan Ulu Câmi'in kapusunda yazı yoksa da şarka olan

divarında yontma beyâz taşlar arasında gâyet musanna‘ siyâh taş konulmuş bu taşların vaz‘ı kûfî hurûfâtına müşâbe bir şekl virilerek câmi‘in târîh-i inşâsı gösterilmiş bu hesaba bakılacak ve o taşların vaz‘ına i‘tibâr idilecek olursa târîh-i inşâsı 772 çıkıyor. Ulu Câmi‘-i şerîfin yanında bir de büyücek bir kütübhâne dâiresi varmış ki tebeddül-i zamân bunu da yerle yeksân idüb kütübhânenin bir iki infazından başka meydânda bir eser bırakmamış kütübhâne mevcûd kitâblardan irsen buraya mâlik olan ve ecidâddan kendisine intikâl iden Rıza Bey nâmında bir zâtın hânesinde olan hıfz itdiği keteb mevcûdesinin listesi ber-vech-i zirdir.

Esâmi-i kitâb	‘aded	matbû‘	yazma
Kebîr-i mushaf-ı şerîf	5	5	
Buhari-i““	10	10	
Tefsir-i kebîr	8	8	
Mesnevû-i şerîf	7	7	1
Câmiü’s-sagîr	1		1
Sağîr Mushaf-ı şerîf	1		1
Şifâ-i şerîf	1		1
Tasvirât	2	2	
Tefsir-i Kadı cild-i evvel	1		1
“ ““ sânî	1	1	
Mustazref	2	2	
Ferhenk	2	2	
Kârî haşiyyesi	1	1	
Kâmûs tercemesi	3	3	
Mutavvel	1	1	
Tıbkâtü’l-‘ulemâ	1		1
Tuhfe	1		1
Fıkıhdan izâh	1		1

İKİNCİ BÖLÜM

2. MF-MKT 1473 NOLU BELGENİN DEĞERLENDİRİLMESİ

MA'MÜRATÜ'L-AZİZ (ELÂZIĞ) VİLAYETİNDEKİ KASABA VE KÖY OKULLARININ DURUMU

MF-MKT 1473 Numaralı Arşiv Belgemizde Ma'müratü'l-Aziz yani bugünkü ismiyle Elâzığ'ın 1913-17 yılları arasında Ma'müratü'l- Azizde eğitim teftişçiliğini konu alan kitabımız bu bölgenin eğitim ve eğitim kurumları dışında sosyal, kültürel, ekonomi, coğrafi, ticari faaliyetleri, mimari yapısı dil, din ırk, mezhep, seferberlik ve göç gibi kavramları da gözler önüne sermektedir.

Kitabımızda MF-MKT 1473 Numaralı Arşiv Belgemiz latinize edildikten sonra Latin harflerine çevrilen belgemiz günümüz Türkçesine göre yorumlanmıştır. Bu belgemizde Ma'müratü'l-Aziz bölgesine ait 5 kasaba, 10 köy ve iki mahalle başta eğitim kurumları olmak üzere eğitim teftişçileri tarafından teftişe çıkılmış

TEFTİŞ EDİLEN BÖLGELERİMİZ

1. Keban kasabası
2. Hedi Köy'ü
3. Keban'ın Denizli Köy'ü
4. İsa Köy'ü
5. Keban'ın Tahir Köy'ü
6. Keban'ın Karahöyük Köy'ü
7. Eğin Kasabası
8. Eğin'in Karşı Mahalle Okulu
9. Eğin'in Ergü Köy'ü
10. Ağın Kasabası
11. Eğin'in Vahşen Köy'ü
12. Eğin'in Ençeti Köy'ü
13. Eğin'in Cucuğan Köy'ü
14. Eğin'in Habanos Ekereki Köy'ü
15. Arapkir Kasabası
16. Evliya pınar Mahallesi
17. Eskişehir Kasabası

Ma'müratü'l-Aziz vilayetindeki okulların teftişi ile ilgili gözlemlerimiz şunlardır

; okullarımız genel itibari ile birkaçı hariç tamire muhtaçtır tamire muhtaç olmayan okullarımız da yapı ve hacim olarak tam anlamıyla ihtiyaçlara cevap verememektedir. Hatta inşaatı yarım kalan veya tavanından su kaçıran bazı okullarımızın mevcut olmasından dolayı eğitim seyyar bir şekilde devam etmektedir. Bunlar (Denizli, Muşar höyük ve kara höyük Köy'ü)dür. Çoğunun bahçesi, kütüphanesi, müzesi yoktur. Kitap, risale, kuran-kerim ilm-i hal gibi eğitim müfredatlarına ait olan kaynaklar çoğu okulda yoktur, var olanlar da kütüphane olmadığından muhafazası sağlanamamıştır. (Keban, Arapkir, Ağın ve Eğin kasabalarında) kütüphane bulunmakta bunlardan yalnız Arapkir kasabasının kütüphanesindeki kaynaklar mükemmel bir şekilde korunabilmiştir, Hemen hemen hiçbir teftiş edilen bölgede Cuma okulu ve özel okul yoktur.

Kadın okulu sadece Arapkir, eğin ve ağın kasabalarında mevut olmakla birlikte sadece Arapkir'de 85 kız ve Keban kasabasında 61 kız öğrenciden sadece 25 kız okumaktadır

Hesap defterleri Eğin Habanos 'ta ve Arapkir'de mükemmel bir şekilde tutulmakla beraber geriye kalan okulların yüzde doksanında tutulmamış tutulanlar da eksik bir şekilde tutulmuştur. Hiçbir okulda istatistik defteri kâğıt eksikliğinden dolayı tutulamamıştır.

Okuldaki hocaların yarısından azı müfredata aşina olup eksikliklerden dolayı layıkıyla eğitim görevini yerine getirememiştir. Bazı okullarda öğretmenler askere alındığından bazılarında ise maaşını almadığı için istifa eden hocalardan dolayı eğitim aksamıştır. Buna örnek olarak; Evliya Pınar mahallesine imam ayrıca öğretmenlik yapmaktadır. Öğretmenlerimiz şeref ve haysiyetlerini korumaya itina göstermiş halk arasında sevilen insanlar olmuşsa da aralarında keman gibi enstrümana çalan hal hareketlerine dikkat etmeyen laubali hoca da olmuştur. Hocalarımız öğrencilerin dini kuralları, beden temizliği kılık kıyafet adabına itina göstermişseler de bunlar tam anlamıyla yerine getirilememiştir. Sebebi ise maddi imkânsızlıklardır. Buna en içler acısı örneği Denizli Köy'üdür ayakları yalındır örgüden bile çarık yapma şansları yoktur bazı okullarda sabun yokluğundan dolayı temizlik namına hiçbir şey bulunamamaktadır. Genel itibari ile de bu durum birçok okulda bu şekildedir. Tek tip kıyafet için çaba gösterilmişse de bunlar gerçekleştirememiştir. Okullarımızın yüzde doksanında tahsil devam ettirilememiştir.

Bu durumda ilk akla gelen şey hiç mi bazı yükümlülüklerin yerine getirilmesi için çaba gösterilmedi.

Bu saydığımız bütün olumsuz olayların genel sebebi seferberliktir. Seferberlikten dolayı fiziki yapısı müsait olan erkekler ülke harp durumunda olduğundan dolayı vatani görevini yerine getirmek için birliklerine gitmiş, boş kalan tarlaların sorumluluğu, ev

işleri okulda olması gereken kız ve erkek çocuklarına kalmış, eğitimlerini devam edememiş ama erkek çocukları eğitimi devam ettirme konusunda kızlara nispeten daha şanslı olmuştur. Birçok bina ve yapı bakımsızlıktan dolayı harabe haline gelmiş, eğitim kaynakları korunamamış, öğretmenler askere alınmış, bazıları ise maaşlarını alamadığı için istifa etmiştir. Maddi eksiklik ve imkânsızlıklardan dolayı halk sefaletin içine düşmüş hayat zor bir hal almıştır. Eksikliklerin giderilmesi için her defasında köy heyeti ile konuşulmuş ama seferberlikten sonraya bırakılmıştır. Bu teftiş esnasında okullarımızın dışında gezip görülen kasaba hakkında da genel bilgilere ulaşmak da mümkün. Binalarımızın yapı malzemesi çoğu kerpiç, tek katlı ve sağlıksız olmasının yanında taş malzeme kullanan sağlık şartlarına uygun hane tipine sahip olan köy ve kasabalarımız mevcuttur. Örnek olarak Arapkir kasabasında çoğu evler 3 katlı, sağlık şartlarına uygun ve taştandır. Genel itibari ile gezilen yörelerde sokaklar dar ve kirlidir. Birçoğunda tren yolu geçmez bazılarında mescit yoktur.

Bazı köylerimizin içme suyu içilmeyecek kadar sağlıksız bazılarında ise birkaç tane birden temiz kaynak suları mevcuttur. Genel itibari ile bu gezilen yerler tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadırlar. Ticaret ile uğraşan ve hatta gurbetçi olan yerler de mevcuttur. Keban'da gümüş madenciliği yapılmaktadır. Birçoğunun nüfus bilgileri bu belgemizde mevcut ise de seferberlikten sonra göçten dolayı bu rakamlar değişmiştir. Mezhep ve ırk olarak çoğunluğu Hanefi mezhebinde olup Türkçe konuşmaktadır, ama aralarına alevi mezhebine mensup köyler de vardır (İsa Köy'ü ve Tahir Köy'ü) Denizli Köy'ünde imam yoktur hatta namaz kılacak cemaat de yoktur burada yaşayanlar Geyik Baba türbesinde yatan bir zattan medet ummaktadırlar. Hedi Köy'ünde ise İnançları sağlam ise de Beni İsrail yalanları zihinlerinde çokça yer işgal etmiştir. Düğün dernek taziye adeti ile bilgi edinmek de mümkün. Hastalık olarak çoğunlukta tifo, verem, göz ağrısı, sıtma olmak üzere kalp ağrısı, sara, boğaz ağrısı bulunmaktadır. Bu konuda dikkat çeken bir detay olarak da eğinin Ergü Köy'ünde hastalık yok denecek kadar az olmasıdır. En gelişmiş olan ise Arapkir kasabasıdır. Birçok yerde han dükkân yokken Arapkir'de 12 cami,
6 han 590 şikâyeti, 11fırın, 15 değirmen ve 15 tane monasa tezgâhı vardır burada monasacılık gelişmiştir.

Özetle bize Ma'müratü'l-Aziz vilayetindeki okulların teftişi hakkında önemli bilgiler vermiş olan bu belgemizden anlaşılacağı üzere gezilen birçok kasaba ve köy okullarında seferberlikten dolayı eğitim binalarımızın yetersiz olduğu kaynak eksikliği olduğu mevcut olan kaynakların da korunamadığı saptanmış, öğrencilerin hem tarla işinden hem de maddi imkansızlığından dolayı okula devam edemediği görülmüş ve

öğrencilerin eğitime devamı, binaların tadilatı ve kaynak kıyafet temini için gerek öğretmenlerin gerekse de köy heyetinin çabalarına rağmen seferberlikten dolayı çabalar yersiz kalmıştır. Halk, seferberliğin ile müşkül bir duruma düşmüş maddi açıdan zayıf kalındığı için birçok gerekesimden mahrum kalmıştır (temizlik, beslenme, barınma ve eğitim gibi). Eğitim tahsilatı devam ettirilememiş, eğitim sekteye uğramış, nüfusun büyük bir kısmı göç etmek zorunda kalmıştır

2.1. Ma'müratü'l-Aziz Köy Okullarında Eğitim

Keban kasabasında bulunan okul üç sınıflı, tabanı ve tavanı tahtalı pencereleri ise camlıdır. Okul binası eskidir. 1309-1310 senelerinde iyi bir tamir görmüş, o tarihten şimdiye kadar tamir görmediği için tamire muhtaçtır. Okul dar bir arsada inşa edildiği için genişletmeye müsait değildir. Okulun bahçesi bulunmamaktadır. Bahçe olarak civarında arsa varsa da Süryani Kilisesi'nin vakfıdır. İhtiyaç maddelerinin birçoğu okulda bulunmaktadır. Eksikleri tamamlamak için başöğretmen gayretle çalışmaktadır. Hesap muamelelerine dair öğretmenin elinde senet mevcutsa da usul defterine göre yerine getirmediği için defterin usule göre sıraya konulması kendisine tembih edilmiştir. Eğitim müdürlüğünden gönderilen kitap ve risaleler itinayla ciltlenmiş kütüphaneye mahsus bir dolaba bırakılmıştır. Müze için hiçbir teşebbüste bulunulmamıştır. Yerli mahsullerden ve dağlarda bulunan bitki ve madenlerden bir müzenin teşkili ve bunun için yapılması gereken işler içten bir şekilde öğretmene tembih edilmiştir. Öğretmen bu konuya dair ne bir defter tutmuş ne de o yerin bir haritasını yaparak mektebe asmıştır. Bu iki maddenin önemi ve gerekliliği öğretmene bildirilerek tedarik edilmesi ve hazırlanması için çareler araması nasihat verilmiş aksi takdirde cezalandırılacağına dair tehdit edilmiştir. İstatistik cetveli tutmadığı için öğretmen azarlanmış ve gerekliliği kendisine hatırlatılmıştır.

22 yaşında ve Öğretmen Okulu mezunu olan Muhammed Bey 1329 senesinde görevine başlamıştır. Muhammet öğretmen evlidir. Halk arasında sevilen öğretmen hürmete layıktır. Diğer bir öğretmen Fevzi Bey 23 yaşında ve Öğretmen Okulu mezunudur. Bir senelik öğretmen olan Fevzi Bey bekar ve halk arasında hürmete layıktır. Kadın öğretmen Nuriye Hanım 18 yaşındadır ve Çemişgezek Kadın Okulu'ndan mezun olmuştur. 1331 senesinde işe başlamıştır. Halk arasında hürmete layık bir öğretmendir.

Öğretmenler okula çok dikkat etmişlerse de okul binası eskidir. Bu zaman zarfında okul binası tamir görmediği için gösterilen dikkat heba olmuştur. Bundan dolayı okulun tamire ihtiyacı vardır. Öğrencinin temizliğine, dini ve bedeni terbiyelerine dikkat ve itina gösteren öğretmen bey öğrenci velilerini teşvik edip isteklendirerek tek tip kıyafetler yaptırmıştır. Kaymakam tarafından kimsesiz ve gücü yetmeyen öğrencilere toplanılan

yardım ile elbise tedarik edilmiştir. Okul dolabı ciddi bir düzene koyulmuştur. Öğretmen programı yerine getirerek dersleri işlemiş ve öğrencilere bilinen şeylerle ilgili feyz vermek için gayret etmişse de hesap ve şekil bilgisi derslerinde layıkıyla ilerleme gösterememiştir. Türkçe dersinde de istenilen şekilde bir ilerleme gösterilememiştir. Bu kasabanın öğretmenleri Öğretmen Okulu'ndan mezun oldukları ve usule uygun olarak ders işlediklerinden okul müdürü beyin her ders hakkında rastlanan tembih ve tebliğini düşünceye uygun ve işleyen buldukları için programa aşinadırlar. Bu kasabada bulunan öğretmenler şeref ve haysiyetlerini itina ile korumuşlardır. Tahsil mecburiyeti bu kasabada yerine getirilememiştir. Yerine getirilmesi için seferberliğin son bulması beklenmektedir. Kasabada 76 erkek 61 kadın sinn-i tahsilde olup bunlardan 38 erkek 25 kız okula devam etmektedir. Geri kalanlarda babaları askerde olduğundan evlerinin işleriyle uğraşmaktadırlar. Öğretmenler kasabanın dışında ve mükemmel bir mevkide 6 sınıflı bir okul yapılmasını istiyorlar. Öğretmenlerin şahsına ait gözle görülen şeyleri yoktur. Öğretmenlerin ihtiyar heyeti hakkında şikâyetileri yoktur.

Öğretmenlerin bulundukları yer kasabadır. Burada hâkim, müderris, hatip vardır. Öğretmen Okulu'ndan çıkan insanlar kasaba da bu kişiler mevcutken camide nasihat, kendini ıslah etme daima büyük tanıtılan, sakal ve sarığı bulunan kişilerden beklerler. Bunları söyleyen kişi hatalı olsa bile fesli genç bir öğretmenin haklı, kusursuz ve doğru bir felsefesini kabul etmek onlara zor gelir. Bunun üzerine tek tip elbise yaptırmak hususundaki girişimleri verimli olmuştur. Bu kasabada cuma okulları ve özel okullar yoktur.

Elâzığ sancağına bağlı olan ve merkez sancağa elli kilometre mesafede bulunan bu kasaba Kale boynu namında bir dağ eteğinde ve eğik bir yer üzerindedir. Doğuda Kameroğlu, batıda Nemri Dağları ile etrafı çevrilmiş ve sınırlandırılmıştır. Sel felaketi Yüzünden insan ve hayvan telef olduğu için güneyinde bulunan dereye Boklu çayır da derler. Batısında on dakikalık mesafede Fırat nehri bulunur ve karşıya kayık ile geçilir. Havası vahim suları ise bir içim suya uygun değildir. Zengin olanlar yaz kış sularını Fırat'tan getirtirler. Fakir kısmı ise mecburiyetten o suyu içerler. Demir yolu yoktur. Merkez sancağa şose ile bağlıdır. 23 haneden ibaret olan bu kasabanın nüfusu 424'dür. Sıtmadan başka hastalık yoktur.

Kasabanın evleri kerpiçten, evlerin tavanları topraktan ve genellikle iki katlıdır. Pencereleri camlı ve tavanları tahtalı ise de tabanları topraktır. Kasabanın sokakları geniş ve muntazamdır. Kasabada iki cami bulunmaktadır. Biri taştan diğeri ise ahşap ve kerpiçten yapılmıştır. Taş olan caminin yaptırıcısı El-Hâc Yusuf Ziya Paşa'dır. Caminin bahçesine girecek kapının üzerinde 'aculu bi's-salâvât kable'l-fevt 'ibâresi yazılıdır. Caminin bahçesine 21 merdiven ile iniliyor. Bahçenin batı tarafında demir divanın

sağında beş musluklu ortasında büyük bir şadırvanlı tamamlanmış şekilde bir pınar vardır. Bu pınarın etrafında sandalivari kesme bir taştan işlenmiş yine aynı şekilde olan yerler vardır. Pınarın üzeri ahşapdan gayet iyi süslenmiş suni çiçeklerle, işlenmiş tahtalarla örtülmüştür. Bu pınarın batı tarafında taştan konak bir kütüphane ile gerisinde üçü üstte üçü altta olmak üzere 6 koğuşluk bir dershane bulunmaktadır. Kütüphanede bazı eserler bulunmaktadır. Cami dört direk üzerine yapılıdır. Biri erkeklere diğeri kadınlara mahsus iki farklı toplanılacak yeri vardır. Büyük kubbenin etrafı alçı ile kaplanmış gayet güzel ve çiçeklerle süslenmiş Esmâ'ü'l-Hüsnâ ile Ayetü'l-kursîsûre-i şerîfesi aşere-i mübeşşirenin ism-i pâkları da yine alçı ile çiçekler arasında bulunmaktadır. Caminin mihrabı, minberi taştan olup türlü türlü renklerle boyanmış ve güzel nakışlarla da süslenmiştir. Kandillerin bulunduğu yerlerde ve kandillerin aralarında deve yumurtası büyüklüğünde 70 kadar yedi renkte çiniler vardır. Bunların üst tarafları eski zamanın fincan zarfları gibi ağaçtan işlenmiş ve içinden geçen tellerle kandil demirine bağlı ve alt tarafında titreyen ipin püsküllerle başka bir parlaklık ve güzelliği bahş olunmaktadır.

320 yılında bu kasabaya gelen ve camiyi ziyaret eden eski eserler mütehassısı bir yabancı çinilerden seçtiği 3 çiniye 35 lira verdiği halde verilmemiştir. Türkçe bilen bu mütehassıs bu çinilerin çok kıymetli olduğunu, itinayla muhafaza edilmesi gerektiğini söylemiştir. Camide Yusuf Ziya Paşa'nın el yazısı ile yazılmış birkaç levhası vardır. Onun adına mal edilmiş on kadar da şamdan bulunmaktadır. Caminin yapılış tarihi 1210'dur. Fakat bir diğer duvarında yapılış tarihi 1209 olarak yazılmıştır.

Bu kasabada vaktiyle Diyarbakır iline bağlıymış. Buradan geçmekte olan karuban katırın biri kumda debelenir. Semerin arasına bir parça gümüş girer. Katır Diyarbakır'a ulaşır. Orada katırın semeri üzerinden alınıp tımar edilir. Bu sırada semerden düşen gümüş parça orada bulunan bir kuyumcunun dikkatini çeker. Bu parçanın gümüş olduğunu o zamanın valisine arz eder. Bir heyet Keban'a gönderilir. Keşif neticesinde zengin gümüş madenleri bulunduğu belli olur. İşlemek için madenler üretilir. Toz halinde çıkan bu gümüş Osmanlı'ya gönderilir.

Köylünün içtiği su çeşme, dere suyudur. Çeşme suyunda kireç fazla ve dere suları da birkaç kaynaktan çıktığı için iyi değildir. Düğünlerde ufak çalgı, davul bulunur. At oynatılır. Halay çekilir. Misafirlere sabah akşam 3 gün yemek verilir. Gelini erkek ata bindirirler ki ilk çocuğu erkek olsun, katiyen kısrağa bindirmezler. Taziyeleri üç gündür. Zengin olanlar 3 gün fakirlere yemek verir. Mezheplerine oldukça bağlıdırlar. Köylünün bir kısmı memuriyetle bazıları ticaretle geri kalanı da tarımla uğraşmaktadır. Bu kasabada bir zamanlar cehri adında bir çeşit boya ağacı yetiştirmek ve faydalanmak için insanlar ticaretle uğraşmışlardır. Avrupa boyalarının ucuzluğu yüzünden bunun ticaretiyle uğraşanlar ticareti terk ederek ekicilikle uğraşmışlardır. Kasabanın panayırı yoktur.

Civarındaki dağlarda maden kuyuları harabesi vardır. 70 kadar dükkânı varsa da Ermenilerin sürülmesinden sonra bu sayı 15'e inmiştir. 3 adet hanı varsa da bunlar harabe olmaya yüz tutmuştur. Kasabada 5 hamam bulunmaktadır.

Arpa, buğday, mısır, nohut, mercimek, pamuk ve her çeşit meyve bulunur. Dağları çıplaktır. Yarım saatlik mesafedeki ormandan odun ve meyve ihtiyaçlarını karşılarlar. Dut, erik, badem, ayva, incir, armut, elma, Şam şeftalisi ve Abbas armudu meşhurdur. At, kısrak, öküz, inek, keçi, koyun bulunur.

Peynir yaparlar. Gül yağı çıkaramazlar, sadece gül suyu yaparlar. Kadınlar çorap dokurlar ve bu çoraplar meşhurdur. Kasabada fabrika yoktur. Bir adet un değirmeni bulunmaktadır. Meyve ticareti yaparlar. Ürettikleri meyveleri şehre, Arapkir'e, Eğin'e götürürler. Oradan da bütün malzemeyi kasabaya getirirler.

2.1.1. Keban Kasabası kısa bir değerlendirme

Müfettişin kasabada yaptığı teftişte izlenimleri şöyledir: Kasabada bulunan okul binası eskidir. Uzun yıllar tamir görmediği için tamire muhtaçtır. Okulun başöğretmeni eksikleri tamamlamak için gayret göstermiştir. Başöğretmen okula gönderilen kitapları ve diğer eşyaları itinayla korumuş ve muhafaza etmiştir. Okulda 3 öğretmen görev yapmaktadır. Başöğretmen Muhammet Bey öğrenci velilerini teşvik edip isteklendirerek öğrenciler için tek tip kıyafet yaptırmıştır. Öğretmenler kaymakam tarafından kimsesiz ve maddi açıdan gücü yetmeyen öğrenciler için toplanılan yardım ile elbise tedarik etmişlerdir. Öğretmenlerin tek tip elbise hususundaki çabaları başarılı olmuştur. Kasabada 38 erkek 25 kız öğrenci okula devam etmektedir. Bu kasaba Elâzığ sancağına bağlıdır. 23 haneden oluşan Köy'ün nüfusu 424'tür. Kasabanın evleri yapı malzemesi olarak genellikle kerpiçten yapılmıştır. Kasaba madenler yönünden oldukça zengindir. Mezhep ve geleneklerine bağlı bir yerdir. Kasabalının bir kısmı memuriyetle bir kısmı ticaretle uğraşmaktadır. Geçim kaynakları genellikle tarımdır. Hayvancılıkla da uğraşırlar.

2.1.1.1. Keban İlçesi Hakkında Genel Bilgiler

Elâzığ iline bağlı bir ilçe olan Keban'ın hangi tarihte kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Yalnız çok eski bir yerleşim yeri olduğu Keban'ın tarihi Cenevizlilere hatta bazı rivayetlere göre de ilk çağlara kadar uzanmaktadır. Bir maden şehri olan Keban'da ilk çağlarda da maden arama ve üretimi gerçekleştirilmiş ve özellikle kurşun ile gümüş madeni işlenmiştir. Esas itibariyle Keban'ın X. yüzyıla ait bir yerleşim yeri olduğu ise Keban Baraj ve Hidroelektrik Santrali'nin yapımı nedeniyle gerçekleştirilen

kazılar neticesinde ortaya çıkmıştır.

Keban'ın kendisini çevresine duyurması, kendinden bahsettirmesi de Osmanlı İmparatorluğu dönemine rastlamaktadır. Ayrıca, Osmanlı Padişahı IV. Murat'ın Bağdat seferi sırasında ilçemize bağlı Denizli Köy'üne uğradığı ve bu köyde bir kervansaray yaptırdığı da bilinmektedir. Harput gibi tarihin çeşitli devrelerinde doğunun stratejik önemine haiz kale, şehrin çok yakınında olmasına rağmen, Keban 1700'lü yıllardan itibaren ekonomik yönden (simli kurşun madeni üretimi ve işletilmesi dolayısıyla) canlanmaya başlamış ve 18. yüzyıldan, hatta 1934 yılına kadar eyalet merkezi olmuştur. Keban XIX. yüzyıl sonlarına doğru Ma'müratü'l-Aziz vilayetinin merkez sancağına bağlı bir kaza durumundadır. Merkez sancağının güney batısında yer almakta ve kuzeyde Arapkir kazası ve Dersim Sancağı, doğudan Harput-Mezra merkez kazası, güneyden ve batıdan Malatya Sancağı ile sıralanmıştır. Arguvan adlı bir nahiyesi 200 Köy'ü vardır. Bir kaymakam, bir nahiye müdürü ve bir idare meclisi tarafından yönetildiği anlaşılmaktadır.

1926 yılında yapılan idari teşkilatlanma sonunda Keban ilçesine bağlı Arguvan Bucağı Malatya iline, Muşar Bucağı ilçe haline getirilmiştir ve böylece Keban'dan ayrılmışlardır. Bugün ilçeye bağlı 30 köy mevcut olup bucak yoktur.

2.1.1.2. Keban İlçesinin Mevcut Okul Durumu[56]

Keban ilçesinde birleştirilmiş sınıflı ilköğretim okulu sayısı köyde 9; merkezde yoktur. Müstakil sınıflı ilköğretim okulu sayısı merkezde 4; köyde yoktur. Yatılı ilköğretim bölge okulu köyde ve merkezde bulunmamaktadır. Toplam ilköğretim okulu sayısı 13'tür. Genel lise 1 tane bulunmaktadır. Meslek lisesi 2 tanedir. Keban ilçesinde toplam 3 lise bulunmaktadır.

2.1.2. Hedi Köy'ü

18 Nisan 1333'te murake beye (teftiş)'e gidilmiştir. Bu köyde bulunan okulun tabanı tahtasız, pencereleri camlıdır. Sınıfın bitişiğinde öğretmen odası yapılmış fakat bu odanın da eksikleri vardır. Öğretmenin askere gitmesi ve halkında okula bakmaması yüzünden kışın yağan yağmur tamamen okul binasının içine girmiştir. Hatta alt katlara kadar nüfuz etmiştir. Okul binası tamire muhtaçtır. Yabancı heyetini çağırarak okul binasını tamir etmeleri gerektiğini onlara söyledim. Yaptıracaklarına dair onlardan söz

[56] http://www.mared.org.tr/Icerik/keban-1333

aldım. Okul camiye bitişik olarak yapıldığı için bahçesi yoktur. Bahçe yapılacak arsaya da sahip değildir. Fakat barışa müteakiben hem yeni bir okul yaptırmak hem de okul civarında bahçe olacak bir arsa tedarik etmek ve vermek köylü ve ihtiyar heyeti tarafından söz verilmiştir. Öğretmenlerin askere alınmaları, maaşlarını tam olarak alamamaları, istifa etmeleri ve vekaleten yerlerine yeni öğretmenlerin gönderilmemesi ve köylünün son derece umursamaz davranması binaların harap olmasına sebep olmuştur. Hedi Köy'üne bizzat gidilerek okulun tamamına baktırılmış ve sıvaları yenilenmiştir.

Eğitim müdürlüğünden gönderilen lazım olan ders malzemelerini öğretmen bey ihtiyar heyetine hemen teslim etmeden askere gider. Geri geldiğinde bunların çoğunun kaybolduğunu görmüştür. Kaybolmayanları muhafaza edebilmek için okulda ne bir dolap ne de bir dolap olabilecek pencere olduğundan evinde saklamaktadır. Öğrencilerin kitapları eksik ise de tamamlanması tembih olunmuştur. Geçen sene sınıf içinde öğretmenin terhisi üzerine ders malzemelerinden eksik olanlar tamamlanmışsa da acil bir emir ile öğretmen tekrar askere alınmıştır. Usule uygun olmayan eksik katip defteri vardır. Sebebi sorulduğunda maaşının kifayet etmediğine ve köylünün de masrafları veremediğinden dolayı tutulamadığını söylemiştir. Öğretmene tedarik etmesi ve tutması tembih edilmiştir. Öğretmen eğitim müdürlüğünden gönderilen kitap ve risaleleri bir kütüphaneye çevirmeyi ve düzene sokmayı düşünememiş aldığı kitapları kendi malıymış gibi muhafaza etmiştir. Bu kitapların okulda muhafaza edilmesi için bir kütüphane gereklidir. Yerli mahsullerden ve madenlerden oluşturulması icap eden müzenin bir an önce yapılmasına inanması ve çareler araması açık ve kesin olarak tembih edilmiştir. İstatistiğe ait hiçbir cetvel yoktur. Öğretmen bey yeni terhis olduğu için bu hususta eksiğini henüz tamamlayamamış ve cetvel tutması tembih edilmiştir.

Öğretmen 25 yaşında ve üniversite mezunudur. Öğretmenliğe başlayalı 4 sene olmuştur. Halk arasında hürmete layık bir öğretmendir. Öğretmen seferberliğin ilanı ile askere alınmıştır. 19 Mart 1333 yılında terhis edilmiştir. Bu zaman zarfında okulun muhafazası köy halkına bırakılmıştır. Birçoğu askere alındığından, bazılarının jandarmada bulunmasından, bir kısmının ticaret maksadıyla Amerika'ya gitmesinden, çocuklarında okula bakmak vazifesini unuttuklarından okul yağmurların karların tesiriyle zedelenmiştir. Tamire muhtaçtır. Öğretmen öğrencilerin temizliğine, dini ve bedeni terbiyelerine, çalışkan ve çevik olmalarına dikkat etmiştir. Öğretmen mevcut olan ders malzemelerine itina etmişse de eksik olanları tamamlamak için hiçbir teşebbüste bulunmamıştır. Okuldaki derslerde istenildiği kadar ilerleme olmasa da öğretmendeki ciddiyet ile mesleğine olan meyil ve muhabbet gelecekte bereketli olunacağına dair ümit veriyor. 3 senelik üniversite mezunu olan öğretmen matematik, elifba, kelime bilgisi dersleri istisna olmak üzere diğer derslere aşinadır. Bu derslerde bilinen şeyleri öğrenciye

layıkıyla anlatamamıştır. Kelime bilgisinden sorulan basit sorulara cevap verememiştir. Elifba derslerinde geride kalmışlardır. Öğretmen yeni terhis olduğu için
hemen ilerleme gösterememiştir. Öğretmen şeref ve haysiyetini iyi bir şekilde muhafaza etmiştir. Her köyde olduğu gibi burada da tahsil mecburiyeti yerine getirilememiş ve seferberlik devam ettiği müddetçe yerine getirilemeyeceği hasıl olunmuştur. Kırk erkek öğrenci okula devam etmekte kalanları ise devam etmemektedir. Bu çocukların okula devam edememe sebebi ise babalarının askerde olması ve ev işleriyle uğraşmak zorunda kalmalarıdır. Kız çocuklarının okutulmasına gelince eğitim müdürlüğü tarafından buna mani olunuyor. Kızlarında okula kabul edilmesi için öğretmene yazı yazılmıştır. Öğrencinin programa uygun kitabı olmadığından ve şehirde kitapçı bulunmadığından kitap tedariği mümkün olmamaktadır. Bu da mektebin kötü duruma düşmesine sebep oluyor. Kitap listeleri kazalara ve köylere gönderilmiş ve kitapları siparişte bulunmaları tembih edilmişse de bazı köy öğretmenleri teşebbüsten mahrum oldukları için kendilerine yardım edilmektedir. Öğretmen yiyecek ve giyecek tedarik edemediği, maaşının kendisini idare etmeye yetmediği, çektiği çaresizlik ve sefalete son verilmesi konusunda istirhamda bulunuyor. Öğretmenin ihtiyar heyeti hakkında şikâyeti yoktur. Öğretmenin köylünün ıslahına dair herhangi bir teşebbüs yoktur

Köy Elâzığ sancağına eklenmiş, Keban Kazasına bağlıdır. Sancağa altı kazaya dört saattir. Adı geçen köy bir dere kenarında ve eğik bir yer üzerinde yapılı olup kuzeyinde Damardi, doğusunda Kilodi, güneyinde Sorhum Dağları ile çevrilidir. Havası saf ve suyu sağlamdır. Bu köyde nadiren humma, çocuklarda sıtma ve göz ağrıları bulunmaktadır. Ne yol ne de demiryolu vardır. 109 hanelik Köy'ün nüfusu 511 nüfustan ibaret olup nüfus çoğalmaktadır. Sokakları dar ve eğri büğrü olan bu Köy'ün evleri kerpiçten ve kısmen ahşaptan olup koruma şartlarına uygundur. Okulun bitişiğinde kerpiçten bir cami vardır. Köylünün yardımı ile vücuda gelmiş 1194 tarihinde tamir edilmiştir. Ziyaretgahları yoktur. Kaynak suları birden fazla olup yapılı güzel düzenli kör pınar namıyla bir çeşmesi vardır ki suyunun ağırlığından dolayı bu nam verilmiştir. Erkekleri entari tabir edilen iki pişli bir kumaştan sırtlarına başlarına da fes ve üzerine yazma bağlayarak, kadınlar çoğunlukla kırmızı kumaştan fistan ve başlarına beyaz peştamal bağlayarak özel kıyafetlerini muhafaza ve devam ettiriyorlar. Misafirperverdirler ve kimsesizlere yardım ederler. Düğünlerde davul çaldırmak, at oynatmak, güreş tutmak, halay çekmek adetleridir. Milliyetleri Türk, mezhepleri Hanefi'dir. Mezheplerine oldukça bağlıdırlar. İnançları sağlam ise de Beni İsrail yalanları zihinlerinde çokça yer işgal etmiştir. Tarımla uğraşırlar. Panayırı, tarihi harabesi, dükkân ve hamamı yoktur.

Arpa, buğday, küşne, mercimek ekerler. Bereketin bol olduğu seneler

bire sekiz nispetinde mahsul alınmakta ve elden edilen mahsul ihtiyacı idare ve temin etmediğinden hariçten ambarda saklanan yiyeceklere celp olunmaktadır. Kendi yiyecekleri kadar da pek az sebze alırlar. Başka tarımları yoktur.

Kilodi Dağı'nda pek az meşe varsa da ihtiyacı karşılamadığından bahçelerindeki meyve ağaçlarından ve diğer ağaçlardan odun elde etmektedirler. Meyve ağacı dut, erik, badem ve cevizden ibarettir. Duttan pestil, pekmez imal ederler. Eriğin yarma ve eşbabiyesini yaparlar. Öküz, inek, keçi, koyun, eşek ve tavuk beslerler. en çok keçi ve koyun beslerler. Bunların etinden, sütünden, oğlağından faydalanırlar. Erkekleri tarımla uğraşır, ticaret maksadıyla Amerika'ya gidenler vardır. Kadınlar yün eğirip çorap dokurlar. Köyde üç değirmen bulunur.

Köy okulu, öğretmenin askerde olması ve köy halkının da okula bakmaması yüzünden kötü durumdadır. Öğretmenlerin askere çağrılması, maaşlarını tam alamamaları, köylünün umursamaz tavrı binaların harap olmasına sebep olmuştur. Öğretmen okulun eksiklerini tamamlayamama sebebi olarak maaşının az olması, köylünün masrafları verememesi ve askere çağrılması gibi şeyleri göstermiştir. Öğretmen okula gönderilen kitap ve risaleleri bir kütüphaneye çevirmeyi düşünememiş, kendi malıymış gibi muhafaza etmiştir. Öğretmen öğrencilerin disiplinine, dini ve bedeni temizliklerine dikkat etmiştir. Derslerde istenilen başarı gösterilememiştir. Köyde birçok öğrencinin babası seferberlikten dolayı askerde olduğu için tahsil mecburiyeti yerine getirilememiştir. Okula devam eden öğrenci sayısı 40 (erkek)'tır. Öğrenciler köyde kitapçı olmadığı için kitap tedariğinde zorlanmıştır.

Köy Elâzığ sancağına eklenmiş, Keban kazasına bağlıdır. Köy 109 hane olup 511 nüfusa sahiptir. Evler genellikle kerpiçten yapılmıştır. Mezheplerine ve geleneklerine bağlı bir köydür. Geçimlerini sağlamak için tarımla uğraşırlar. Köy ahalisi ceviz ve buğday ticareti yapar.

2.1.3. Keban'ın Denizli Köy'ü

19 Nisan 1333'te köye varılmış ve denetime teftişçiler dahilinde murakbe başlanmıştır. Köy'ün meydanında üstteki iki koğuşu içine alan bir dershane inşasına teşebbüs etmişler ve inşaatın tamamlamasına az kala araya giren seferberlik sebebiyle eksikler tamamlanamamış ve okul seyyar bir şekilde kalmıştır. Bir ay oturduğu evde iki ayı tamamlayamamış, bir hanede üç ay aletleri devamlı bulunduramamış, gerek seyyar olarak öteye beriye devrederek gezen gerek eksik kalan okulun bahçesi olmadığı gibi genişletilecek arsası da yoktur. İhtiyar heyetine gidilerek okulun toplu olarak inşaatının tamamlanması ve çocukların ortada sefil ve başıboş gezmekten kurtarılması kendilerine

bildirilmişse de son derece hâkim olan çaresizlik ve sefaletten dem vurarak barış oluncaya ve askerde olan akraba ve yakınlar terhis olana kadar bu eksiğin tamamlanması mümkün değildir şeklinde beyan edilmiştir. Suyu az ve civarında arsa bulunmayan okula bahçe tedariğinde mümkün değildir. Köy halkı fakirlik ve çaresizliği son raddesine kadar yaşamakta olduğu için usta ve malzeme tedariği de acil olduğundan okul binasının inşaatının tamamlanması harpten sonraya bırakılmıştır.

Okulda lazım olan ders malzemelerinden üç sıra bir öğretmen kürsüsü Avrupa, Asya, Afrika ve Osmanlı haritaları bulunmaktadır. Ders müfredat programına göre işlenmektedir. Bu köy okulunda yoklama defteri mevcut olsa da künye yoktur. Sebebini ise öğrenciden para alamaması, maaşının verilmemesi verilse bile 150 kuruş maaş ile kâğıt almanın mecbur olmadığı ve kağıt bulmanın mümkün olmadığını beyan etmiştir. Kendisine kâğıt verilerek defterleri düzenlemesi bildirilmiştir. Okulda kütüphane yoktur. Okul seyyar olup bir hanede bir ay oturamadığını, müzenin de bu sebepten oluşturulamadığını beyan etmiştir. Öğretmene bu zorluğu kabullenmenin ve aşmanın mümkün olduğu söylenilmiş, bir an önce kütüphane ve müzeyi oluşturması tembih edilmiştir. Okulun bulunduğu yerin ahalisince kullanılmış ve o yere mahsus Türkçe kelimeler ve anlamlarının bulunduğu bir defter ile harita bulundurulmasına özen gösterilecektir. Öğretmen istatistik defterini kâğıt olmadığı için tutamadığını beyan etmiştir.

Öğretmen 24 yaşında ve Öğretmen Okulu mezunudur. Göreve başlayalı 7 yıl olmuştur. Evli ve halk arasında hürmete layık bir kişidir. Okulun asıl öğretmeni ise askerdedir. Hayatı meçhuldür. Öğretmen okul binasının temizliğine dikkat etmiştir. Öğrencilerin ayağında hiçbir şey yoktur. Yemeni almaya güçleri yetmemektedir. Öğretmen maddi durumları iyi olmayan çocukların velilerine hiç değilse örgüden çarık yapılmasını söylemişse de yemeninin pahalı olması ve parasızlıktan buda yerine getirilememiştir. Öğrenciler okula düzenli bir şekilde devam edememiştir. Öğretmen okulda bulunan ders malzemelerine itina göstermiş, eksikleri tamamlamak için bir teşebbüste bulunmamıştır. Bu köy okulunda hatasız bir sure okuyacak, İslam'ın, imanın, namazın şart ve farzlarını bilecek, geometri şekillerini çizecek öğrenci yoktur. Coğrafya ve matematikten anlayan öğrenci çok azdır. Öğretmen müfredata aşinaysa da bilinen şeylerin bir kısmını yerine getirebilmiştir. Öğretmen şeref ve haysiyetini güzel bir şekilde muhafaza etmiştir. Bu köyde tahsil mecburiyeti yerine getirilememiştir. Savaş bitmedikçe yerine getirilemeyeceği ihtiyar heyetinin sözlerinden anlaşılmaktadır. Çünkü yaşça yirmi beşten kırka kadar olan erkeklerin hepsi askerdedir. Bunların terk edilen tarlalarını çocukları ekmektedir. Çocukları tarla ekmekten men ederlerse açlık ve sefaletin son bulmayacağından bahsediyorlar. Öğretmen fakir çocuklarına acilen kitap temin etmek

için uğraşmaktadır. Otuz kadar elifba ve matematik kitabı tedarik edilip okula gönderilmiştir. Öğretmen öğrencilerin okula devam etmemesinden, okul binasının inşaatının tamamlanmamasından ve ihtiyar heyetinin ihtimamsız davranmasından şikâyetiçidir. Öğretmen Köy'ün ıslahı ile ilgili teşebbüste bulunmamıştır. Köyde özel okullar ve cuma okulu yoktur.

Kademoğlu Yurdu Dağı, Gedek Harmanı eteğinde Han Deresi'nin kenarında yapılı olan bu köy Elâzığ sancağına eklenmiş, Keban kasabasına bağlıdır. Merkeze yedi buçuk kilometre ve Keban, Kebani, Arapkir ve Eğin'e rastlayan şose yolu ile güney tarafından geçmektedir. Köy'ün yüz on bir hanesi mevcutsa da bu sayı göç etmekten, savaştan dolayı yetmişe inmiştir. Nüfus azalmakta, doğum oranı durmak üzeredir. Köyde sıtma ve göz ağrısı hastalığı bulunmaktadır.

Köy'ün evleri genellikle adi taştan yapılmış tavanları ise gayet alçak, pencereleri ufak, tabanı toprak ve sağlığa uygun değildir. Köy'ün sokakları dar ve kaldırımları gübre ile doludur. Bir mescitleri varsa da ezan okuyacak müezzinleri, namaz kıldıracak imamları olmadığı gibi namaz kılacak cemaatleri de yoktur. Bu Köy'ün Han deresinin üstünde Geyik Baba adında bir velinin kabri bulunmaktadır. Bu köy halkı bu zatın ruhaniyetinden medet bekler.

Bu Köy'ün üç çeşmesi vardır. Teke deresi suyu gayet hafif leziz ve meşhurdur. Köy halkı Türk'tür ve Türkçe konuşurlar. Sunni ve Hanefi mezhebine mensupturlar. Köy ahalisi genellikle çiftçidir. Yaz zamanları genellikle tarımla geçer. Kış zamanlarında ise orta odaları denilen bu yerlerde gündüzden akşama kadar vakit geçirirler. Bina yeri, dükkânı, hamamı yoktur. İşlenmiş ve bir taşı bile düşmemiş olan yontma taştan yapılmış bir hanı vardır. On iki kemerli olan bu hanın kapısının biri sağında biri solunda olmak üzere iki odası vardır. Hanın kapısının en yukarısında biri erkek biri kadın olmak üzere iki ayrı taştan üzerinde yan yana iki insan resmi mevcuttur. Tarihi yazılı değildir. Köy'ün ahalisi bunların hanın kurucusu, bacı kardeş olduklarını söylüyor.

Buğday, küşne, mercimek ekerler. Seferberlikten önce 7000 dönüm araziyi ekiyorlarsa da şimdi 2000 dönüm araziyi zor ekmekteler. Dağları çıplaktır. Ormanları yoktur. Kış odunlarını meyveli ve meyvesiz ağaçlardan, sığırların gübresini su ile karıştırıp yaptıkları tezeklerden elde etmektedirler. Meyve ağaçları dut, erik, elma, armuttan ibarettir. Koyun, keçi, öküz, inek, eşek beslerler. Öküzleri çifte koşar eşeklere yük yükleyip binerler. Keçi, koyun ve ineğin yağından sütünden, yararlanırlar. köyde bir değirmen varsa da yazın suların azalmasından değirmen çalışmaktadır. Un ve bulgur ihtiyaçlarını çevre köylerdeki değirmenlerden temin ederler. Buğday, arpa çok olduğu seneler Arapkir'e Eğin'e ihraç ederler. Başka ticaretleri yoktur.

Özet olarak Denizli Köy'ünde, seferberliğin ilan edilmesinden dolayı inşaatına başlanılan okul yarım kalmıştır. Okul seyyar bir şekilde kullanılmıştır. Bu durum her ne kadar ihtiyar heyetine bildirilmişse de çaresizlik ve sefaletten dolayı barış ilan edilene kadar bu durumun süreceği belirtilmiştir. Okul seyyar olduğu için bir kütüphane oluşturulamamıştır. Sefaletin en çok yaşanılan mevkilerinden biridir. Öğretmen okul binasının temizliğine dikkat etmiş, özenli davranmıştır. Öğrenciler babalarının askerde olmasından dolayı okula düzenli olarak devam edememişlerdir. Derslerde istenilen başarı gösterilememiştir. Öğretmen fakir çocuklarına kitap temin etmek için uğraşmıştır.

Bu köy Elâzığ sancağına eklenmiş, Keban kasabasına bağlıdır. Köyde 111 hane mevcutsa da bu sayı göç etmekten, savaştan dolayı 70'e inmiştir. Köy halkı Sunni ve Hanefi mezhebine bağlıdır. Genellikle çiftçilikle uğraşırlar. Hayvan besleyip, hayvanın yağından, sütünden vb. yararlanırlar.

2.1.4. İsa Köy'ü

20 Nisan 1333'te İsa Köy 'üne ayak basılmıştır.1326 yılında inşa edilen bu köy okulu altta bir dershane ve öğretmene mahsus olarak iki odayı içine almaktadır. Okul yeni olduğu için tamire muhtaç değilse de çatısının alçaklığı ve tahta olmaması yüzünden sağlığa uygun değildir. Köy'ün en ferah ve havadar yerinde inşa edilen bu köy okulunun dört tarafında geniş bir arsası varsa da bahçesi yoktur. Lazım olan ders malzemelerinden kitap, yoklama, demirbaş eşya defteriyle ilkokullar talimatnamesi, ilkokullar kanunu 23, 30, 31, 32 numaralı ilkokullar ders mecmuası bazı öğrencilerde mevcuttur. Kur'an- ı Kerim ve İlmi hal kitabı mevcutsa da diğerleri yoktur. İki yüz kuruşluk çeşitli kitap ve risaleler gönderilmiştir. Öğretmen hesabı pek düzensiz tuttuğu için hesap defteri usule uygun değildir. Kitap ve demirbaş eşya defterlerini düzene koyması öğretmene Söylenilmiştir. Okulun kütüphane ve müzesi yoktur. Bunların tedariği için teşebbüste bulunulmuştur. Köy'ün mevkisini gösteren bir harita ve o köye mahsus Türkçe kelimelerin ve anlamlarının bulunduğu bir kitabın bulunmasına itina edilecektir. Okulda istatistik defteri yoktur.

25 yaşında olan öğretmen bey mesleğine başlayalı beş sene olmuştur. Öğretmen evli ve halk arasında hürmete layık biridir. Öğretmen okulun temizliğine ve düzenine dikkat etmiş lakayt davranmamıştır. Bu okula devamlı gelen öğrenci köy ağasının çocuğudur. Köy ağasının çocuğu temiz elbiseler giymektedir. Geri kalan öğrencilerin ayakları tamamen çıplaktır. Üzerinde elbiseleri yoktur. Ayakları tozdan, çamurdan kömür gibi olmuştur. Beden temizlikleri katiyen yoktur. Her ne kadar beden temizliklerine dikkat etmişlerse de faydasızdır. Öğretmen okulda bulunan ders malzemelerine dikkat etmiş ve

itina göstermiştir. Öğretmenin okuttuğu ders Kur'anı- Kerim'den ibarettir. Diğer derslere de itina göstermesi öğretmene tembih edilmiştir. Öğretmen müfredat programına aşina değildir. Öğretmen şeref ve haysiyetine itina göstermiştir. İhtiyar heyeti eğitime hizmet etmemiş seferberliği engel olarak göstermişlerdir. Öğretmen okulun ilerlemesi konusunda hünere sahip değildir. Öğretmenin şahsına ait bir şeyi yoktur. Öğretmenin ihtiyar heyeti ile ilgili şikâyeti yoktur. Öğretmenin köylünün ıslahına dair herhangi bir teşebbüsü bulunmamıştır. Köyde cuma okulları ve özel okul yoktur.

Bu köy Elâzığ sancağına eklenmiş Keban Kasabasına bağlıdır. 18 saat şehre 8 saat de kazaya mesafesi vardır. Güneyinde Doğan Tepesi eteğinde ve Hasta zilal deresi vardır. Yaz ve kış zor geçmektedir. Yol ve demiryolu geçmemektedir. Havası güzel, suyu hafif ve lezzetlidir. İki yüz iki hane olan Köy'ün nüfusu 894'dür. Sefalet yüzünden köy ahalisi kısmen Malatya ve Akçadağ'a gittiği nüfus azalmaktadır. Tifo, sıtma, bel, baş ve göz ağrıları hastalığı bulunur. Tifoya başa kar koymak, kar yedirmek ve ayaklara kar sürek gibi tedavi yöntemleri uygularlar. Sıtmaya yakalananları soğuk su ile yıkarlar.

Köy'ün evleri tamamen kerpiçten genellikle tahta ve sağlığa uygun değildir. Sokakları dar ve pis, gübre ile doludur. Cami ve mescitleri yoktur. Kaynak suları çok olmakla beraber yapılı iki çeşmesi vardır. Bunların üzerinde levhaları yoktur. Milliyetleri Türk'tür ve Türkçe konuşurlar. Hanefi mezhebinden olduklarını iddia etseler de kendileri Alevi mezhebine bağlıdır. Köy halkı tarımla uğraşmaktadır. Başka işleri yoktur. Panayırı hamamı, hanı yoktur.

6000 dönümden ibaret olan bu Köy'ün arazisi genellikle susuz, pek az kısmı suludur. Seferberlikten önce hiçbir tarla boş bulunmamaktadır. Bu sene bu köyde 2000 dönüm kadar arsa ancak ekilebilmiştir. Buğday, beyaz buğday, yazlık, arpa, mercimek, nohut, pamuk ve soğan ekerler. Beş saatlik mesafede bulunan Çeki kuşu Dağlarındaki meşelerden ve sığırların gübresinden tezek yaparak yakacak elde ederler. Köyde eşek, at, kısrak, koyun, keçi, inek, öküz bulunur. Yağ, peynir yaparlar, palas, çorap, harar dokuyabilirler. Köyde bir değirmen vardır. Seferberlikten önce Arapkir'e Malatya'ya buğday götürüp satar ve oradan da lazım olan eşyayı getirerek ticaret yaparlarmış.

2.1.5. Keban'ın Tahir Köy'ü

22 Nisan 1333 Keban'ın Tahir Köy'üne teftişe çıkılmıştır. Üç yüz yirmi yedide inşa edilen bu köy okulu tabanı ve tavanı tahtasız, pencereleri küçük camsız bir dershaneden ibarettir. Öğretmen askerde olduğu için okulun bakımı yapılamamış okul tamire muhtaçtır. Bu sene okulun tamiri için nahiye müdürü ve ihtiyar heyeti ile görüşüldü. Köy ahalisinin fakir ve çaresiz olması, köydeki erkeklerden çoğunun askerde

olması ve geriye kalanlarında elinden bir iş gelmemesi sebebiyle okulun tamirini bu senelik geçici bir sıva ile geçiştirmekten başka çare olmadığını ve barış ilan edildikten sonra bahçe ve tarlası olmak üzere güzel bir mevkide ve mükemmel bir okul yapacaklarını temin etmişlerdir. Adı geçen okulun sıvası yapılmıştır. Lazım olan ders malzemelerinden 22, 30 nüshadan başka ilkokul müfredatının 35'e kadar umumi nüshaları, ilkokul müfredat kanunu talimatnamesi, Osmanlı-Asya haritası, öğrencinin ellerinde Kur'an-ı Kerim, ilmi hal kitapları mevcuttur. Geri kalan ders malzemeleri eksiktir. Bu eksiğin tamamlanması için ciddi bir teşebbüste bulunulmamıştır. 20 kadar matematik ve 15 kadar da coğrafya ve tarih kitabı gönderilmiştir. Yoklama defteri, demirbaş eşya defteri mevcut olup bunlar usule uygun düzenlenmediğinden hesap defteri düzenli değildir. Okulda kütüphane ve müze bulunmamaktadır. Okulda mevcut olan malzemeler itina ile korunmuşsa da eksiklerin tamamlanması için çalışılmamış ve çalışılacak marifet gösterilmemiştir. Bunların tedariği kendisine kararlılıkla tembih edilmiş ve ikinci teftişe kadar hazırlamadığı takdirde kendisinin cezalandırılacağı bildirilmiştir. Kâğıt yokluğundan, maaşının azlığından, öğrenci velilerinin yardım etmemesinden dolayı kâğıt ve defter alamamış bunun içinde istatistik defterini tutamamıştır. Bir an önce düzenlemesi tembih edilmiştir.

Öğretmen 32 yaşında ve evlidir. Öğretmen göreve başlayalı 11 yıl olmuştur. Halk arasında hürmete layık biridir. Bina okul denemeyecek derecededir. Bu yüzden istenilen düzen ve temizlik yerine getirilemiyor. Harpten sonra acil bir şekilde bina inşa etmek gereklidir. Öğrencilerinin bir kısmının elbisesi bulunmakta bir kısmın ise doğru düzgün elbisesi bulunmamaktadır. Elbisesi bulunmayan çocukların ayakları kömürden farksızdır. Öğrenci fakirlikten sabun bulamadığı ve yedek elbisesi olmadığı için kıyafetleri 2 ayda bir yıkanıyor. Durum böyle olunca öğrenci devamlı olarak okula gelemiyor. Öğretmene temizliğe ve düzene dikkat etmesi şiddetle tembih olunmuştur. Bu halin devamı çocukların sağlığını ihlal edeceğinden buna öğretmenin lakayt davranması sebep olmuştur. Bu durum ihtiyar heyeti ile görüşülmüş, onlarda mümkün oldukça dikkat edeceklerinin temennisini vermişlerdir. Öğrencilerin dini terbiyelerine yeterince özen gösterilmemiştir. Öğretmen okulda bulunan ders malzemelerine itina göstermişse de eksik olanları tamamlamak için çaba göstermemiştir. Öğretmen geometri, resim, ezber, gramer derslerini kâğıt yokluğundan işleyememiştir. Öğretmen şeref ve haysiyetini iyi bir şekilde muhafaza etmiştir. Kışın okula devam eden çocukların sayısı kırk elliyi bulurken yazın bu sayının düşmesinin sebebi ihtiyar heyetine sorulduğunda yedi yaşındaki bir çocuğa bile tarımda ihtiyaç olunduğunu, kimisinin davar nöbetinde, kimisinin tarımla uğraştığını söylemişlerdir. Bunlar dışında çalışacak kimse olmadığı için okula sürekli devam edemedikleri anlatılmıştır. Öğretmenin kendine ait eşyaları ve ihtiyar heyeti

hakkında şikâyeti yoktur. Öğretmen köylünün ıslahına dair hiçbir teşebbüste bulunmamıştır. Köyde cuma okulu ve özel okul yoktur.

Elâzığ sancağına eklenmiş, Keban Kasabasına bağlı Tahir Köy'ü sancağa 90 merkez kazaya 45 kilometredir. Bu Köy'ün havası yumuşak, suyu sağlam ve lezzetlidir. Köyden yol ve demiryolu geçmemektedir. Yüz on sekiz haneden ibaret olan Köy'ün nüfusu beş yüz seksen altıdır. Seferberlikten önce Köy'ün nüfusu artış göstermişse de şimdi azalmaktadır. Köyde tifo, sıtma boğaz ağrısı gibi hastalıklar bulunur. Köy'ün evleri kerpiçten yapılmış, üzerleri dam, pencereleri dar ve camsızdır. Evleri sağlık şartlarına uygun değildir. Sokakları yüklü bir hayvanın geçemeyeceği kadar, çamur ve gübre ile doludur. Bir camileri varsa da bakmadıklarında bakmakta istemediklerinden yıkılmaya yüz tutmuştur. Balhacak Baba Beyazlı Baba isminde iki kişinin ziyaretleri vardır. Bir çeşmesi iki de kaynak suyu bulunan bu Köy'ün suyu hafif ve lezzetlidir. Düğünlerde rakı içmek, davul çaldırmak, taziyelerde üç günlük yemeği ve kırk yemeği vermek adetleridir. Türkçe konuşan bu Köy'ün ahalisi Alevidir. Çiftçilikle uğraşırlar. Panayırı, tarihi harabesi, dükkânı, hanı ve hamamı yoktur.

Arpa, buğday, beyaz buğday, yazlık, siyah arpa, beyaz arpa, mercimek, nohut ekerler. Meyve olarak dut, erik, elması vardır. Meşhur meyvesi yoktur. Çeki Dağından getirdikleri meşeden ve sığır gübresinden yakacak ihtiyaçlarını temin ederler. Öküz inek, koyun, keçi, at, kısrak bulunur. İneğin etinden, sütünden, yoğurdundan yararlanırlar. Peynir yağ yaparlar. Kadınları kilim, palas, hurç imal eder. İhtiyaçtan fazla kalanları Diyarbakır'a gönderip satarlar. Buğday ve arpa ticareti yaparlar.

Tahir Köy'ünü özetle anlatmak istersek Bu köy okulu 1327 yılında inşa edilmiştir. Okulun öğretmeni askerde olduğu için okul bakıma muhtaçtır. Köydeki birçok erkeğin seferberliğin ilanı ile askere gitmesinden dolayı okulu tamir edecek kimse yoktur. Okulda birkaç ders malzemesi dışında geriye kalanların çoğu eksiktir. Bunların tamamlanması için herhangi bir teşebbüste bulunulmamıştır. Bina okul denemeyecek kadar kötü bir durumda olduğu için temizlik ve düzen yerine getirilememiştir. Öğretmen öğrencilerin temizliğine dikkat etmemiş, okuldaki eksikleri tamamlamak için hiçbir gayret göstermemiştir. Seferberlikten dolayı şartlar zor olduğu için öğrenciler okula devam edememektedir

Bu köy Keban kasabasına bağlıdır. 118 haneden ibaret olan Köy'ün nüfusu 586'dır. Seferberlikten önce köy nüfusu artmakta iken seferberliğin ilanı ile nüfus azalmıştır. Köy evleri kerpiçten olup sağlık koşullarına uygun değildir. Köy halkı mezheplerine ve geleneklerine bağlıdır. Alevi mezhebine mensupturlar. Kadınların dokuduğu ihtiyaç fazlası kilim, palas, hurç vb. gibi ürünler Diyarbakır'a gönderilip satılır. Buğday ve arpa ticareti yapılır.

2.1.6. Keban'ın Karahöyük Köy'ü

23 Nisan 1333 Keban'ın Karahöyük Köy'ü teftişe tabii tutulmuştur. Bu köyde bir okul binasının inşaatına teşebbüs edilmiş ve bina yerden iki metre yüksekliğe kaldırılmışsa da seferberliğin üzerine inşaat tamamlanamamış ve eksik kalmıştır. Mektep köy ahalisinin evinde seyyar bir şekilde eğitime devam etmiştir. Okulun tamamlanması için ihtiyar heyetine başvurulmuş eksik kalan okulun bir an önce tamamlanması konuşulmuştur. Köy'ün erkeklerinin askerde olması ve kadınların okula bağış yapamayacak durumda olmasından okul inşaatının tamamlanması harpten sonraya bırakılmak zorunda kalmıştır.

Öğrencilerde Kur'an-ı Kerim, İlm-i hal kitaplarından başka ders için lazım olan kitaplardan hiçbiri yoktur. Bu okulda eksik bulunanların listesi bir posta ile eğitim müdürlüğüne gönderilmiştir. Arapkir'e tayin edilen öğretmen Hasan Efendi'den elinde bulunan bu okula mahsus olan eşyaları bir an önce göndermesi bir mektup ile beyan olunmuştur. Yoklama, demirbaş eşya defteri mevcutsa da bunlar usule uygun düzenlenmediği için ikinci teftişe kadar hazırlanması konusunda öğretmen tembih edilmiştir. Aksi takdirde cezalandırılacağı kendisine bildirilmiştir. Okulun kütüphanesi ve müzesi yoktur. Hasan Efendi okula ait eşyaları ihtiyar heyetine teslim etmeyip kendisiyle birlikte götürdüğü için bir an önce göndermesi kendisine bildirilmiştir. Öğretmenin gönderilecek kitap ve risaleleri muhafaza etmesi tembih edilmiştir. Öğretmen istatistik defteri tutmamış ve harita hazırlamamıştır.

20 senelik öğretmen olan Hüsnü Efendi evli ve 33 yaşındadır. Hüsnü Efendi halk arasında hürmete layık bir öğretmendir. Öğretmen seyyar olan okula itina göstermiş lakayt davranmamıştır. Öğrencilerin kıyafetlerine, temizliğine mümkün olduğu kadar itina edilmemiştir. Dini ve bedeni terbiyelerine layıkıyla dikkat edilmemiştir. Öğretmen Kur'an-ı Kerim, İlmi hal, coğrafya derslerini yarım yanlış okutmuş buna sebep olarak da kitap bulamadığını söylemiştir. Öğretmen müfredata aşina değildir. Şeref ve haysiyetini muhafaza etmiştir. Bu köyde tahsil mecburiyeti yerine getirilememiştir. Köyde 91 erkek ile 81 kız çocuğu bulunduğu halde 20 erkek çocuğu okula devam etmekte kalanları ise okula gelmemektedir. Bunların okula gelmediği ihtiyar heyetine bildirilmişse de ihtiyar heyeti kalanların tarla işleri ile ilgilendiklerini söylemiştir. Bu öğrencilerin okula devamı ancak seferberlikten sonra sağlanabilir şeklinde buyrulmuştur. Öğretmenin şahsına ait eşyası ve ihtiyar heyeti hakkında şikâyeti yoktur. Köyde özel okul ve cuma okulu yoktur.

Bu köy Keban kasabasına bağlıdır. Merkeze 18, kazaya 9, nahiyeye 1 saat mesafededir. Düz bir alanın üzerine yapılıdır. Batısında Höyük tepesi bulunmaktadır. Havası latifse de kışları çetin geçmektedir. Yol ve demiryolu bulunmamaktadır. Köyde 170 hane bulunmakta nüfusu ise gittikçe azalmaktadır. Bu köyde humma, sıtma ve göz

ağrısı hastalıkları bulunmaktadır. Köy'ün evleri taştan ve kerpiçten yapılmış sağlık şartlarına uygun değildir. Sokakları dar ve kirlidir. Bu köy halkı Alevi'dir. Bektaşi tarikatının Rafizi kısmındandır. Bu köyde Türkçe konuşulur. Bu köyde 6 çeşme bulunur, 3'ü yapılmıştır, suyu hafif ve lezzetlidir. Köy halıcılık ve tarımla uğraşır. Arazisi olmayan fakir kısım ise sigara, boncuk ve iplik satar. Panayırı, tarihi harabesi, şikâyeti ve hamamı yoktur. Arpa, buğday ve nohut ekerler. Bu köy 5 saatlik mesafede bulunan Çeki Dağı'nın meşelerinden ve sığırların gübrelerinden yakacak ihtiyaçlarının temin ederler. Dut, erik ve elma ağaçları bulunur. Meşhur meyvesi yoktur. Öküz, inek, eşek, keçi, koyun bulunur. Peynir ve yağ yaparlar. Kadınları urgan, kilim, perde, çuval, çorap dokurlar ve satarlar. İki un değirmeni iki bulgur değirmeni bulunmaktadır. Arapkir'e kısır davar, yapağı, nohut, buğday, arpa ihraç eder ve Arapkir'den Malatya'dan sabun, gaz yağı, yemeni, çitare, çit, basma, pirinç ithal olunur.

2.1.7. Keban'ın Muşarhöyük Köy'ü

24 Nisan 1333'te Keban'ın Muşar höyük Köy'üne varılmıştır. Bu köyde okul binası olmadığı için kışın öğretmenin evinin bir odasında, yazın caminin bahçesinde ve ağaçların gölgesinde eğitim verilir. Bu şekilde eğitime devam edilemeyeceği için nahiye müdürü ve ihtiyar heyetiyle görüşülüp bir okulun yaptırılmasını tebliğ edilmiştir. Seferberlik devam ettiği sürece okul inşasının mümkün olmadığı bildirilmiş seferberlikten sonra inşa edileceği temin edilmiştir. Fırat nehrinden başka su olmadığı ve suya ulaşmanın mümkün olmaması yüzünden yapılacak olan okulun bahçesi de olmayacaktır. Okulda iki kilim, iki hasır, sınıf tahtası, bir soba, bir mangaldan başka demirbaş eşya yok hatta defter ve kitap tutulamamıştır. Buna sebep olarak kâğıdın yokluğu gösterilmiştir. Öğretmene umumi yoklama kifayet edecek kadar kağıt gönderilmiş ve her ikisinin de numunesi çizilerek kendisine teslim edilmiştir. Okulda kağıt olmadığı için hesap defteri kaydı bulunmamaktadır. Kendisinden hesap defteri kaydını tutması istenmiştir. Okulun kütüphane ve müzesi yoktur. Öğretmen bir an önce bunların tedarik edilmesi konusunda uyarılmıştır. Bunların okulda bulunmasının önemi öğretmene anlatılmıştır. Öğretmen defter tutabilecek, harita çizebilecek kabiliyette değildir. Öğretmen istatistik defterini tutmamasına sebep olarak kâğıdın olmayışını göstermiştir. Bu sebep kabul edilmeyerek bir an önce tutması tembih edilmiştir.

55 yaşında olan öğretmen evli ve üniversite mezunudur. Öğretmen halk arasında hürmete layıktır. Öğretmen kışın okulu evi, yazın cami bahçesi olduğu için itina göstermiş lakayt davranmamıştır. Öğretmen öğrencilerin temizliğine dikkat etmişse de dini ve bedeni terbiyelerine dikkat etmemiştir. Öğretmen okulun eşyalarına dikkat etmiş ve kaybolmamalarına dikkat etmiştir. Bu köy öğrencilerinin elinde bir tek Kur'an-ı kerim bulunmakta ve başka kitapları bulunmamaktadır. Kâfi miktarda İlmi hal ve matematik

kitapları gönderilmiştir. Öğretmen müfredata hâkim değildir. Öğretmen şeref ve haysiyeti muhafaza etmiştir. Bu köyde tahsil mecburiyeti yerine getirilememiş ve seferberlikten sonra yerine getirileceği beyan edilmiştir. Öğretmenin mektebin ilerlemesine katkısı, ihtiyar heyeti ile ilgili şikâyeti ve şahsına ait eşyası, köy ahalisinin ıslahına dair bir teşebbüsü yoktur. Cuma okulu ve özel okul yoktur.

Bu köy Keban Kasabasına bağlıdır. Düz bir arsa üzerinde Fırat Nehri'nin kenarında bulunur. Havası güzeldir. Köyden yol ve demiryolu geçmez. Köy 36 haneden ibarettir. Köy'ün nüfusu 191'dir. Nüfus seferberlikten dolayı azalmaktadır. Sıtmadan başka hastalık yoktur.

Köy'ün evleri kerpiçten yapılmış, tavanları alçak, pencereleri küçük ve camsızdır. Sokakları dar, çamur ve gübre ile doludur. Köyde bir cami vardır. Köyde Hızır dede isminde bir ziyaret bulunur derdi olanlar bu ziyarete gidip dua ederler. Bu Köy'ün suyu Fırat'tan ibarettir. Tarım işlerinde erkekler kadar kadınlarda çalışır hatta erkekler askere gittiğinden beri tarla işleri ile kadınlar ilgilenir. Türk ırkına mensup Türkçe konuşan bu köyde dine bağlılık yoktur. Köy ahalisi çiftçilikle uğraşır. Köyde panayır, tarihi harabe, han, hamam ve dükkan yoktur.

Bu köyde en çok buğday, yazlık, arpa ekerler. Bu Köy'ün dağları çıplaktır. 5-6saatlik mesafede bulunan Derican dağlarından getirdikleri meşeden odun elde ederler. Buraya kadar gidemeyen fakirlerden hayvanların gübrelerinden tezek yaparlar. Köyde 15 tane dut ağacı vardır. Öküz, inek, keçi, at kısrak beslenir. Köyde fabrika ve değirmen yoktur. Kadınları palas, hurç, harar ve çorap dokurlar. Fazla kalan buğday ve arpayı Arapkir'e, Malatya'ya götürür oradan da yaz ve kış malzemesi olan sabun, kibrit, üzüm, gazyağı getirirler

2.1.8. Eğin Kasabası

25 Nisan 1333'te Eğin Kasabasına ziyaret edildi. Erkek okulu altı dershaneli olup taştan yapılmıştır. Sağlık şartlarına uygun olan bu okul 1315'te yapılmıştır. Yapıldığından beri tamir görmediği için tamire muhtaçtır. Bahçe yapmak için arsası yoktur. Üç dershaneli tavanı ve tabanı tahtalı olan Kadın okulu yeni olup bahçesi de öğrenci nüfusuna yetecek kadardır. Erkek okulunda tamamen kadın okulunda ise pek az eksik bulunmaktadır, öğretmene tedarik etmesi tembih olunmuştur. Erkek okulunun hesap defteri usule uygun yerine getirilmiştir. Kadın okulunda eksikler olup tamamlanması için öğretmene tebliğ edilmiştir. Okulun kütüphanesi bulunmaktadır. Gönderilen kitaplar itina ile muhafaza edilmiştir. Müze olmadığı için tedariği tembih edilmiştir. Bu köye mahsus Türkçe kelimelerin ve anlamlarının bulunduğu bir defter ile o Köy'ün mevkisini gösteren

bir harita olmadığı için bir an önce bulundurulması tembih edilmiştir. Erkek ve kadın okulların istatistik defteri tutulmamıştır.

Başöğretmen olan Bayram Efendi 25 senelik öğretmen olup halk arasında hürmete layıktır. İsmail öğretmen sınava tabi tutulup tayin edilmiştir. Halk arasında hürmete layık biridir. Mehmet efendi iki senelik öğretmendir. Evli ve halk arasında hürmete layıktır. Mevlüt öğretmen göreve başlayalı 19 sene olmuş, evli ve halk arasında sevilen biridir. Sakine hanım, Ayşe Hanım ve Sıddıka Hanım halk arasında sevilen ve hürmete layık öğretmenlerdir.

Öğretmenler okullarının temizliğine itina etmişlerdir. Erkek ve kadın okullarında öğrencilerin temizliğine, dini ve bedeni terbiyelerine dikkat edilmiştir. Okullarda mevcut olan ders malzemelerine itina edilmiş eksik olanların tamamlanması için çaba gösterilmiştir. Öğretmenler müfredat programına aşinadır. Erkek okulunda Kur'an-ı Kerim dersleri ile kelime bilgisi derslerinden geri kalınmıştır. Öğretmenler müfredata göre ders işleseler de seferberlikten dolayı öğrenciler okula devamlı gelememektedir. Bu yüzden her iki okulda da derslerde beklenilen ilerleme gösterilememiştir. Öğretmenler şeref ve haysiyetlerine son derece dikkat etmişlerdir. Okul tavanının tadilatı iki seneden beri yapılmamış bu senede yapılması okulda ders işlemenin mümkün olmayacağı başöğretmen ile kaymakama yazılmıştır. Öğretmenlerin ihtiyar heyetinden şikâyetii yoktur. Yalnızca bu heyete görevi yaptıracak bir kaymakamın olmamasından şikâyetiçidirler. Köyde cuma okulu ve özel okul yoktur.

Bu köy Elâzığ şehrine bağlıdır. Köy şehirden Erzincan'a giden yol üzerinde kuruludur. Köyde demiryolu yoktur. Kasabanın nüfusu 5619 olup2509'u erkek 3110'u kadındır. Seferberlikten önce nüfus artmışsa da şimdi azalmaktadır. Köyde kalp rahatsızlığı, verem ve tifo gibi hastalıklar bulunur.

Kasabanın evleri kerpiçten yapılmış ve sağlık şartlarına uygundur. Kasabada Cuma namazları kılınır. Köyde 5 tane cami bulunmakla beraber yapıcısı ve yapılış tarihi bilinmemektedir. 8 tane mescit vardır. Tarihi türbeler ve ziyaretler yoktur. Köyde 5 tane kaynak suyu vardır. Su oldukça hafif ve lezzetlidir. Irkları Türk'tür ve Türkçe konuşurlar. Hanefi mezhebine mensupturlar. İnançlarına bağlılıkları sağlamdır. Gelenek ve göreneklerine bağlıdırlar.

Duvarcı, kunduracı, yemenici, çilingir, demirci, kalaycı her türlü zena'at sahibi bulunur. Köyde çiftçi yok denecek kadar azdır. Köy halkı çalışkan ve yeteneklidir. Bu sayede köyde her çeşit meyve ağacı yetiştirilmiştir. Tarihi harabe, hanı, hamamı ve şikâyeti vardır. Kasabada 200 dükkân dört ahır ve misafirhaneli iki han iki hamam vardır.

Eğin mevki itibariyle tarım memleketi değildir. Sanayi ve ticaret memleketidir. Eğin dağları kayak ve cıplak olduğu için meyveli ve meyvesi ağaçlardan odun elde edilir.

Her çeşit meyve ağacı vardır. Eğin'in dutu meşhurdur.

Koyun, keçi, eşek, katır beslenir. Bölge dağlık olduğun için en çok katır ve keçi beslenir. Ala peynir, yoğurt ve yağ yaparlar. 12 adet değirmen vardır. Kuru dut ve ham ipek ticareti yaparlar.

2.1.9. Eğin'in Karşı Mahalle Okulu

26 Nisan 1333'te Eğin'in Karşı Mahalle Okulu teftişe tabi olundu. Bu Köy'ün okulu bir dershaneli olup dört sene önce inşa edilmiştir. Okul binası yenidir. Seferberliğin bitmesinden sonra muntazam bir okul binasının inşa ettirileceği ve bahçesinin de yapılacağı ihtiyar heyeti tarafından temin edilmiştir. Ders malzemelerinden pek çoğu eksiktir. Bu eksikler liste halinde eğitim müdürlüğüne yollanmıştır. Eksiklerin bir an önce tamamlanmasına çalışılmaktadır. Hesap defterine dair bir şey yoksa da kaydı düzenli tutulmuştur. Gönderilen kitaplar itina ile muhafaza edilmiş, okulun müzesi olmadığı için bir an önce tedarik edilmesi tembih edilmiştir. Öğretmen defter ve harita tutamamış bunları yerine getirmesi için uyarılmıştır. Okulun istatistik defteri yoktur. Sebebi sorulduğunda kâğıdın olmadığını ve yardım edecek kişilerin askerde olduğunu söylemiştir. Bir an önce tedarik etmesi için uyarılmıştır.

32 yaşında olan öğretmen evli ve halk arasında hürmete layık biridir. Öğretmen okul binasına itina göstermiştir. Öğretmen öğrencilerin temizliklerine dikkat etmemiş, bundan sonra dikkat etmesi tembih olunmuştur. Öğretmen okulda bulunan ders malzemelerine dikkat etmişse de eksikleri tamamlamak için çaba göstermemiştir. Okulun esas öğretmeni askerde olduğu için okul iki sene boyunca tatil edilmiştir. Öğrencilerin kitapları bulunmamaktadır. Kur'an-ı Kerim, ilm-i hal, imla, yazı, resim derslerinde ilerleme kaydedilmiştir. Öğretmen müfredata aşinadır ve müfredatı uygulayabilecek kabiliyete sahiptir. Öğretmen haysiyet ve şerefini iyi bir şekilde muhafaza etmiştir. Bu köyde tahsil mecburiyeti seferberlik yüzünden yerine getirilememiştir. Öğretmenin ihtiyar heyeti ile ilgili bir şikâyetii yoktur. Öğretmen cuma günleri camide köy ahalisini toplamış onlara ahlaki öğüt vermiş, Türklük, vatan ve millet konularından bahsederek onlarda bir hassasiyet vücuda getirmeye çalışmıştır. Köyde özel okul ve cuma okulu yoktur.

Kuzeyinde Koçan, batısında Yazıbaşı, güneyinde Kırkgöz Dağı olan ve Koçan Dağının eteğinde bulunan bu köy Eğin Kazasına bağlıdır. Merkeze 22 kilometre mesafededir. Havası sağlam, suyu leziz ve berraktır. Köy'ün bir buçuk saat doğusunda bulunan Fırat nehrinin kenarında Köy'ü şehre bağlayan bir şose geçmektedir.

Köy'ün evleri genellikle taştan yapılmış ve sağlık şartlarına uygundur. Sokakları yokuşlu olmakla birlikte dar ve pistir. Bir çeşme ve kaynak suları vardır. Köy ahalisi Türkçe konuşur. Hanefi mezhebine bağlıdır. Panayır, şikâyeti, han, hamam ve kahvesi

yoktur. Köy ahalisi oldukça çalışkandır. Bu köy dağlık bir yerde olduğu için tarım yapılmamaktadır. Meyve ağaçları bulunmaktadır. Sebze yetiştirebilecek kadar kendilerine bahçe yapmışlardır. Dut, elma, erik, ceviz, badem ve üzüm bulunur. Kuru dut ihraç ederler. Lazım olan şeyleri Eğin'den, Arapkir'den bazen de İstanbul'dan getirirler. Kışlık odunu meyveli meyvesiz ağaçlardan tedarik ederler. Köyde inek, keçi ve eşek bulunur. Köy ahalisi genellikle gurbette çalışır. Köyde üç değirmen vardır. Dut Ticaret yaparlar

Özetle Eğin'in karşı mahalle Okul binası yenidir. Ders malzemelerinin birçoğu eksiktir. Eksiklerin bir an önce tamamlanması için çaba gösterilmiştir. Okulda müze bulunmamaktadır. Okulun asıl öğretmeni askerde olduğu için geçici bir öğretmen görev yapmaktadır. Öğretmen okul binasının temizliğine dikkat etmemiş ve ders işlemek için gerekli olan eksikleri tamamlamak için çaba göstermemiştir. Öğretmen müfredata aşina, derslerde ilerleme kaydetmiştir. Bu köyde de seferberlikten dolayı tahsil mecburiyeti yerine getirilememiştir. Öğretmen cuma günleri köy ahalisini camide toplamış onlara ahlaki öğüt vermiştir. Türklük, vatan ve millet konularından bahsederek onlarda bir hassasiyet vücuda getirmeyi amaçlamıştır.

Bu köy Eğin kasabasına bağlıdır. Köy'ün evlerin taştan yapıldığı için sağlık şartlarına uygundur. Hanefi mezhebine bağlı bir köydür. Köy ahalisi oldukça çalışkandır. Köy dağlık olduğu için tarım yapılamamaktadır. Kuru dut ihraç ederler. Köy halkı genellikle gurbette çalışır.

2.1.10. Eğin'in Ergü Köy'ü

. 27 Nisan 1333 Eğin'in Ergü Köy'üne teftişe gidildi. Bu okul binası bir dershane ve bir öğretmen odasını içine alan taştan taban ve tahta tavanlı, pencereleri camlıdır. Bu bina okul maksadıyla yapılmamıştır. Terk edilmiş bir yer olan bina okul olmaya uygundur. Ermenilerin tecridinden sonra binaya layıkıyla bakılmamış ve bu senede bakılmazsa bina yıkılabilir. Okul binası tamire muhtaçtır. Tamir için gerekli yardım yapılmıştır. Ders malzemelerinden çoğu mevcuttur. Eksik olanların tamamlanması ihtar olunmuştur. Hesap defterinin göze çarpacak kadar eksiği bulunmuş ve bunların tamamlanması için tembih olunmuştur. Okulun kütüphane ve müzesi yoktur. Fakat şehirden gönderilen kitaplar ve risaleler itina ile muhafaza edilmiştir. Müzenin oluşturulması ve müze için gerekli olanların tedariği tembih edilmiştir. Bu köye mahsus Türkçe kelimeler ve anlamlarının bulunduğu bir defter ile Köy'ün mevkisini belirten bir harita çizilmemiştir. . Bir haritanın okulda bulundurulmasına itina edilmelidir. Kâğıdın olmamasından dolayı yalnız yoklama ve demirbaş eşya listeleri tutulabilmiş istatistik Defteri tutulmamıştır.

33 yaşında olan öğretmen medreseden mezundur. Evli olan öğretmen halk arasında sevilen ve hürmete layık biridir. Öğretmen okul binasının temizliğine ve düzenine itina göstermiş kesinlikle lakayt davranmamıştır. Öğretmen öğrencilerin temizliğine, dini ve bedeni terbiyelerine dikkat etmiş öğrencileri kendi haline bırakmamıştır. Okulda bulunan ders malzemeleri itina ile korunmuş eksikleri tamamlamak için gerek Köy'ün ihtiyar heyeti gerekse hükümetle istişare olunmuştur. Öğretmen programa uymuş fakat Elifba dersini layıkıyla öğretememiştir. Öğretmen müfredat programına aşinadır. Aydın fikirli ileri görüşlü bir öğretmendir. Öğretmen şeref ve haysiyetine son derece dikkat etmiştir. Okulun tamiri ve öğrencilere kitap almak için acele bir miktar yardıma ihtiyaç duyulmaktadır. Öğrencilere kitap alabilmek için gelecek senenin tahsisatından bir miktar bütçe ayrılmıştır. Öğrencilerin okula devam etmesi için ihtiyar heyeti ve öğrenci velileri ile görüşülmüştür. İhtiyar heyeti lakayt davrandığı için bu mesele hal edilememiştir. Köyde cuma okulu ve özel okul yoktur.

Bu köy Eğine bağlıdır. Su ve havası gayet yumuşaktır. Köyde hastalık yok denecek kadar azdır. Bazen çocuklarda tek tük göz ağrısı olur. Köy'ün evleri kısmen taş kısmen ahşaptır, sağlık şartlarına uygundur. Sokakları yerli taşlarla döşenmiş oldukça geniş fakat yokuştur. Köyde 1 tane cami vardır. Irkları Türk olan ve Türkçe konuşan bu köy ahalisi Hanefi mezhebine bağlıdır. Tarıma elverişli arazisi olmadığı için genellikle Köy'ün erkekleri gurbete gidip çalışmaktadır. Köyde şikâyeti, han ve hamam yoktur. Dut, erik, badem ve üzüm ağaçları vardır. Meyveli ve meyvesiz ağaçlardan odun elde ederler. Köyde koyun, eşek, keçi ve inek beslerler. Arapkir'e ve Keban'a, Keban köylerine dut ticareti yaparlar. Bütün malzemeleri Eğin'den, Arapkir'den, Harput'tan, Halep'ten, İstanbul'dan tedarik ederler.

Bu Köyümüzü özetlemek istersek terkedilmiş bir yer olan bina okul olarak kullanılmaya uygundur. Bina okul maksadıyla yapılmamıştır. Binaya Ermenilerin tecdirinden sonra layıkıyla bakılmamıştır. Okulun tamiri için gerekli yardım yapılmıştır. Öğretmen okulun ve öğrencilerin temizliğine dikkat etmiş, okulda bulunan eksikleri tamamlamak için gerek Köy'ün ihtiyar heyeti ile gerekse hükümetle istişare etmiştir. Aydın fikirli ileri görüşlü bir öğretmendir. Öğrencilere kitap alabilmek için acele bir miktar yardıma ihtiyaç duyulmuştur. Öğretmen öğrencilerin okula devam etmesi için ihtiyar heyeti ve öğrenci velileri ile görüşmüştür.

Köy Eğin'e bağlıdır. Köyde hastalık yok denecek kadar azdır. Köy'ün evleri sağlık şartlarına uygun yapılmıştır. Tarıma elverişli bir arazisi olmadığı için genellikle Köy'ün erkekleri gurbette çalışmaktadır. Arapkir'e, Keban'a ve Keban köylerine dut ticareti yaparlar.

2.1.11. Ağın Kasabası

29 Nisan 1333'te Ağın Kasabası murakabe edildi. Erkek okul binası terk edilmiş binalardan biridir. Beş sınıftan üçünün eksikleri tamamlanmadığı için iki sınıf kullanılmaktadır. Okulun eksiklerinin tamamlanması için gerekli kişilerle görüşülmüşse de seferberlik bitmeden bir şey yapılamayacağı söylenilmiştir. Okulun bahçesi pek kullanışlı değildir. Kadın okulu köy ahalisinin yardımı ile yapılmış geniş bir sınıf ile bir öğretmen odasını içine almaktadır. Tavanı ve tabanı tahtalı olan okul şimdilik tamire muhtaç değildir. Erkek okulunda önemli olan ders malzemeleri mevcut olup eksiklerinin tamamlanması için çalışılmaktadır. Kadın okulunun eksikleri ise eğitim müdürlüğünden gönderilmiştir. Okulda hesap defteri tutulmamıştır. Okulun kütüphane ve müzesi var fakat düzenli değildir. Düzenlenmesi tebliğ edilmiştir. Bu köye ait Türkçe kelimeler ve anlamlarının bulunduğu bir defter ile Köy'ün mevkisini gösteren bir harita çizilmemiş, bunların tamamlaması için öğretmen uyarılmıştır. Ne erkek ne de kadın okulunda istatistik defteri tutulmamıştır. İkinci bir teftişe kadar tutulması aksi halde cezalandırılacakları kendilerine bildirilmiştir.

Başöğretmen vekili Vehbi Bey 18 yaşındadır. Ders saatleri hariç evinde keman çaldığı için köy ahalisi tarafından sevilmez ve hürmet edilmez. Bu yüzden görevinden çekilmiştir. Mehmet Bey 17 yaşında bekar ve 1 senelik öğretmendir. Fehmi Bey Elâzığ Öğretmen Okulu'ndan mezun, bekar ve halk arasında hürmete layık biridir. Mithat öğretmen 39 yaşında evli ve halk arasında sevilen biridir. Ömer Bey öğretmen okulundan mezun, göreve başlayalı 1 yıl olmuş, halk arasında sevilen biridir. Seniha Hanım Diyarbakır Kadın okulundan mezun olmuş evli ve halk arasında sevile bir öğretmendir.

Ermeniler tarafından okul olarak inşa edilen binaya öğretmenler oldukça itina göstermişlerdir. Bu kasabada fakirlik ve sefalet son dereceyi bulmuştur. Elbiseleri temiz öğrenci sayısı azdır. Öğrenciler dersten kalan boş vakitlerini tarımla uğraşarak geçirmektedirler. Sabun bulamadıkları için temizliklerine pek dikkat edilmemiştir. Öğrencilerin çevik ve çalışkan olmalarına dikkat edilmiştir. Erkek ve kadın okullarında mevcut olan ders malzemeleri itina ile korunmuş eksikleri tamamlamak için çaba gösterilmemiştir. Erkek okulunda program yerine getirilmiştir. Kadın okulu yeni açıldığı için derslerde ilerleme gösterilmemiştir. Öğretmenlerin birkaçı müfredat programına aşina diğerleri ise aşina değildir. Öğretmenler şeref ve haysiyetlerine oldukça dikkat etmişlerdir. Bu köyde tahsil mecburiyeti yerine getirilmemiş ve seferberlik bitmediği sürece yerine getirilemeyeceği ihtiyar heyeti tarafından anlatılmıştır. Öğrencilerin bir kısmı fakir olduğu için kitap ve diğer ders malzemelerini tedarik etmeleri zordur. Okulda eksikleri olan üç sınıfın bir an önce tamamlanması eğitim müdürlüğüne bildirilmiştir. Öğretmenler maaşlarını düzenli alamadıkları için şikâyetiçidir. Öğretmenlerin ihtiyar

heyeti ile ilgili bir şikâyetleri yoktur. Öğretmenler köy ahalisinin ıslahına dair hiçbir teşebbüste bulunmamıştır. Köyde cuma okulu ve özel okul yoktur.

Eğin'e bağlı bu köy merkeze 70 kilometre mesafededir. Bu köy bir dere kenarında kurulmuştur. Köyde yol ve demiryolu yoktur. Köy 353 hane olup 1518 nüfusa sahiptir. Seferberlikten önce nüfus artmışsa da seferberliğin ilanından sonra nüfus azalmıştır. Bu köyde en çok humma hastalığı vardır. Köy'ün evleri sağlığa uygun yapılmıştır. Bazı sokakları geniş bazıları dardır. Köyde 3 cami ve 1 hükümet konağı vardır. Köyde ziyaret yoktur. Köy'ün suları hafif ve lezzetlidir. Irkları Türk olan ve Türkçe konuşan ahali Hanefi mezhebine bağlıdır. İnançlarına bağlılıkları sağlamdır. Bu Köy'ün tarım arazisi nüfusa yetmediği için erkekler gurbete gidip çalışır. Köyde 40 kadar şikâyeti 3'te han bulunur.

Arpa, buğday, mercimek, nohut, küşne ekerler. Her çeşit sebze bulunur. Köyde orman olmadığı için çevre köylerden odun getirilir. Meyve ağaçları badem, dut, ceviz, erik, nar, ayva, vişne üzümdür. Narı ve üzümü meşhurdur. Eğin, Arapkir, Keban ve Çemişgezek'e ihraç ederler. Köyde öküz, inek, keçi, koyun, inek beslenir. Bunların yağından, sütünden faydalanır.

Köydeki bazı erkekler yemenici, kunduracı ve berberdir. Köyde fabrika yoktur. 12 tane un ve bulgur değirmeni vardır. Meyve ticareti yapılır.

Özetle bu Kasabada 2 okul vardır. Biri kadın diğeri erkek okuludur. Erkek okulunda 5 sınıftan 3'nün eksikleri tamamlanmadığı için 2 sınıf kullanılmaktadır. Kadın okulu kasaba halkının yardımları ile vücuda getirilmiştir, yeni bir binadır. Ermeniler tarafından okul olarak inşa edilen binaya öğretmenler oldukça itina göstermişlerdir. Öğrenciler dersten kalan boş vakitlerini tarımla uğraşarak geçirmektedir. Erkek okulunda program yerine getirilmiş, kadın okulu yeni olduğu için derslerde istenilen ilerleme gösterilememiştir.

Ağın kasabası bir dere kenarında kurulmuştur. Köy 1518 nüfusa sahiptir. Kasabada en çok humma hastalığı vardır. Kasabanın evleri genellikle sağlık şartlarına uygun yapılmıştır. Kasabada 3 cami ve 1 hükümet konağı vardır. Tarım arazisi nüfusa yetmediği için erkekler gurbette çalışır. Nar ve üzümü meşhurdur. Meyve ticareti yaparlar.

2.1.12. Eğin'in Vahşen Köy'ü

Nisan 1333'te Eğin'in Vahşen Köy'ü ziyaret edildi. Bu köy okulunda bir sınıf ve bir öğretmen odası vardır. Okul yeni olduğu için tamire muhtaç değildir. Yalnız tabanı tahtasızdır. Pencereleri camlıdır. Okulun bahçesi vardır. Bahçede öğrencilerin su içmesi için birde çeşme yapılmıştır.

Okulda ilkokul yönetim mecmuası, 8 adet bitki levhası, hamse haritası, yoklama ve demirbaş eşya defteri mevcuttur. Öğrencilerin eksikleri varsa tamamlanması tembih

edilmiştir. Hesap defteri düzenli tutulmadığı için usule uygun bir şekilde tutulması kendilerine tembih edilmiştir. Müdürlükten gönderilen risaleler mevcut ve itina ile korunmuştur. Eksiklerin tamamlanması için bir teşebbüste bulunulmamıştır. Okulun müzesi yoktur. Köye mahsus bitkilerde, köy ve çevre köylerde bulunan madenlerden bir müze ve maden odası oluşturulması öğretmene tembih edilmiştir. Bu köye ait Türkçe kelimelerin ve anlamlarının bulunduğu bir defter ile Köy'ün mevkisini gösteren bir harita tanzim edilmemiştir. Öğretmene bunları tedarik etmesi ve aksi takdirde cezalandırılacağı bildirilmiştir. Öğretmen maaşını alamadığı için ve köy halkından seferberlikten yüzünden yardım alamadığı için istatistik defterini tutamamıştır.

Sekiz yıllık öğretmen olan Süleyman Bey halk arasında sevilen ve hürmete layık biridir. Süleyman öğretmen okul binasının temizliğine itina göstermemiştir. Öğretmen öğrencilerin temizliğine ve bakımlarına dikkat etmemiştir. Okulda bulunan ders malzemelerini itina ile korumuşsa da eksikleri tamamlamak için çaba göstermemiştir. Öğrencilerin elinde bir iki Kur'an-ı Kerim ve ilm-i hal kitabından başka kitap yoktur. Öğrencilerin babaları askerde olduğu için kitap alacak para bulunamamıştır. Öğretmen müfredata aşinadır fakat öğrencinin defter ve kitabı olmadığı için derslerde istenilen ilerleme gösterilememiştir. Öğretmen şeref ve haysiyetini muhafaza etmiştir. Köyde tahsil mecburiyeti yerine getirilememiş seferberlik bitmediği sürece yerine getirilemeyeceği ihtiyar heyeti tarafından beyan edilmiştir. 140 erkek 135 kız çocuğu olmakla beraber sadece 20 erkek çocuğu okula devam etmektedir. Öğretmenin ihtiyar heyeti hakkında bir şikâyetii ve köylünün ıslahına dair herhangi bir teşebbüsü yoktur. Köyde cuma okulu ve özel okul yoktur.

Bu köy Eğin kasabasına bağlıdır. Engebeli bir arsa üzerine yapılı olan bu köy Karadağ'ın eteğindedir. Havası gayet güzel ve yumuşaktır. Köy 93 hane, 238 erkek ve 208 kadın nüfusuna sahiptir. Seferberlikten önce nüfus artışı görülmüşse de seferberlikten sonra Köy'ün nüfusu azalmıştır. Köyde sıtma ve göz ağrısı hastalıkları vardır. Bu Köy'ün evleri genellikle sağlık şartlarına uygundur. Pek az sokağı geniş diğerleri dar ve pistir. Köyde bir cami vardır ve 1298 tarihinde tamir edilmiştir. İnşaat tarihine dair bir bilgi yoktur. Köyde 40 kadar kaynak suyu bulunmaktadır. Türk olan ve Türkçe konuşan bu köy Hanefi mezhebine mensuptur. Yaz aylarında tarımla uğraşırlar. Köyde panayır, tarihi harabe, hamam ve şikâyeti yoktur.

Buğday, arpa, buy, mercimek, küşne pamuk ve yazlık ekerler. En çok buğday ekerler. Köyde orman olmadığı için yakacak ihtiyacını hayvanların gübrelerinden tezek yaparak ve meyveli-meyvesiz ağaçlardan temin ederler. Dut, zerdali, badem, kiraz, ayva ve nar bulunur. Köyde soğanın büyük ve tatlılığı, mercimeğin çabuk kaynaması ve karpuzun lezzeti meşhurdur. En çok öküz, inek, koyun, keçi, eşek ve tavuk beslerler.

Özetle bu köy okulunda bir sınıf mevcuttur. Okul yeni olduğu için tamire muhtaç değildir. Okulda ders için gerekli malzemelerin çoğu bulunmaktadır. Öğretmen okulun ve öğrencilerin temizliğine itina göstermemiştir. Öğretmen programa aşinadır fakat öğrencilerin babası askerde olduğu için kitap alamamaktadır bu yüzden derslerde istenilen ilerleme gösterilmemiştir. Köyde 140 erkek 135 kız çocuğu olmakla beraber sadece 20 erkek çocuğu okula devam etmektedir.

Köy Eğin kasabasına bağlıdır. Köy 93 hane, 238 erkek, 208 kadın nüfusuna sahiptir. Köy'ün evleri sağlık koşullarına uygundur. Köy Hanefi mezhebine mensuptur. Yaz aylarında tarımla uğraşırlar. En çok buğday ekerler. Köyde soğanın büyüklüğü ve tatlılığı, karpuzun lezzeti meşhurdur.

2.1.13. Eğin'in Ençatı Köy'ü

1 Mayıs 1333'te Eğin'in İnçatı Köy'ünde denetime çıkıldı. Okul binasının tavanı ve tabanı tahtalı, pencereleri camlı ve sağlık şartlarına uygundur. 327 yılında yapılan bu okulun bahçesi yoktur. Civarında arsa varsa da barışın ilanından sonra bahçe tedarik edileceği şüphesiz olarak vaat edilmiştir. Öğretmen okulda bulunan ders malzemelerini muhafaza etmiş ve eksik olanların tedariği için çalışmışsa da seferberlikten dolayı bu mümkün olmamıştır. Okulun hesap defteri düzenli bir şekilde tutulmuştur. Müdürlükten gönderilen kitaplar muhafaza edilmişse de bir kütüphane oluşturulamamıştır. Bu köye ait Türkçe kelimelerin ve anlamlarının bulunduğu bir defter ile Köy'ün mevkisini gösteren bir harita yoktur. İstatistik cetvelini tutamamıştır.

22 yaşında olan Mustafa Efendi göreve başlayalı 6 yıl olmuş, evli ve halk arasında sevilen öğretmen hürmete layıktır. Öğretmen binanın temizliğine, düzenine dikkat etmiştir. Öğretmen öğrencilerin temizliğine dikkat etmemiş, fakat dini ve bedeni terbiyelerine dikkat etmiştir. Ders malzemelerini muhafaza etmiş eksik olanları tamamlamak için teşebbüste bulunmamıştır. Öğretmen programı yerine getirmişse de matematik, geometri, kelime bilgisi derslerinde öğrencilerle ilerleme kaydedememiştir. Öğretmen müfredat programına aşina ve programı yerine getirebilecek kabiliyete sahiptir. Okula 35 erkek öğrenci devam etmekte diğerleri ise tarımla uğraşmaktadır. Öğretmenin ihtiyar heyeti ile ilgili bir şikâyetii ve köy ahalisinin ıslahına dair herhangi bir teşebbüsü yoktur. Köyde cuma okulu ve özel okul yoktur.

Bu köy Eğin'e bağlıdır. Doğusunda Haçındır tepesi batısında Türkmen dağı kuzeyinde kale vardır. Köy'ün havası yumuşaktır. Köyden yol ve demiryolu geçmiyor. Köy 101 hane 411 nüfusa sahiptir. Seferberlikten önce nüfus artmaktayken seferberlikten sonra azalmıştır. Köy'ün evleri taştan olup sağlık şartlarına uygundur. Sokaklar dar, dolambaçlı ve pistir. Köyde 1 tane cami vardır. 1272 yılında yapılmıştır. Ahali genellikle

Türk'tür ve Türkçe konuşurlar. Hanefi mezhebine bağlı olup inançlarına bağlılıkları sağlamdır. Köy'ün erkekleri genellikle gurbete gider, gurbete gidemeyenler tarımla uğraşır. Köyde panayır, tarihi harabe, han, hamam ve şikâyeti yoktur.

Buğday, arpa ve nohut ekerler. Dut, badem ve üzüm vardır. Odun ihtiyaçlarını meyveli-meyvesiz ağaçlardan temin ederler. Eşek, öküz, koyun ve inek beslerler. Ticaret yapmazlar.

2.1.14. Eğin'in Cucuğan Köy'ü

2 Mayıs 1333'te Eğin'in Cucuğan Köy 'ünde teftişe başlandı. Okul binasının tabanı ve tavanı tahtalı pencereleri camlıdır. Bir sınıf ve öğretmen odası vardır. Okul 1328 tarihinde inşa edilmiş bahçesi yoktur. Okulda ders için gerekli olan malzemelerin hiçbiri yoktur. Hesap defteri kötü bir şekilde tutulmuş, usule uygun tutulması tembih edilmiştir. Okulda kütüphane ve müze yoktur, ikinci teftişe kadar tedarik edilmesi söylenmiştir. Bu köye ait Türkçe kelimelerin ve anlamlarının bulunduğu defter ile Köy'ün mevkisini gösteren harita tanzim edilmemiş ve tanzim edilmesi hususunda uyarılmışlardır. Kâğıdın yokluğu bahane edilerek istatistik defteri tutulmamıştır.

27 yaşında olan Süleyman öğretmen evli ve göreve başlayalı 7 yıl olmuştur. Öğretmenin halk arasında itibarı iyidir. Öğretmen okul binasının temizliğine ve sağlık şartlarına dikkat etmiştir. Süleyman öğretmen öğrencilerin temizliklerine, dini ve bedeni terbiyelerine dikkat etmemiştir. Öğretmen ders malzemelerini iyi bir şekilde muhafaza etmiştir. Öğrencilerin elinde ders kitapları yoktur. Kur'an-ı Kerim ve İlm-i hal dersleri layıkıyla işlenmemiştir. Öğretmen müfredat programına aşina değildir. Lakayt davranmaktadır. Bu köyde tahsil mecburiyeti seferberlikten dolayı yerine getirilememiştir. 50 kadar kız ve 60 kadar erkek çocuğu olan bu köyde kızlardan okula devam eden yoktur. Okula 34 erkek öğrenci devam etmektedir. Geri kalanlar tarımla uğraşmaktadır. Öğretmenin ihtiyar heyeti ile ilgili bir şikâyetii ve köylünün ıslahına dair herhangi bir teşebbüsü yoktur. Köyde özel okul ve cuma okulu yoktur.

Bu köy merkeze 90 kilometre uzaklıktadır. Köyden yol ve demiryolu geçiyor. Köy 108 hane 639 nüfustan ibarettir. Seferberlikten önce nüfus artmakta seferberlikten sonra nüfus azalmıştır. Köyde sıtma ve göz ağrısı hastalıkları vardır. Köy'ün evleri genellikle taştan yapılmış sağlık şartlarına uygundur. Sokakları geniş ve pistir. Köyde1 tane cami vardır. Köyde türbe ve ziyaret yoktur. Köyde 4 çeşme olup suları gayet hafif ve lezzetlidir. 400 dönüme yakın tarım arazisi vardır. Buğday ekerler. Erkekler genellikle gurbete Gider gidemeyenlerse tarımla uğraşırlar. Köyde panayır, han hamam ve şikâyeti yoktur. Köyde 1 tane un değirmeni vardır.

Buğday, arpa, nohut ekerler. Badem, ceviz ağaçları yoktur. Meşhur meyvesi yoktur. Ticaret yapmazlar. İhtiyaçlarını İstanbul'dan, Halep'ten, Arapkir'den ve

Eğin'den getirirler.

2.1.15. Eğin'in Habanos Ekereki Köy'ü

3 Mayıs1333 tarihinde Eğin'in Habanos Ekereki Köy'üne varıldı. İki sınıf ve bir öğretmen odasını içine olan bina sağlık şartlarına uygun değildir. Bina okul olmaya elverişli değildir. Okulun bahçesi yoktur. Barışın ilanından sonra okul inşa edileceği ihtiyar heyeti tarafından temenni edilmiştir. Okul malzemelerinden eksik olanların listesi yapılıp müdürlüğe gönderilmiştir. Okulun hesap defteri mükemmel bir şekilde usule uygun tutulmuştur. Müdürlükten gönderilen kitap ve risaleler itina ile korunmuş, müze ve kütüphanenin tedarik edilmesi tembih edilmiştir. Bu köye mahsus Türkçe kelimeler ve anlamlarının yazılı olduğu bir defter ile Köy'ün mevkisini gösteren bir harita düzenlenecektir. İstatistik defteri tutulmamıştır.

27 yaşında ve 4 senelik öğretmen olan Osman Efendi halk arasında sevilen ve hürmete layık biridir. 19 yaşında ve 2 senelik öğretmen olan Abdullah Efendi halk arasında hürmete layık biridir. Öğretmenler okul binasının temizliğine itina etmişlerse de bina sağlık şartlarına uygun değildir. Öğretmenler öğrencilerin temizliklerine dikkat etmeseler de dini ve bedeni terbiyelerine dikkat etmişlerdir. Mevcut olan ders malzemeleri dikkatli bir şekilde muhafaza edilmiştir. Öğretmenler tarafından mevcut kitaplar okutulup güzelce anlatılmıştır. Öğretmenler şeref ve haysiyetleri korumuşlardır. Köyde tahsil mecburiyeti yerine getirilememiş seferberlikten sonra getirilemeyeceği de muhakkaktır. Öğretmenlerin ihtiyar heyeti ile ilgili bir şikâyetii ve köy ahalisinin ıslahına dair herhangi bir teşebbüsü yoktur. Köyde özel okul ve cuma okulu yoktur.

Bu köy Eğin'e bağlıdır. Köy'ün havası yumuşaktır. Köyden demiryolu geçmiyor. Köy 182hane 847 nüfustan ibarettir. Seferberlikten önce Köy'ün nüfusu artmakta seferberliğin ilanı ile Köy'ün nüfusu azalmıştır. Köyde sıtma hastalığı vardır. Köy'ün evleri sağlık şartlarına uygundur. Sokaklar dar ve pistir. Kaynak suları çoktur. Köyde 3 çeşme vardır. Köy ahalisi Türk'tür ve Türkçe konuşurlar. Hanefi mezhebine bağlıdırlar. Köyde panayır, tarihi harabe yoktur. 1 şikâyeti, 1 fırın ve 1 han vardır.

Arpa ve buğday ekerler. Dağlarda ve bahçelerde meşe ağacı bulunur. Meşeden, meyveli-meyvesiz ağaçlardan odun elde edilir. Elma, armut, dut bulunur. Kuru tütün meşhurdur. Eşek, at, inek, öküz, tavuk beslerler. Yağ imal ederler. Kadınları tarımla uğraşır. Ticaret yapmazlar.

2.1.16. Arapkir Kasabası

4 Mayıs 1333 tarihinde Arapkir Kasabasında gözlemlere başlanıldı. Erkek ve kadın okulları binası terk edilmiş 2 binadan ibarettir. Ermeni okulu olan bu iki binadan biri

öğrencilerin teneffüs ve yemekhanesine tahsis edilmiştir. Bundan başka büyük bir binada öğrencinin ibadetine ayrılmıştır. Her iki bina yeni olduğu için tamire muhtaç değildir. Okulun oldukça güzel bir bahçesi de vardır. Kadın okulu da bahçesi olan terk edilmiş binalardan biridir. Bu bina sağlık şartlarına uygun ve üç sınıflıdır. Erkek ve kadın okullarında her türlü ders malzemesi mevcuttur. Bir iki eksiği varsa da tamamlanması için çalışılmaktadır. Her iki okulunda hesap defteri kusursuz bir şekilde tutulmuştur. Okulun camekanlı bir kütüphanesi mevcuttur ve gönderilen kitaplar itina ile korunmuştur. Müzesi yoktur ve tedarik edilmesi için teşebbüste bulunulmuştur. Okulda harita yoktur. Kağıt olmadığı için istatistik defteri tutulamamış, kağıt siparişi verildiği halde kağıtlar gelmemiştir. Kağıtlar geldiği zaman istatistik defterinin tutulacağı beyan edilmiştir.

Öğretmenler genellikle halk arasında sevilen takdire şayan ve hürmete layık kişilerdir. Öğretmenler okul binasının temizliğine ve düzenine son derece dikkat etmişlerdir. Öğrencilerin beden temizliklerine, dini ve bedeni terbiyelerine dikkat edilmiştir. Öğrencilerin çalışkan ve çevik olmalarına önem verilmiştir. Okulda lazım olan ders malzemeleri itina ile korunmuş, eksik olanlar köy ahalisinin yardımı ile tamamlanmaya çalışılmıştır. Öğretmenler müfredat programına aşinadırlar. Bütün dersler layıkı ile işlenmiş derslerde ilerleme kaydedilmiştir. Öğretmenler şeref ve haysiyetlerine dikkat etmişlerdir. Burada tahsil mecburiyeti yerine getirilememiş ve yerine getirilmesi seferberlikten sonraya bırakılmıştır. Bu kasabada 85 kadar kız okula devam etmekte geri kalanları ise okula devam etmemektedir. Öğretmenler öğrencilerin okula devam etmemesi konusunda ihtiyar heyetinden şikâyetiçidir. Öğretmenler köy halkın ıslahına dair çalışmalar yapmıştır. Kasabada cuma okulu ve özel okul yoktur.

Bu kasaba Elâzığ'a bağlıdır. Köyde demiryolu yoktur. Köyde sara, verem, tifo gibi hastalıklar vardır. İki bin hane sekiz bin nüfus vardır. Köy'ün nüfusu seferberlikten dolayı azalmaktadır. Köy'ün evleri genellikle iki üç katlı olup sağlık şartlarına uygundur. Bu kasabada bir Cami Şakir Paşa tarafından yaptırılmıştır. Köy'ün suları hafif ve lezzetlidir. Kasabada bağ ve bahçeleri sulamak için kaynak suları da vardır. Kasaba ahalisi genellikle ticaret ve tarımla uğraşır. Kasaba ahalisi genellikle çalışkandır. Kasabanın panayırı yoktur. Kasaba da 12 cami, 3 hamam, 6 han, 590 şikâyeti, 11 fırın ve 15 değirmen vardır.

Buğday ve arpa ekerler. Pırasa, lahana, salatalık gibi sebzeler yetiştirirler. Buğday ve arpada başka ekme yoncada ekilir. Kasabanın ormanı yoktur. Her çeşit meyve ağacı vardır. Dut, ayva, elma, üzüm, ceviz vardır. Dut kurusu, dut pestili, ayvalı elması, bal armudu meşhurdur. At, kısrak, inek, keçi boldur. İnek ve keçinin sütünden, yağından faydalanırlar. Gül suyu yaparlar. Kasabada başlıca zanaat manosacılıktır. Arapkir'de 12 tane manosa tezgâhı varsa Ermenilerin tecridinden sonra pek az şikâyeti kalmıştır.

Manosa ticareti yaparlar.

2.1.17. Evlipınar Mahallesi

6 Mayıs 1333'te Evlipınar Mahallesinde teftişe başlandı. Okul binası biri büyük ikisi küçük olmak üzere üç sınıfı ve bir öğretmen odasını içine almaktadır. Bina 1310 senesinde yapılmış, arada tamir gördüğü için tamire muhtaç değildir. Bahçe yapılacak arsası mevcuttur. Lazım olan ders malzemelerinin tedariği barışın ilanından sonraya bırakılmıştır. Bu okulun öğretmeni aynı zamanda cami imamı olduğu için hesap defteri düzenli bir şekilde tutulmamıştır. Eğitim müdürlüğünden gönderilen kitap ve risaleler müze ve kütüphane olmadığı için öğretmen tarafından evine götürülmüştür. Bunların okula getirilmesi için öğretmen tembih edilmiştir. Bir an önce müze ve kütüphanenin yapılması için teşebbüste bulunulmalıdır. Okulun mevkisini gösteren bir harita tanzim edilecektir. İstatistik defteri tutulmamıştır.

Öğretmen 44 yaşında ve medreseden mezundur. Göreve başlayalı 4 sene olan öğretmen halk arasında sevilen ve hürmete layık biridir. Öğretmen okul binasının temizliğine ve düzenine dikkat etmiş lakayt davranmamıştır. Öğretmen öğrencilerin temizliğine dikkat etmemiş sebebi sorulduğunda ise fakirlikten sabun bulunamadığını beyan etmiştir. Öğretmen okulda mevcut bulunan ders malzemelerini itina etmiş eksikleri tamamlamak için çaba göstermemiştir. Öğretmen programı yerine getirmişse de derslerde ilerleme kaydedilmemiştir. Öğrenciler sorulan basit sorulara bile cevap verememiştir. Öğretmen müfredat programına aşina değildir. Öğretmen şeref ve haysiyetine dikkat etmiştir. Bu kasabada tahsil mecburiyeti yerine getirilememiştir. Tahsil mecburiyetinin yerine getirilmesi için seferberliğin son bulması gerektiği beyan edilmiştir. 68 erkek 89 kız çocuğundan 50 erkek okula devam etmektedir. Geri kalan öğrenciler tarla işleri ile ilgilenmektedir. Öğretmenin ihtiyar heyeti hakkında şikâyetii yoktur. Aynı zamanda cami imamı da olan öğretmen cuma günleri ahaliyi camiye toplayıp dinden, imandan, vatan sevgisinden bahsetmiştir. Köyde cuma okulu ve özel okul yoktur.

2.1.18. Eskişehir Kasabası

7 Mayıs 1333 tarihleri arasında Eskişehir Kasabası teftiş edildi. Okul binası dört sınıf bir salon bir öğretmen odasını içine almaktadır. Bu köy okulunun inşaatı 1330 da başlamışsa da araya seferberliğin girmesi ve usta kalmamasından dolayı yarım kalmıştır. Okul seyyar bir şekilde eğitim vermiştir. Okulda bulunan ders malzemeleri muhafaza edilmiş ve eksik olanların tamamlanması için teşebbüste bulunulmuştur. Okulda hesap defteri usulüne göre tutulamamıştır. Okul yeni yapıldığı ve birçok eksiği olduğu için kütüphane ve müze yapılamamıştır. Eğitim müdürlüğünden gönderilen kitaplar mevcut

olup korunmuştur. Bu köye mahsus Türkçe kelimeler ve anlamlarının bulunduğu bir defter ile Köy'ün mevkisini gösteren bir harita tanzim edilmemiştir. Kâğıt ve defter olmadığı için istatistik defteri tutulmamıştır.

Mustafa öğretmen göreve başlayalı 11 sene olmuştur. Evli ve halk arasında hürmete layıktır. Ahmet öğretmen 34 yaşında evli ve göreve başlayalı 5 sene olmuştur. Öğretmen halk arasında sevilen ve hürmete layık biridir. Cemil öğretmen 25 yaşında ve göreve başlayalı iki sene olmuştur. Halk arasında sevilen biridir. Öğretmen okulun tamamlanması ve sağlık şartlarına uygun bir hale getirilmesi için teşebbüste bulunmuştur. Öğretmen öğrencilerin temizliğine dikkat etmemiş etmesi konusunda tembih edilmiştir. Öğretmen okulda bulunan ders malzemelerini muhafaza etmiş eksik olanları tamamlamak için çaba harcamıştır. Okulun inşaatı bitmediği ve asıl öğretmen askerde olduğu için derslerde istenilen ilerleme gösterilememiştir. Öğretmenler şeref ve haysiyetlerini son derece itina etmişlerdir. Tahsil mecburiyeti burada da yerine getirilememiştir. Seferberliğin ilanı ile babaları askere giden çocuklar tarım işleriyle uğraşmış okula devam edememişlerdir. Öğretmenlerin kendilerine ait eşyaları ve ihtiyar heyeti hakkında bir şikâyetii yoktur. Öğretmenler köylünün ıslahına dair hiçbir teşebbüste bulunmamıştır. Köyde cuma okulu ve özel okul yoktur.

Bu köy Arapkir'e bağlıdır. Merkeze 5 kilometre uzaklıktadır. Bu kasabanın kuzeyinde Karababa Dağı ve güneyinde Göl dağı vardır. Havası sağlam, suyu hafif ve lezzetlidir. Kasaba 600 hane 708 nüfustan ibarettir. Kasabanın nüfusu seferberliğin ilanından sonra azalmıştır. Kasabanın evleri genellikle taştan ve sağlık şartlarına uygundur. Bu kasaba ahalisi geçim sıkıntısı yüzünden Arapkir'e göç etmiştir. Bu yüzden buradaki şikâyeti, çarşı ve pazardan eser kalmamıştır. Bu kasabada 13 cami vardır. Osman Paşa, Cafer Paşa, Ulu Cami, Yeni Cami, Eyüp Molla Cami'nin bir kısmı harabe haline gelmiştir. Namaz kılınamayacak dereceye gelmiştir. Kasabanın en eski mimarisi Ulu Cami'dir. Caminin inşaat tarihi 772'dir. Ulu Cami'nin yanında bir zamanlar büyük kütüphane varmış. Kütüphane yıkıldıktan sonra kitapları Rıza Bey adında biri muhafaza etmiştir.

SONUÇ

Elâzığ'ın, dolayısıyla Harput'un, tarihi süreç içerisinde çok önemli bir eğitim merkezi olduğunu biliyoruz. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden Cumhuriyet'in ilanına kadarki süreçte oluşan eğitim hayatı, görmezden gelinemeyecek kadar güçlü bir birikimle karşımıza çıkmaktadır.

Harput'ta XVI. yüzyılda var olan üç medrese (Esediye, Zahiriye ve Molla Peykerici), XIX. yüzyılda da faal olarak eğitim vermişlerdir. Zaman içerisinde medrese sayısında bir artış olmuş; Elâzığ'da 1298 Salnamesi 'ne göre 23; 1301, 1302, 1305 ve 1325 salnamelerinde ise, 19 medrese hizmet vermiştir.

Tanzimat döneminden itibaren Ma'müratü'l-aziz vilayetinde;1892-1893, 1905-1906 yılları arası; vilayet, maarif ve devlet salnamelerine göre Elâzığ ve ilçelerindeki mektep sayıları oldukça fazladır. Orta seviyedeki okullar olarak II. Mahmut tarafından 5 Şubat 1839 tarihinde memur yetiştirmek ve mevcut memurların bilgilerini arttırmak üzere kurulan rüştiyelerin, II. Abdulhamit döneminde Ma'müratü'l-aziz vilayetinde 7 adet olduğunu biliyoruz. 1906-1907 yıllarında ise 9 rüştiye olup bunlardan 5'i erkek, 1'i kız olmak üzere toplam 6 tanesi Harput sancağında kurulmuştur. Bunların yanı sıra 1876 yılında Vali Abdünnafi Paşa tarafından merkez kasabada kurulmuş bir askeri rüştiyenin varlığını da bilmekteyiz. 1869'da orta öğretimin ikinci kademesi olarak açılan idadiler, İslam ve gayrimüslim tebaayı birbirine kaynaştırmak amacıyla, 4 yıllık rüştiyelerin üstünde öğrenim süresi 3 yıl olacak şekilde açılmıştır. Açılan bu okullardan biri de 1885-1886 yılında Elâzığ'da kurulan idadidir. II. Abdülhamit döneminde Elâzığ'daki idadi sayısı 2 olarak tespit edilmiştir.

Yabancı okullar ve gayrimüslim mektepleri, Elâzığ eğitim hayatında önemli ve dikkat çekici bir konu olarak yer almaktadır. Yabancı devletlerin politik tutumlarına bağlı olarak Harput'un okulları ikiye ayırmak kaydıyla, birini Osmanlı tebaası olarak yaşayan gayrimüslim cemaatler tarafından teşkil edilen okullar; diğerini ise, yabancı devletler tarafından açılan okullar olarak tanımlayabiliriz.

Bu okullardan biri olan Amerikan Okulları, 1820'den itibaren Osmanlı topraklarında faaliyetlerine devam etmiştir.

Harput'ta ilk olarak American Board of Commissioner for Foreign Mission (ABCFM) kuruluşu, 1876 yılında Ermeni'lerin Yeprad dediği, Ermeni Koleji'ni kurmuştur. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin isteği üzerine kolejin adı Fırat Koleji olarak değiştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu okulları sürekli kontrol altında tuttuğu çeşitli arşiv vesikalarından bilinmektedir. Mamuratül-aziz Vilayeti'nde toplam 6 tane de Fransız mektebi bulunmaktaydı. I. Dünya Savaşı'nın başladığı yıllarda Fransız mekteplerinin

sayısının 13'ü bulduğunu görüyoruz.

1895 yılında, vilayet merkezinde Alman mektepleri olarak 2 mektep açılmıştır. Asıl amacı Protestan Kilisesi lehine faaliyetlerde bulunmak olan ilk ve orta kısımları bulunan mektep, Alman Konsolosluğu'nun kontrolde, Almanya'daki hayır cemiyetlerinin gönderdikleri paralarla ayakta tutulmuştur. Okul, I. Dünya Savaşı yıllarında Almanlara müttefik olduğumuzdan dolayı, diğer yabancı okullardan farklı olarak faaliyetlerine devam etmişlerdir. Kurtuluş Savaşı'nın bitimiyle beraber Almanlar da diğer yabancı okullar gibi kurumlarını hükümete devrederek ayrılmışlardır. Yukarıda bahsettiğimiz yabancı mektepler dışında bir de Danimarka misyonunun bir müessesesi Bulunmaktaydı.

Elâzığ'da ayrıca meslek mektepleri de yer almaktaydı. Bunlardan biri Daru'l-Hilafetle-Aliye idi. Bir diğeri olan Darü'l-Muallimin, okulların öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere Mamuratül-aziz vilayetindeki ilk olarak 1883 yılında açılan bir okuldur. Ayrıca, 1909 yılında Darü'l-harir adlı ip böcekliği ve ipek üretimi konusunda eğitim veren bir okul açılmıştır. Bir diğeri de 1921 yılında vilayet merkezinde açılan Nafia Fen Mektebi adında, Kondüktör Mektebi de denilen ve faaliyetini 1924'e kadar sürdüren okuldur.

Yaygın eğitim kurumları olarak da Harput'ta camilerin, tekkelerin, kütüphanelerin, ahi birlikleri ve teşkilatlarının, muvakkithane ve rasathanelerin hatta kıraathane ve evlerin bile kullanıldığını halkın en yakın temas halinde bulunduğu eğitim-öğretim mekanlarının da buralar olduğu söylenebilir.

03 Mart 1924'de eğitimde birlik ilkesini içeren Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereğince tekke, medrese ve zaviyeler kapatılarak eğitim birliği bir sistem olarak benimsenmiş, bütün okullar Millî Eğitim Bakanlığı'na (Maarif Vekâleti) devredilmiştir. Eğitim ve kültür şehri olan İlimizde Milli Eğitim Müdürlüğü; 03 Mart 1924 tarihinde çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan sonra El'aziz Maarif Müdürlüğü olarak kurulmuştur. 10. 12. 1937 İcra Vekilleri Heyeti kararıyla El'aziz ismi Elâzığ'a çevrilerek Müdürlüğümüzün adı Elâzığ Maarif Müdürlüğü olmuştur. 10 Ekim 1946'dan sonra Maarif Vekilliği ismi Millî Eğitim Bakanlığı adıyla değiştirildiğinden, Müdürlüğümüzün adı Elâzığ Milli Eğitim Müdürlüğü olmuştur. 1983 yılında Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın Millî Eğitim Bakanlığı ile birleştirilmesi nedeniyle Müdürlüğümüzün adı Elâzığ Milli Eğitim Gençlik ve Spor Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir. 02 Mart 1989 tarihinde gençlik ve spor hizmetleri, milli eğitim hizmetlerinden çıkarılmış, 3797 ve 4359 sayılı yasalar ile Kurum bugünkü şeklini alarak Elâzığ Milli Eğitim Müdürlüğü adıyla hizmetine devam etmektedir.

Elâzığ şehrinde Cumhuriyetle beraber her geçen gün nüfusu büyümüş1935 yılında

39. 516 olan kent nüfusu 2009 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre 323. 400 kişiye ulaşmıştır. Artan nüfusa paralel Şehirde çeşitli eğitim kurumları açılmış nüfusun okullaşma oranları her geçen gün artış kaydetmiştir. Elâzığ şehrinde Cumhuriyetten sonra kurulmuş olan en eski ilkokullar 1926 yılında açılan Ulu kent mahallesinde Ulu kent İlkokulu ve Yeni mahallede ki Cumhuriyet ilkokuludur. Bu iki okulu daha sonra İzzet Paşa mahallesinde Dumlupınar (1932), 1937 yılında açılan Çarşı mahallesindeki Atatürk ilkokulu izlemiştir. 2007-2008 yılı itibarıyla Elâzığ şehir merkezinde 11 adet okul öncesi 66 adet İlköğretim, 38 adet orta öğretim okulu bulunmaktadır. 85032 öğrenci, 4759 öğretmen sayısı ile şehrin bugün geldiği nokta oldukça iyidir. Buna 23782 öğrenci ve 1470 akademik personel ile şehrin tek üniversitesi olan Fırat Üniversitesini de katarsak Elâzığ'da şehirsel fonksiyonların gelişmesinde eğitim fonksiyonunun büyüklüğünü daha iyi anlaşılabilir.

1970 yılı Elâzığ'ın eğitim fonksiyonu için önemli bir tarihtir. Çünkü 1967'de kurulan Veteriner Fakültesi ve Mühendislik fakültesinde okuyan yükseköğretim mezunları ve Fakülteler Eğitim fonksiyonuna büyük bir dinamizm kazandırmıştır. 1970 yılı verilerine göre nüfusun yaklaşık % 2'si üniversite mezunudur. 2008 Yılında Elâzığ şehrinin Nüfusunun % 6, 8 Üniversite mezunu olmuştur. Tüm yaş grupları ve okuyanlar düşünüldüğünde oldukça yüksek bir oran kabul edilebilir. İl genel nüfusuna göre yükseköğretim mezunu oranı % 3, 7 ye düşer. 1970 yılında bir öğretim kurumundan mezun olmayan erkeklerin oranı toplam nüfus içerisinde %40, 81 kadınların oranı, %50, 86 iken 2008 yılı itibariyle bu oran erkeklerde %23, 64 kadınlarda ise %39, 73' e düşmüştür. İlimizde okuma yazma bilmeyen nüfus içerisinde hala kadınların oranı çok yüksektir. 2008yılı itibariyle yine ilkokuldan sonraki kademelerde kadınların oranı erkelere göre bir hayli düşüktür. Fakat her geçen gün Elâzığ şehri eğitim alanında yaptığı yeniliklerle eski Harput dönemindeki kültür şehri olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir. Sekiz yıllık zorunlu eğitimle beraber şehrimizde kızlarımızın okullaşma oranları da her geçen gün artmaktadır.

Osmanlı Devleti okullarda Kur'an-ı Kerim, İlmi hal, dört işlem ve Elifba gibi dersler okutmuştur. Son dönemlerinde ise bu derslere matbaacılık, ressamlık, aşçılık gibi teknik dersler ve Coğrafya, Fizik vb. gibi ilmi derslerde eklemiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde medrese, rüştiye ve idadi mekteplerin yanı sıra birçok yabancı okulunda eğitim verdiğini görmekteyiz. Bu yabancı okullar gayrimüslimlerin isteği ile açılmıştır. Ülkede bulunan gayrimüslimler kendi anadillerinde eğitim görmüşlerdir.

Osmanlı Devleti son dönemlerinde karma bir eğitim sistemi uygulamıştır. İlk dönemlerinde kadın ve erkek okulları ayrı iken son dönemlerinde karma eğitim sistemi ile bu okullar birleştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nde karma eğitim sistemine geçilmeden

önce erkeklerin okutulmasına daha çok özen gösterilmiştir. Kız çocukları okutulmamıştır. Seferberliğin ilanıyla okula devam eden çocuklar okulu bırakmak zorunda kalmışlardır. Maarif Nizamnamesi ile okullarda bir düzenin belirlenmesi için çaba gösterilmiştir. Tevhid-i Tedrisat kanunu ile eğitim-öğretim faaliyetleri birleştirilmiş yabancı okullar bu kanun ile Osmanlı egemenliği altına girmiştir.

Teftiş edilen köy okullarında genellikle okulların eksikleri tamamlanamamıştır. Bu duruma sebep seferberliğin ilan edilmesi ile köy erkeklerinin askere gitmesi, çocukların ders için gerekli kitapları alamamasıdır. Okulları tamir edebilecek insan gücünün olmaması, halkın seferberlikten kaynaklı maddi açıdan zorlanması gibi nedenlerden okulun eksikleri tamamlanamamış, okul için gerekli olan ders kaynakları alınamamıştır. Okulların tamiri tamamlanamadığı için çoğu zaman seyyar bir şekilde ders işlenmiştir. Öğretmenler eksikleri tamamlamak için teşebbüste bulunmuş gerekli yerlerle görüşmüşseler de seferberlikten dolayı bu eksikleri tamamlamak mümkün olmamıştır.

Halk seferberliğin ilanı ile sefil olmuştur. İnsanlar maddi açıdan yetersiz olduğu için hastaneye gidememektedir. Çaresizlikten ve yokluktan köylerde baş gösteren hastalıklara çare hep doğal yollardan aranmıştır.

Köy erkekleri askerde olduğu için boş kalan tarlalarla çocuklar uğraşmıştır. Bu yüzden birçok köy okulunda okula devam eden öğrenci sayısı oldukça azdır. Okula devam edenler erkek öğrencilerdir. Kız öğrenciler genellikle tarla işlerinde annelerine yardımcı olmuşlardır.

Köylerdeki erkeklerin çoğu askerde olduğu için tarım işleriyle eşleri de ilgilenmiştir. Kadınlar yaptıkları ihtiyaç fazlası ürünleri farklı kasaba ve şehirlere gönderip geçimlerini sağlamaya çalışmışlardır. Köylerde bulunan ihtiyar heyetleri tahsil mecburiyetinin yerine getirilmesi için çaba göstermemiş seferberliği bahane etmişlerdir. Gezilen köylerde halk tarım ile uğraşmakta çok az bir kısmı gurbete gidip çalışmaktadır. Tarım arazisi olmayan köylerde ise ticaret yapılmaktadır. Genellikle dut, buğday, arpa, manosa ticaret yapmışlardır. İnsanlar besledikleri hayvanların yağından, sütünden, etinden, postundan yararlanıp tarıma ek olarak hayvancılıkla da geçinmeye çalışmışlardır. Köylerin nüfusu seferberlikten önce artmaktayken seferberliğin ilanı ile azalmıştır.

Köylerde okula devam eden öğrenci sayısı aşağıdaki gibidir:

	Kız Öğrenci	Erkek Öğrenci
Keban	25	38
Hedi Köy'ü	X	40
Karahöyük Köy'ü	X	20

Vahşet Köy'ü	X	20
Cucuğan Köy'ü	X	34
İnçatı	X	35
Arapkir	85	X
Evlipınar	X	50

Denizli, İsa, Muşar höyük, Eğin, Karşı Mahalle, Ergü, Ağın ve Habanos Ekereki köylerinde okula devam eden öğrenci sayısı bilinmemektedir. Erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha şanslıdır. Sadece Keban Kasabası ve Arapkir Kasabasında kızlar okula devam etmektedir. Arapkir Kasabasında erkek öğrenciler okula gidememekte tarımla uğraşmaktadırlar.

Keban Kasabası'nda okulda görevli 3 öğretmen bulunmaktadır. Muhammet öğretmen okula oldukça dikkat etmiş, öğrenci velilerini teşvik edip isteklendirerek öğrenciler için tek tip kıyafetler yaptırmıştır. Öğretmen Kaymakam tarafından kimsesiz ve maddi açıdan gücü yetmeyen öğrencilere toplanılan yardımlar ile elbise tedarik etmiştir. Öğretmenin tek tip elbise yaptırmak hususundaki girişimleri başarılı olmuştur. Keban'ın Denizli Köy'ünde ise öğretmen fakir çocuklarına kitap temin etmek için uğraşmıştır.

Arapkir Kasabası'nda öğretmen okulda lazım olan ders malzemelerini korumuş, eksik olanların ise kasaba ahalisinin yardımı ile tamamlanmaya çalışmıştır. Öğretmen müfredata aşina ve bütün dersleri layıkıyla işlediği için öğrencilerin gelişimine katkıda bulunmuştur. Ayrıca bu kasabanın öğretmeni halkın ıslahına dair çalışmalarda yapmıştır. Eğin'in Ergü Köy'ünde öğretmen okulun ve öğrencilerin temizliğine dikkat etmiş, okulda bulunan eksikleri tamamlamak için gerek Köy'ün ihtiyar heyeti ile gerekse hükümet ile istişare etmiştir. Aydın fikirli ileri görüşlü olan öğretmen öğrencilerin okula devam etmesi için ihtiyar heyeti ve öğrenci velileri ile görüşmüştür. Eğin'in Karşı Mahalle okulunun öğretmeni aynı zamanda cami imamıdır. Öğretmen cuma günleri camide köy ahalisini toplamış onlara ahlaki öğütler vermiş, Türklük, vatan ve millet konularından bahsederek onlarda bir hassasiyet vücuda getirmeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

AKSIN, Ahmet (1999), ***" 19. Yüzyılda Harput"*** , Cere Ofset ve Matbacılık, Elâzığ.

AKSIN, Ahmet (1991), 218 Numaralı Harput Şer'iyye Sicili K. 1249-1256 (1833-1840), Fırat Ünv. Sosyal bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elâzığ.

AKSIN, Ahmet (2001); "19. Yüzyılın Başlarında Bursa Şehir Esnafı", Türk Dünyası Araştırmaları, Ankara.

AKSIN, Ahmet- KARAKAŞ, Erdal (2002); "Nüfus İcmal Defterlerine Göre 19. YY. Arabgir", OTAM, Ankara.ılda Arabgir", OTAM, Ankara 2002.

AKYÜZ, Yahya, Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler, Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, Cilt:1, Sayı:1. 2011

ALTIN, Hamza, 1869 Maarif-i Umumi Nizamnamesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13:1, 2008

BAYKARA, Tuncer, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş, Ankara, 1988

DEMİR, Şerif, XIX:Yüzyıl Osmanlı Eğitim Sisteminde Yaşanan Değişimler, Uluslar arası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı:13, Sayfa:442-443

HIZLI, Mefail, Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler, Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:17, Sayı:1, Sayfa:25, 2008

http://www. atiktarih. com/osmanlida-egitim-sistemi/#respond

http://www. mared. org. tr/Icerik/keban-1333

*https://www. onemforum. net/osmanli-tarihi/323018-osmanli-devletinin-ozeti-kisaca. html

https://www. turkcebilgi. com/elaz%C4%B1%C4%9F_n%C3%BCfus_ve_sosyal_hayat

KARAL, Enver Ziya (1997) ; Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831, Ankara.

KENAN, Seyfi, Türk Eğitim Düşüncesi ve Deneyiminin Dönüm Noktaları Üzerine Bir Çözümleme, Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, 2013

ÖZDAL, Berika, Elâzığ Şehri'nin Eğitim Fonksiyonu, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sayfa: XV+111, Elâzığ, 2010

SERTEL, Savaş, 1927 Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Elâzığ Nüfusu, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:25, Sayı:1, Sayfa:303-316, 2015

T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü, Elâzığ, Sayfa:1-50, Ankara, 2011

Tekeli, İlhan-İlkin, Selim, Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Öğretim

Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü, Ankara, 1993

TIZLAK, Fahrettin, 398 Numaralı Harput Şer'iyye Sicili 1814-1839, Fırat Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elâzığ, 1987

ÜREKLİ, Fatma, Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi ve Kurumları, Manas Üniversitesi Koomduk İlimler Jurnali, Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3, Sayfa:340-352, 2002

YILMAZÇELİK, İbrahim, 392 Numaralı Harput Şer'iye Sicili, (A. Ü. İ. T. E, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)Ankara, 1987

YILMAZÇELİK, İbrahim, (1995) XIX Yüzyılda Diyarbakır (1790-1840): Ankara, s.339.